

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVÁ: 1866

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

TARTALOM

Tanulmány

- MISKOLCZI BODNÁR PÉTER:
A kártérítési felelősség közös szabályainak
alkalmazási köre 53
- RAB HENRIETT:
Védőháló vagy ketrec? A munkához való jog változásai
a munkaerőpiac és a szociális jogok szemszögéből 61
- SZILOVICS CSABA:
Középítkezések és közpénzek a köztársaság kori Rómában 69

Jogalkotásunk nyomában

- CSÓTI TAMÁS:
Az új polgári perrendtartás várható hatásai a szellemi
alkotásokkal kapcsolatos jogsértési perekre 76

Jogirodalom, jogélet

- MÉCS JÁNOS:
747 oldalnyi emberi jog – Az Emberi Jogi Enciklopédiáról 88
- UDVARY SÁNDOR:
A jövő jogáról, ma 90

CONTENTS / INHALT

Studies / Abhandlungen

- PÉTER MISKOLCZI-BODNÁR:
Application Scope of the Common Rules of Liability for Damages /
Anwendungsbereich der gemeinsamen Regeln der
Schadenersatzpflicht 53
- HENRIETT RAB:
Safety Net or a Cage? The Transformation of the Right
to Work From the Perspective of the Labour Market and Social
Rights /
Schutznetz oder Käfig? Die Veränderungen des Rechts
auf Arbeit aus der Sicht des Arbeitsmarktes und der sozialen
Rechte 61
- CSABA SZILOVICS:
Public Construction Works and Public Money in the Republican
Rome /
Öffentliche Bauarbeiten und öffentliche Gelder
im republikanischen Rom 69

On the track of our legislation / Rundschau

- TAMÁS CSÓTI:
Effect of the New Civil Procedure on the Litigation Regarding
Breach of Intellectual Property Rights /
Möglichen Auswirkungen der neuen Zivilprozessordnung
auf Prozesse bezüglich Verletzung von Rechten des geistigen
Eigentums 76

Legal Life, Legal Literature / Rechtsliteratur – Rechtsleben

- JÁNOS MÉCS:
747 Pages of Human Rights – On the Human Rights
Encyclopedia /
747 Seiten an Menschenrecht – Über die Enzyklopädie
der Menschenrechte 88
- SÁNDOR UDVARY:
On The Law of Future, Today /
Über das Recht der Zukunft – heute 90

A KIADVÁNY
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
Az MTA Állam- és Jogtudományi
Bizottságának folyóirata

A Szerkesztőbizottság vezetője:
Dr. Korinek László

A Szerkesztőbizottság tagjai:
**Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda,
Dr. Szalma József**

Főszerkesztő: **Dr. Vörös Imre**

Szerkesztők: **Dr. Szalai Éva,
Dr. Udvarý Sándor**

A szerkesztőség címe: 1037 Budapest,
Montevideo u. 14.

Kéziratot nem őrzünk meg, és nem
küldünk vissza. Amennyiben szerzőnk
valamelyik egyetem állam-
és jogtudományi karán tevékenykedik,
a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége
csak az egyetem megjelölésével közli
a szerző beosztását. A kar, tanszék
megjelölését csak abban az esetben
közöljük, ha nem jogtudományi
karon tevékenykedő szerzőről
van szó. Igazgatási jellegű funkció
(tanszékvezető, igazgató stb.) közlését
a Szerkesztőbizottság ugyancsak
mellőzi.

A publikálással kapcsolatos további
kérdések a voros44@gmail.com címre
küldhetők.

A Kiadó a lapban megjelenő
tanulmányok szerzőinek azonos
összegű honoráriumot fizet.

Kiadja a HVG-ORAC
Lap- és Könyvkiadó Kft.

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.

Előfizetési díja a 2019. évre: 23 400 Ft.
2019-ben az egyes lapszámok külön is
megvásárolhatók 1950 Ft/szám áron.

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt.

HU ISSN 0021-7166

A Jogtudományi Közlöny 2000 és
2017 közötti lapszámaiban megjelent
írások teljes szöveggel online
kutathatók a Jogkódexen.
www.jogkodex.hu

Jogkódex

Internetes jogi tudástár

Miskolczi Bodnár Péter egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem (Budapest)

A kártérítési felelősség közös szabályainak alkalmazási köre

Az új Ptk. jelentős változást hozott a felelősség szabályozásában. A tanulmány előjáróban áttekinti a széles értelemben vett felelősség rendszerét (I–IV. pontok), annak bemutatása érdekében, hogy milyen sok helyen találkozhatunk felelősségi szabályokkal és felelősséggel rokon normákkal a Ptk.-ban. A „közös szabályok” listázását (V. pont) követően a „kártérítési felelősség közös szabályainak” alkalmazásával kapcsolatos kérdésekre keressük a választ. Elsőként azt vizsgáljuk, hogy a normacsoport címéből, elhelyezéséből, tartalmából milyen következtetés vonható le arra nézve, hogy a „közös szabályok” egésze a Ptk. mely rendelkezéseire vonatkozik (VI–VII. pontok). A tanulmány azt is igyekszik feltárni (VIII. pont), hogy vajon más normák visszautalnak-e a „közös szabályok” egészére mint mögöttes szabályra (8.1. pont). Tartalmi elemzés révén keresünk választ arra a kérdésre, hogy a szerződésszegéssel okozott károk tekintetében irányadó lehet-e a „közös szabályok” egésze (8.2. pont).

I.

A felelősség fogalom „kiterjedése”

1. A „felelősség” fogalom terjedelmi határait az új Ptk.-ban két – egymással ellentétes – tendencia jelöli ki. A korábbinál kevesebb esetben kerülhet sor a felelősségi szabályok alkalmazására (1.1. pont), másfelől szaporodnak a speciális felelősségi helyzetek (1.2. pont).

1.1. A felelősség hatókörének szűkülése

A felelősségi szabályok az új Ptk.-ban szűkebb körben érvényesülnek, mint korábban. A felelősség visszahúzódása két okra vezethető vissza.

1.1.1. Felelősség helyett kártérítési felelősség

A polgári jogban egy fogalmi tisztázódási folyamat zajlott le. A felelősség fogalma egyre inkább a kártérítési felelősségre szűkül. Az 1959. évi IV. törvényben felelősségnek nevezett, vagy a joggyakorlat által felelősségnek tekintett jogterületek egy részét a Ptk. már nem felelősségként, hanem attól elkülönülő jogintézményként szabályozza.

- Elválí a kártérítéstől a személyiségi jog megsértése esetén fizetendő sérelemdíj (korábbi nevén nem vagyoni kártérítés).
- A jogalkotó igyekszik elkülöníteni a helytállást a kártérítéstől, de a más személy kiegyenlítően tartozá-

sának megfizetésére vonatkozó kötelezettséget nem minden esetben nevezi helytállásnak.¹

- A jogszerű károkozás esetén fizetendő kártalanításra vonatkozó szabályok már a kodifikáció előtt is különböztek a jogellenes magatartással okozott károkért való felelősségtől.

1.1.2. A szerződésszegés szubjektív jogkövetkezményének háttérbe szorulása

A felelősség visszahúzódásának a másik oka – álláspontunk szerint – a szerződésszegés jogkövetkezményeinek az újragondolása. A Ptk. a kellékhianyos teljesítés objektív következményeinek – így a szavatosságnak, a termékszavatosságnak és a jótállásnak – elsőbbséget biztosít, és a korábbinál szűkebb körben teszi lehetővé, hogy hibás teljesítéssel a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett károkért felelősségi jogalapon kártérítést lehessen követelni (6:174. §).²

1.2. A Ptk.-ban szabályozott felelősségi esetek gyarapodása

A kodifikáció során a Ptk.-ba kerültek olyan felelősségi normák, amelyeket korábban az 1959. évi IV. törvényen kívül szabályoztak.

1 Lásd: MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: *Felelősség és helytállás*, Glossa Iuridica 2017. 1–2. szám 111–145.

2 Ingyenes szerződésekre ez nem vonatkozik [lásd 3.1. b) pont].

- A termékfelelősség normái bekerültek a Ptk.-ba, akként, hogy a felelősség egyes esetei (XXVII. cím) között LXXII. fejezetként nyertek elhelyezést.
- Számos felelősségi normával gazdagodott a kódex azáltal, hogy a Ptk. tartalmazza a gazdasági társaságokra vonatkozó közös szabályokat és az egyes társaságokra irányadó speciális normákat.

II.

A deliktuális felelősségi szabályok elhelyezkedése a Ptk.-ban

2. A deliktuális felelősség normáit alapvetően a Hatodik Könyv Negyedik Része tartalmazza, de fogjuk látni, hogy a Ptk. más részeiben is találkozhatunk deliktuális felelősségre vonatkozó normákkal.

2.1. Deliktuális felelősségi szabályok a Hatodik Könyv Negyedik Részében

A Hatodik Könyv Negyedik Részében a deliktuális felelősségre vonatkozó normák több csoportját találjuk. Két cím is tartalmaz ilyen szabályokat.

- A XXVI. Cím egyrészt általánosan tiltja a jogellenes károkozást, másrészt tartalmazza a kártérítési felelősség általános szabályát és végül – a vizsgálódásunk tárgyát képező – normákat, amelyeket a „kártérítési felelősség közös szabályai” név alatt sorol fel.
- A XXVII. Címbe találhatók a felelősség egyes esetei. A felelősség egyes esetei döntően deliktuális felelősségi esetek, de a kodifikáció során a XXVII. Címet bővítették a termékfelelősség szabályaival, amely valamelyes kötődést mutat a kontraktuális felelősséghez is.

2.2. A Ptk. többi könyvében található deliktuális felelősségi esetek

Szerződésen kívüli felelősséget keletkeztető normák nem csupán a Hatodik Könyv Negyedik Részében találhatók, hanem a Ptk. többi könyvében is. A Ptk. más részeiben elhelyezett speciális deliktuális felelősségi esetek – álláspontom szerint – több csoportba sorolhatók.

- Vannak olyan esetek, amelyekre vonatkozóan a jogalkotó nem ír elő speciális rendelkezést, így valójában a felróhatósági felelősség általános alakzata irányadó ezekre (pl. a gyám felelőssége a vagyonkezelése során a gyámsága alatt álló gyermeknek okozott kárért – 4:244. §). A felróhatósági felelősség általános alakzatának külön említése nélkül is arra a következtetésre kellene jutnia a jogalkalmazónak, hogy az adott helyzetben kártérítési kötelezettség áll fenn, és nem találna indokot arra, hogy valamelyik speciális felelősségi alakzatra vonatkozó normákat tekintse mögöttes sa-

bálynak. A mögöttes szabály említését talán az indokolta, hogy a gyámi viszonyból folyó kötelezettségek megszegésével okozott károkra a jogalkotó ne a kontraktuális felelősség szabályait alkalmazza.

- Az esetek második csoportjában a Ptk. speciális kötelezettséget ír elő, amelynek elmulasztásából eredő kár esetén írja elő a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség általános szabályainak az alkalmazását [pl. a másik házastárs érdekei megfelelő figyelembevételének kötelezettsége – 4:43. § (3) bek., vagy a tartásdíjat átvevő személy bejelentési kötelezettsége arról, hogy a jogosult tartásra való rászorultsága megszűnt – 4:211. § (1) bek.]. A jogellenes károkozás általános tilalmából következően lehetséges, hogy a kötelezettség nevesítése nélkül is megállapítható volna a kártérítési kötelezettség, de a jogalkotó ezekben az esetekben elsődlegesen a magatartás tanúsítását várja el, a kártérítés csak másodlagos szerephez jut.
- Léteznek olyan esetek is, amelyekben az adott helyzetbe kerülő jogalanyok felelősségére sajátos rendelkezések vonatkoznak. Ezek lehetnek a felróhatósági felelősség általános alakzatához képest többletelőírások, vagy azoktól elérő normák [pl. a rosszhiszemű jogalap nélküli birtokosnak mindazon kárra kiterjedő felelőssége, amelyek a jogosultnál nem következtek volna be, ami egy sajátos okozatossági kapcsolatot deklarál – 5:11. § (3) bek.].

III.

A kontraktuális felelősség szabályainak elhelyezkedése

3. A szerződések megszegésével okozott károk megtérítésére vonatkozó felelősségi szabályok még jobban tagolódnak, mint a deliktuális kárfelelősség, mivel nemcsak a kontraktuális felelősség általános (3.1. pont) és speciális szabályai (3.3. pont) között van különbség, hanem az egyes szerződések körében is találunk speciális normákat (3.2. pont).

3.1. „A szerződés általános szabályai” között található kontraktuális felelősségi normák

A Hatodik Könyv Második Része „A szerződés általános szabályai” címet viseli. A kontraktuális felelősség alapvető normáit a szerződésszegésről szóló X. Címen belül „A szerződésszegés általános szabályai” címet viselő XXII. fejezet tartalmazza. A visszerthes és az ingyenes szerződések megszegéséért való felelősségre eltérő szabályok vonatkoznak.

- a) A jogalkotó – anélkül, hogy utalna arra, hogy az ingyenes szerződésekre más szabályok vonatkoznak – a 6:142–6:143. §-okban, valamint a 6:146. §-ban rögzíti a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség alapvető szabályait és a 6:144–6:145. §-okban teremt kapcsolatot a deliktuális felelősséggel.

Tanulmány

b) Az ingyenes szerződések megszegéséért való felelőssége vonatkozó normák a 6:147. §-ban találhatók. A visszterhes és az ingyenes szerződések megszegéséért való felelősség elhatárolása olyan mérvű, hogy az ingyenes szerződések megszegéséért való felelősség több jellemző vonásában is gyökeresen eltér azoktól a rendező elvektől, amelyeket a szerződésszegésért való felelősségre általában igaznak tartanak. A 6:147. § ingyenes szerződések esetén is megkülönbözteti a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kárért és a jogosult vagyonában a szolgáltatással okozott kárért való felelősséget, de mindkét esetben más feltételekhez köti a jogkövetkezményt, mint visszterhes szerződés esetén. A szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kárért való felelősség egyfelől jóval enyhébb, mint általában a kontraktuális felelősség, hiszen a károsultnak nem csupán a kár bekövetkeztét és mértékét, hanem azt is bizonyítania kell, hogy partnere a kárt szándékos szerződésszegéssel okozta, vagy elmulasztotta a tájékoztatást a szolgáltatás olyan lényeges tulajdonságáról, amelyet a jogosult nem ismert [6:147. § (1) bek.]. A szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kárért való felelősség viszont a károk szélesebb körére terjed ki ingyenes szerződések esetén, mint visszterhes szerződésekénél. „Tekintettel arra, hogy a Ptk. kellék- és jogszavatossági kötelezettséget csak visszterhes szerződésekre ír elő, a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett károkért megállapított felelősség kiterjed a szolgáltatás kellékhibájából és a jogosult tulajdonszerzésének elmaradásából vagy fogyatékoságából származó károkra is.”³ A jogosult vagyonában a szolgáltatással okozott kárért való felelősség alól a károkozó kimentheti magát annak bizonyításával, hogy magatartása nem volt felróható [6:147. § (2) bek.]. Ez a kimentési lehetőség a deliktuális felelősség körében megszokott, de a felróhatóság hiányára alapozott kimentés idegen test a szerződésszegésért való felelősség körében. Ennek a deliktuális szabálynak a kontraktuális kapcsolatrendszerben való alkalmazását kizárólag a szerződés ingyenes jellege magyarázza. „Ezekkel a szabályokkal a Ptk. érdemben és általánosított formában az 1959-es Ptk.-nak az ajándékozási szerződésre adott szabályát tartja fenn.”⁴

3.2. Az „Egyes szerződések” körében fellelhető kontraktuális felelősségi normák

A Hatodik Könyv Harmadik Részében szereplő kontraktuális felelősségen belüli normacsoportok közül kieme-

lendő az „Egyes szerződések” körében érvényesülő custodia felelősség

A Hatodik Könyv Harmadik Részében („Egyes szerződések”) olyan szerződések is találhatók, amelyekben a személyesen teljesítendő kötelezettség jogosulatlan másra bízása esetén bekövetkező károkra is kiterjed a felelősség, nem csupán a szerződés megszegésével okozott károkra. Ez lényeges eltérés a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség alapvető szabályait rögzítő 6:142–6:143. §-okban, valamint a 6:146. §-ban írt normáktól. A rekodifikáció eredményeként valamelyest csökkent az eltérés, hiszen a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség általános szabálya alapján irányadó, konjunktív kimentési feltételek is szigorúbbá váltak. Vékás Lajos hívta fel a figyelmet arra, hogy „a mentesüléshez a továbbiakban csupán a felróhatóság hiánya nem lesz elegendő, ahogy adott esetben a *vis maiorra* hivatkozás sem”.⁵ A kimentés szűkítése ellenére maradnak különbségek a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség általános szabályai és néhány speciális szerződés bizonyos típusú megszegése esetén irányadó felelősségi normák között.

3.3. A kontraktuális felelősség „speciális” alakzatai

Szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség normái nem csupán a Hatodik Könyv Második Részében („A szerződés általános szabályairól”) és Harmadik Részében („Egyes szerződések”) találhatók. A Ptk. valamennyi könyve tartalmaz szerződésszegéssel okozott károkért való felelősséget keletkeztető tényállásokat.

A jogi személyek közös szabályai, a gazdasági társaságok közös szabályai, és az egyes gazdasági társaságokra vonatkozó rendelkezések körében is találunk olyan helyzeteket, amelyekben valaki kárt okoz egy másik jogalanynak. A Ptk. ezekben az esetekben a felelősségi szabályokat⁶ rendeli alkalmazni. A kódex – a Hatodik Könyvben alkalmazott módszertől eltérően – itt nem aszerint rendezi a tényállásokat, hogy kontraktuális vagy deliktuális felelősséget vonzanak, hanem a társasági jogviszony időbeli előrehaladásának logikáját követi a szabályok sorrendje. A jogalkotó az egyes felelősségi tényállások kapcsán utaló szabályok révén igyekszik tisztázni azt, hogy melyik felelősség szabályait kell az adott helyzetben alkalmazni [pl. 3:28. §, 3:98. § (2) bek., 3:101. § (4) bek., 3:123. § (2) bek.].

A társaság által elszenvedett kár áttételesen érinti a társaság tagjait, részvényeseit is, akik vagy kisebb osztalékot kapnak, vagy tulajdonosi minőségükben éri őket hátrány

3 VÉKÁS LAJOS: Az új Polgári törvénykönyvről, Jogtudományi Közlöny 2013/5. 240.

4 VÉKÁS LAJOS: Az új Polgári törvénykönyvről, Jogtudományi Közlöny 2013/5. 241.

5 Vékás Lajos 2014. április 4-én az ELTE-ÁJK Jogi Továbbképző Intézetében tartott „Kártérítési jog” című előadásában elhangzott gondolatot idézi Kis Anna Rita „Búcsút vett egymástól a kártérítési felelősség két rendszere a Ptk.-ban című írásában, Ars Boni.

6 Megjegyzést érdemel az, hogy a társasági jogban nem csupán felelősségi, hanem – az 1.1.1. pontban említett – helytállási helyzetek is találhatók, amelyekkel másik cikkünk foglalkozik majd részletesebben.

azáltal, hogy a tulajdonukban álló társaság tartalékai a károkozás folytán csökkennek. A társaság által elszenvedett kár érintheti a társaság hitelezőit is, akkor, ha a társaság az általa elszenvedett kár miatt nem képes teljesíteni a hitelezővel szembeni kötelezettségét. Még a Ptk.-n kívüli társasági jogban alakult ki és a kódexben is megfigyelhető a kárkötelelem alanyi szempontból szűk felfogása. A társasági jogi felelősségi normák döntő többsége csak a károkozó és a társaság közötti közvetlen kapcsolatot tekinti felelősséget keletkeztető körülménynek. A károkozóval szemben – főszabályként – csak a társaság (vagy a társaság nevében a kisebbség) léphet fel. A tagokat (részvényeseket) nem illeti meg a keresetindítási jog, és a hitelezők is csak kivételesen érvényesíthetnek kárigényt a károkozóval szemben. Az elv mögött az a logika húzódik meg, hogy sikeres fellépés esetén a társaság vagyona kiegészül, így a társaság áttételesen károsodó tagjai, részvényesei, vagy az esetlegesen kárt szenvedő hitelezői ugyanolyan helyzetbe kerülnek, mintha a károsodás be sem következett volna. Tény, hogy a jogalkotó által kidolgozott rendszer a lehető legkisebb számú per révén orvosolja a problémát. Ráadásul egy eltérő megoldás, amely valamennyi tag (részvényes) számára biztosítaná a károkozóval szembeni fellépés lehetőségét, megfosztaná az osztalékfizetés kérdésében való döntési jogától a társaság legfőbb szervét. Abban az esetben, ha a társaság és legalább egy tagja, részvényese is keresetet nyújt be, a pereket egyesíteni kellene annak a káronszerzésnek az elkerülése érdekében, ami óhatatlanul bekövetkezne, ha a bíróság mind a társaság, mind a tagok által indított perben a keresetnek megfelelően kötelezné a károkozó személyt. A „rövidre zárt” társasági jogi kárkötelemben csak a társaság léphet fel felperesként a tagja, vezető tisztségviselője, felügyelőbizottsági tagja ellen az általuk okozott kár megtérítése érdekében.⁷

A társaság hitelezői a közvetlenül a társaságnak, közvetetten nekik kárt okozó személyt – főszabályként – nem perelhetik. A jogalkotó egyrészt reménykedik abban, hogy a társaság az őt ért károsodás ellenére képes lesz teljesíteni a hitelező irányába fennálló kötelezettségét, vagy, ha nem, akkor a társaságnak a károkozóval szembeni fellépése folytán a társaság teljesítési képessége helyreáll. A jogalkotó csak kivételesen alkalmazza a felelősség intézményét, a hitelező és a kárt okozó személy közötti közvetlen kapcsolatban. A kivételek között el kell különíteni a hitelező és a tagok közötti kapcsolatot a hitelező és a vezető tisztségviselő közötti kapcsolattól.

Abban az esetben, ha a betéti társaság kültagja, a korlátozott felelősségű társaság tagja és a részvénytársaság részvényese korlátozott felelősségével visszaélt, és emiatt a jogi személy jogutód nélküli megszűnésekor kielégítetlen hitelezői követelések maradtak fenn, e tartozásokat a tag

vagy az alapító köteles megtéríteni a hitelező számára.⁸ A jogalkotó „visszaélésként” nevesíti a jogsértő magatartást. A bíróságok feladata lesz eldönteni, hogy – a jogellenességen és az okozati összefüggésen kívül – vajon a felelősség többi szabálya alkalmazandó-e ebben az esetben. Az a körülmény, hogy a törvényszöveg a korlátozott felelősségével visszaélt személy kötelezettségét „helytállásnak” nevezi⁹, arra is utalhat, hogy a jogalkotó ebben az esetben nem kívánta az előreláthatóság figyelembevételével korlátozni a megtérítendő összeget.

Kivételesen nyílik csupán lehetőség arra, hogy a hitelezők a károkozó vezető tisztségviselővel szemben is fellép-hessenek.¹⁰ A kivételek kapcsolódnak a hitelező és a társaság közötti kárkötelelemhez, vagy úgy, hogy a jog a hitelező irányában felelős társaság mellé egyetemleges kötelezett-ként állítja a szándékosan kárt okozó vezető tisztségviselőt, vagy a társaság jogutód nélküli megszűnése folytán kieső jogalany helyett kötelezi a jogalkotó a társaság vezető tisztségviselőjét a hitelezőt ért kár megtérítésére.

IV.

A felelősség körén kívülre került egyes jogintézmények

4. Témánk szempontjából érintenünk kell a Ptk.-ban a felelősség körén kívülre került egyes jogintézményeket is, mert ezek tekintetében is szóba kerülhet a „kártérítési felelősség közös szabályai” egészének, vagy ezek közül egyeseknek az alkalmazása.

4.1. A sérelemdíj

A sérelemdíjra vonatkozó normák a Ptk. Második Könyvének a személyiségi jogokról szóló Harmadik Részében a személyiséghez fűződő jogok megsértésének szankcióit tartalmazó XII. Címben találhatók. Bár a sérelemdíj sok szempontból különbözik a kártérítéstől és ezt az eltérést a kodifikáció az elnevezés elkülönítésével is hangsúlyozni kívánta, de a látszat¹¹ az, hogy a felelősség „közös szabályai” egészükben irányadóak sérelemdíj fizetése esetén is.

⁸ A Ptk. 3:2. § (2) bekezdése a helytállás fordulatot alkalmazza („korlátozottan köteles helytállni”). Lásd részletesebben MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: *Helytállás és felelősség*, Glossa Iuridica 2017. évi 1. szám 128.

⁹ Ebben az esetben a társaság tagja és a részvénytársaság részvényese korlátozott felelősségével visszaélt, tehát a helyzet lényegesen különbözik attól, amikor a helytállásra kötelezett nem tanúsított semmilyen negatívnak minősített magatartást. A korlátozott felelősségével visszaélt tag, részvényes fizetési kötelezettségét a Ptk. vagy helytelenül nevezi helytállásnak, vagy célja van azzal, hogy a kötelezettséget a helytállások közé sorolja.

¹⁰ 3:24. § (2) bek., 3:86. § (2) bek.

¹¹ A tanulmány következő kapcsolódó darabjában ismertetjük és cáfoljuk majd azt a látszatot, amely szerint a „felelősség közös szabályai” egészükben irányadóak sérelemdíj fizetése esetén, és kifejtjük azt az álláspontunkat, hogy csak egyes részek tekinthetők mögöttes szabálynak.

⁷ 3:101. § (4) bek., 3:12. § (2) bek., 3:24. § (1) bek., 3:28. §, 3:123. § (2) bek., 3:98. § (2) bek.

Tanulmány

4.2. A kártalanítás

A jogszerű károkozások esetén fizetendő kártalanítás szabályait a kodifikáció során a Ptk. Hatodik Könyvének a deliktualis felelősségre vonatkozó Negyedik Részében a felelősség egyes esetei között egy önálló fejezetben helyezték el XXVIII. Címként (6:564. §). A két intézmény elnevezésének és tartalmának elkülönülése ellenére az elhelyezés a deliktualis felelősség és a kártalanítás kapcsolatára utal. A 6.2. b) pontban utalunk majd rá, hogy a „felelősség közös szabályai” ugyan egészükben nem, de közülük egyesek mögöttes szabályként alkalmazandók a kártalanítás során.

4.3. A helytállás

A más személy kiegyenlített tartozásaiért való helytállás szabályai elszórta találhatók a Ptk. szinte valamennyi pontján. A helytállásra kötelezett személy jellemzően nem tanúsít a jog által neki „felrótt” magatartást, ezért a helyzet lényegesen különbözik a deliktualis felelősség alapesetétől. A helytállási normák tekintetében ezért nem tekintendők mögöttes szabálynak a „felelősség közös szabályai”, noha ezek a rekodifikáció előtt még jelentős részben deliktualis felelősségi szabálynak minősültek.

V.

A felelősség közös szabályainak a köre

A Ptk. Hatodik Könyvének Negyedik Része a „felelősség szerződésen kívül okozott károkért” címet viseli. A Hatodik Könyv Negyedik Része három címre oszlik. A XXVI. Cím „A kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai”. A XXVII. Cím „A felelősség egyes esetei”. A XXVIII. Cím „Kártalanítás jogszerű károkozásért”. A tanulmányunk tárgyát képező „közös szabályok” a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai között található meg. A XXVI. Cím a 6:518. §-tól a 6:534. §-ig tartalmaz normákat. A 6:518. § a jogellenes károkozást tiltja, a 6:519. §-t a Ptk. a felelősség általános szabályának nevezi, így – kizárásos alapon – a 6:520. §-tól a 6:534. §-ig terjedő 15 szakasz tekintendő a „felelősség közös szabályainak”. Így „felelősségi közös szabálynak” minősülnek a normák a jogellenesség (6:520. §), az előreláthatóság (6:521. §), a kártérítési kötelezettség terjedelme (6:522. §), a károsodás veszélye (6:523. §), többek között károkozása (6:524. §), a károsulti közrehatás (6:525. §), a felelősség korlátozása és kizárása (6:526. §), a kártérítés módja (6:527. §), a jövdelempótló járadék (6:528. §), a tartást pótló járadék (6:529. §), a járadék megváltoztatása, megszüntetése (6:530. §), az általános kártérítés (6:531. §), a kártérítés esedékessége (6:532. §), az elévülés (6:533. §) és az életviszonyok változásának figyelembevétele (6:534. §) körében.

VI.

A felelősség közös szabályainak a hatóköre a Ptk. Hatodik Könyv Negyedik Része alapján

6. Tanulmányunk arra keresi a választ, hogy milyen körben alkalmazhatók és alkalmazandók a Hatodik Könyv Negyedik Rész XXVI. Címében elhelyezett „közös szabályok”, mivel a Ptk. normaszövege nem határozza meg, hogy a 6:520. §-tól a 6:534. §-ig terjedő szabályok mire vonatkoznak. A „felelősség közös szabályainak” az alkalmazási körét illetően ezért részletes elemzés elvégzése látszik szükségesnek, amely kiterjed az egyes részek címeiből és elhelyezéséből levonható következtetésekre.

6.1. Következtetés az egyes részek címe alapján

A 6:518. § előtti címben szereplő „közös szabály” megjelölés mindenképpen azt jelzi, hogy a 6:520. §-tól a 6:534. §-ig terjedő rendelkezéseket a jogalkotó több szabályhoz kapcsolta.

a) Ha csak „A kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai” megjelölést értelmezzük, akkor a 17 szakasz terjedelmű joganyag, és ezek között a „közös szabályok” széles alkalmazási lehetősége látszik megállapíthatónak.¹² Pusztán az idézett cím alapján juthatunk akár arra a következtetésre is, hogy a 6:520. §-tól a 6:534. §-ig terjedő szabályok mindenféle felelősségre vonatkoznak.

b) A Hatodik Könyv Negyedik Részének a címe „a felelősség a szerződésen kívül okozott kárért”. A nagyobb egység – negyedik rész – tehát csak a deliktualis felelősségről szól, ami azt sugallja, hogy a negyedik részen belüli kisebb egység – a XXVI. Cím – elnevezését a negyedik rész címével összhangban kell értelmezni. A két cím ilyen értelmezése alapján az a következtetés adódik, hogy a 6:520. §-tól a 6:534. §-ig terjedő szabályok csak a szerződésen kívül okozott kárért fennálló felelősség esetén érvényesülhetnek.

c) A Hatodik Könyv Negyedik Részében egy további cím is található, amelynek vizsgálata célszerűnek látszik.

A Hatodik Könyv Negyedik Részének következő – XXVII. – Címének a címében a „felelősség” kifejezés szerepel, noha egyértelmű, hogy itt a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség egyes eseteit részletezi a kódex. A XXVII. Cím címében – a precíz szerződésen kívül okozott károkért való felelősség megjelölés helyett – olvasható „felelősség” azt jelzi, hogy a kodifikátor a cím tömörségét fontosabbnak tekintette a teljesen pontos megjelölésnél. Erre tekintettel valószínűsíthető, hogy a „közös szabályok”

12 A XXVI. Címbe szereplő normák kétféle megjelöléssel szerepelnek, nevezetesen „általános” és „közös” szabályoknak minősíti ezeket a XXVI. Cím címe. A tanulmányban nem vizsgált „általános” szabály megjelölés erősíteni látszik a „közös szabályok” hatókörének széles értelmezését.

megjelölés előtt szereplő „felelősség” kifejezést is a deliktuális felelősség tömör megjelenítéseként kell értelmezni.

A Hatodik könyv negyedik részében szereplő címek összevetése tehát kételyeket ébreszt a tekintetben, hogy a „kártérítési felelősség közös szabályai” a kontraktuális kártérítési felelősségre is vonatkoznak.

6.2. Az egyes részek elhelyezéséből levonható következtetések

A „közös szabályok” elhelyezése alapján is kétféle értelmezésre juthatunk a hatókör tekintetében. A „közös szabályok” ugyanis a Ptk. Hatodik Könyv Negyedik Rész XXVI. Címében találhatók.

- a) Az egyik lehetséges értelmezés szerint a 6:520–6:534. §-ok a Hatodik Könyv Negyedik Részének következő – XXVII. – Címéhez kötődnek, amelyben a deliktuális felelősség egyes eseteinek a szabályai olvashatók.
- b) A másik lehetséges értelmezés szerint a 6:520–6:534. §-ok a Hatodik Könyv Negyedik Részének következő két címéhez kötődnek, tehát a negyedik rész elején való elhelyezés arra utal, hogy a „közös szabályok” a teljes negyedik rész tekintetében, azaz mind a XXVII., mind a XXVIII. Cím tekintetében alkalmazandók. A XXVIII. Címében található kártalanítási norma viszont segítséget ad ahhoz, hogy a szabályok elhelyezése alapján nyitottnak látszó kétféle értelmezési lehetőség közül válasszunk, nevezetesen nem a „közös szabályok” egészére, hanem csak közülük két normára¹³ hivatkozik a szabály.

A címekből, valamint a normák elhelyezéséből adódóan az a következtetés látszik helyesnek, hogy a „közös szabályok” egésze csak a Ptk. Hatodik Könyv Negyedik Rész XXVII. Címéhez kapcsolódik.

VII.

A „közös szabályok” szélesebb hatóköre a szabályok tartalma alapján

7. Ebben a pontban arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a „közös szabályok” alkalmazási körét a VI. pontban – a címekből, valamint a normák elhelyezéséből – kikövetkeztetetté¹⁴ szélesebben kell meghatározni a szabályok tartalma alapján.

7.1. A „közös szabályok” és a felelősség általános szabálya

A 6:519. §-t a Ptk. a felelősség általános szabályának nevezi. Megítélésünk szerint abból, hogy a „közös szabályok” vo-

natkoznak a deliktuális felelősség speciális alakzataira, logikusan következik az, hogy a felelősség általános szabályára is irányadónak kell tekinteni a „közös szabályok” teljes körét. Nem lenne logikus azt feltételezni, hogy a 6:519. § kiemelt említésével és a felelősségi esetektől elkülönült címben való elhelyezéssel a jogalkotó azt akarta volna elérni, hogy a „közös szabályok” ne vonatkozzanak a 6:519. §-ra.

7.2. A „közös szabályok” és a Ptk. más könyveiben említett deliktuális felelősségek

Deliktuális felelősségi helyzetek nem csupán a Hatodik Könyv Negyedik Rész XXVII. Címében találhatók. A Ptk. más könyvei is említene deliktuális felelősségi eseteket. Ilyen a Második Könyvben a gondnok felelőssége [2:34. § (5) bek.], a Negyedik Könyvben a házastárs [4:43. § (3) bek.], a tartásdíjat átvevő személy [4:211. § (1) bek.] és a gyám felelőssége (4:244. §), valamint az Ötödik Könyvben a rosszhiszemű jogalap nélküli birtokos felelőssége [5:11. § (3) bek.]. Bár a „közös szabályok” elhelyezése azt sugallja, hogy a 6:520–6:563. §§ alkalmazási köre a Hatodik Könyv Negyedik Részére korlátozódik, a normák tartalma alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a „közös szabályok” e körön kívül is szerephez jutnak. A „közös szabályok” alkalmazására a Ptk. más könyveiben említett deliktuális felelősségekkel kapcsolatban is szükség van, figyelemmel arra, hogy ezek nem tartalmazzanak a „közös szabályok” tárgykörébe tartozó rendelkezéseket, és a helyzetek nem is igényelnek a „közös szabályok” keretében rögzítettektől eltérő normákat.

VIII.

A kapcsolódó szabályokban megjelölt mögöttség

8. A jogalkotó nem köteles magában a mögöttes szabályban rögzíteni, hogy az valamely más szabályra, vagy normacsoportra is vonatkozik. A kodifikátor azt a megoldást is választhatja, hogy annál a szabálynál utal a mögöttes szabályok létrejöttére, amelyhez a mögöttes norma kapcsolódik.

8.1. A „közös szabályok” egészére visszautaló norma hiánya

Elvben a kártérítés „közös szabályainak” az alkalmazási körét is ki lehetne jelölni oly módon, hogy a jogalkotó annál a szabálynál utal vissza a „közös szabályokra”, amelyekre azokat irányadónak kívánja tekinteni. Nem létezik azonban olyan szabálycsoport a Ptk.-ban, amely a „közös szabályok” egészére utalna vissza.

8.2. A „közös szabályok” egésze és a kontraktuális felelősség

A VI–VII. pontban pozitív oldalról közelítettük a „közös szabályok” egészének alkalmazhatóságát, amikor azt tér-

¹³ A kártalanítás módjára és mértékére vonatkozóan kell csak a kártérítés szabályait alkalmazni.

¹⁴ A 6. pontban láthattuk, hogy a „közös szabályok” értelemszerűen irányadók a deliktuális kárfelelősségnek a felelősség egyes eseteit tartalmazó XXVII. Címében található valamennyi alakzatára.

Tanulmány

képeztük fel, hogy milyen felelősségi esetekre irányadó a 6:520–6:563. §-ok teljessége. Ebben a pontban negatív oldalról vonjuk meg a határokat, amikor igyekszünk azokat a körülményeket felleltározni, amelyek miatt kizárt a „közös szabályok” egészének alkalmazhatósága a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősségre.

8.2.1. Logikai következtetés

A 6:142. § rendelkezik a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősségről. Minden olyan esetben, amikor a kárt egy szerződés megszegése okozza, a felelősségre részben kifejezetten erre az esetsoportra kialakított szabályok, részben viszont máshol rögzített szabályok vonatkoznak. A szerződés megszegésével okozott károkért való felelősség alapvető szabályát a Ptk. 6:142. §-a rögzíti, és kifejezetten a kontraktuális károkra vonatkozik a kártérítés mértékéről szóló 6:143. §. A máshol rögzített szabályokra a 6:144. § utal, amely „A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályainak kiegészítő alkalmazása” címet viseli. A „közös szabályok” körébe tartozó néhány normára¹⁵ történő visszautalást a contrario bizonyítéknak tekinthetjük arra nézve, hogy ezen a két területen a jogalkotó nem a közös szabályok egészének mögöttes szabályként való alkalmazását kívánta.

8.2.2. A szabályok eltérő volta

A „közös szabályok” egészét azért sem lehet alkalmazni a kontraktuális felelősség mögöttes szabályanyagaként, mert a „közös szabályok” közül egyesek nem illeszkednek az újfogalmazott kontraktuális felelősségi normákhoz.

a) Tartalmi „összeférhetetlenség”

A „közös szabályok” között található olyan norma, amely – sajátos tartalma miatt – nem vonatkozhat a kontraktuális káresetekre. A kétféle felelősség ugyanis eltérő alapokon nyugszik. A kártérítési kötelezettség terjedelmére vonatkozóan a közös szabályok közül a 6:522. § (1) bekezdése mindenfajta kárra vonatkozóan a teljes kár megtérítését írja elő, míg a kontraktuális felelősség körében csak a szándékos szerződésszegés esetén kell a teljes kárt megtéríteni [6:143. § (3) bek.]. A teljes kártérítést előíró deliktualis követelmény azért nem egyeztethető össze a kontraktuális felelősségre vonatkozó normákkal, mert a kodifikáció során jelentősen megváltoztatták az utóbbiak tartalmát, és ezzel növelték a különbséget a kétféle felelősség között.

b) Eltérő módszerű szabályozás

A kontraktuális felelősség normái között található olyan, amely tárgyát tekintve azonos a „közös szabályok” bizonyos normájával, de a jogalkotó más módon szabályozza ugyanazt a jogintézményt a kétféle felelősség köré-

ben. A „közös szabályok” között az előreláthatóságot¹⁶ az okozati összefüggés megállapítása kapcsán kell vizsgálni, míg a kontraktuális felelősség két helyen is szerephez juttatja az előreláthatóságot. A Ptk. 6:142. §-a a felelősség alóli mentesülés – károkozó által bizonyítandó – konjunktív feltételei egyikeként említi¹⁷ az előreláthatóság hiányát, míg a Ptk. 6:143. § (3) bekezdése a károsult vagyónában keletkezett károkhoz és az elmaradt vagyoni előnyhöz kötődő kártérítés mértékét teszi függővé az előreláthatóságtól.¹⁸ „Az előreláthatósági korlát új szabály, amelyet – ha eltérő tartalommal is, de – a szerződésszegésért (6:143. §) és a szerződésen kívül okozott károkért (6:521. §) való felelősség körében egyaránt bevezet a jogalkotó. Míg a kontraktuális felelősség körében ennek célja az ellenszolgáltatás és a vállalt kockázat – ezen belül az esetleges kártérítési kötelezettség mértékének – egyensúlya, addig a deliktualis felelősség körében, mivel itt szerződéses egyensúlyról, előzetes kockázatvállalásról és elosztásról nincs szó, az előreláthatósági korlát nem más, mint egy további eszköz a bíró kezében, amelynek segítségével a túlzó, parttalan kártérítési igényeket el tudja utasítani.”¹⁹ Az előreláthatóság mindkét felelősségi alakzat kapcsán jelentőséghez jut, de eltérő szerepet játszanak, ezért nem kerülhetett sor arra, hogy a jogalkotó a kontraktuális felelősség mögöttes szabályaként jelölje meg a „közös szabályok” között említett előreláthatósági normát.

c) Eltérő relevanciájú szabályozás

Mind a közös szabályok, mind a kontraktuális felelősségi szabályok között találhatók olyan normák, amelyek – bizonyos körülmények között – tiltják azt, hogy eltekintsenek a Ptk. szerinti jogkövetkezmény alkalmazásától, vagy ne az egyébként alkalmazandó következmények teljes skáláját alkalmazzák. A „közös szabályok” közül a 6:526. §²⁰ a felelősség korlátozását és kizárását tiltja. A kontraktuális felelősség körében irányadó 6:152. §²¹ szerint a tilalom nemcsak az

16 Ptk. 6:521. § [Előreláthatóság] Nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia.

17 Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentessül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa (Ptk. 6:142. §).

18 A szerződésszegés következményeként a károsult vagyónában keletkezett egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt [Ptk. 6:143. § (2) bek.].

19 FUGLINSZKY ÁDÁM: Az előreláthatósági korlát bevezetésének indoka a deliktualis felelősségnél, In: OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, Budapest, Opten Kiadó, 2014, 64.

20 Ptk. 6:526. § [A károkozásért való felelősség korlátozása és kizárása] A szándékosan okozott, továbbá az emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító károkozásért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.

21 Ptk. 6:152. § [A szerződésszegés jogkövetkezményeinek korlátozása és kizárása] A szándékosan okozott, továbbá az emberi életet, testi épséget

15 A 6:144. § utal a károsult kármegelőzési és kárenyhítési kötelezettségére (6:525. §), a közös károkozók felelősségére (6:524. §), a kár fogalmára [6:144. § (2) bek.] és a kártérítés módjára (6:525. §).

okozott károkért való felelősségre, hanem általában a szerződésszegés jogkövetkezményeire vonatkozik. A tilalom tehát az objektív következmények korlátozására és kizárására is kiterjed szerződésszegés esetén. A „közös szabályok” körében szereplő norma lehetne a kontraktuális felelősség mögöttes szabálya, hiszen a korlátozás és a kizárás ugyanazokban az esetekben – szándékos magatartás, az emberi élet, testi épség vagy egészség károsítása – tilos. Ebben az esetben tehát nem a deliktuális és a kontraktuális felelősség esetén érvényesülő szabály tartalmi eltérése miatt nem került sor arra, hogy mögöttes szabályra utaljon vissza a kontraktuális felelősségi szabály. Az indok az volt, hogy a kártérítés kizárásának és korlátozásának a tilalmát a jogalkotó a szerződésszegés objektív jogkövetkezményeinek a kizárására és korlátozására vonatkozó tilalommal vonta össze. A szabály így tömörebb és egyszerűbben alkalmazható lett, mintha a kártérítés tekintetében visszautalt volna a 6:526. §-ra, és emellett a szerződésszegés objektív jogkövetkezményei tekintetében tartalmazta volna a jelenlegi szabályt.

IX. Összegzés

Tanulmányunk – a felelősségi szabályok elhelyezésének bemutatását és a „kártérítési felelősség közös szabályainak” áttekintését követően – arra kereste a választ, hogy a „közös szabályok” egésze milyen körben alkalmazható és alkalmazandó.

A Ptk. Hatodik Könyv Negyedik Rész XXVI. Címében elhelyezett „közös szabályokat” mint összetartozó normacsoportot a 6. pontban két szempont szerint vizsgáltuk. Ezek alapján nem sikerült teljes bizonyossággal megállapítani a 6:520–6:534. §-ok hatókörét. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a XXVI. Címbe rögzített szabályok nem tartalmazznak olyan rendelkezést, amely erre egyértelmű választ adna. Kifejezett norma hiányában arra kényszerültünk, hogy a 6:520–6:534. §-ok alkalmazhatóságát a Ptk. fejezetek (részek, címek) címei és a szabályok elhelyezése alapján ítéljük meg. Bár az egyes címek alapján többféle – szűkebb és tágabb – értelmezés is lehetséges a „közös szabályok” hatókörét illetően (lásd 6.1. pont), összességében inkább a deliktuális felelősségi alakzatok tekintetében való alkalmazhatóságra lehet következtetni. A Hatodik Könyv Negyedik Részének a címe ugyanis arra utal, hogy az ebben a részben található normák mindegyike a szerződésen kívül okozott kárért való felelősséghez tartozik, és a XXVII. Cím címében is csak „felelősség”-nek nevezi a jogalkotó a deliktuális felelősségi eseteket. Bár a „közös szabályok” elhelyezése alapján is kétféle értelmezésre nyílt lehetőség (lásd 6.2.

pont), de ezek egyike sem tette lehetővé azt, hogy a „közös szabályok” egészére, mint a kontraktuális felelősség körében is irányadó normacsoportra tekintsünk. A „közös szabályok”-ra mint egészre visszautaló norma hiánya (lásd 8.1. pont) azt az értelmezést erősíti, hogy a közös szabályok a kontraktuális felelősségre nem vonatkoznak. A szabályok tartalmát vizsgálva végzetül kifejezetten olyan körülményeket kerestünk, amelyek akadályát képezik annak, hogy a „közös szabályok” egészét a kontraktuális felelősségre alkalmazzuk (8.2. pont). A „közös szabályok” és a kontraktuális felelősség kapcsolatáról azt az összegző megállapítást tehetjük, hogy a „közös szabályok” egyes normái nem töltenek, mások nem is tölthetnek be mögöttes szabály szerepet a kontraktuális felelősség tekintetében. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy ugyanazzal a tárgykörrel kapcsolatban a kontraktuális felelősség körében is található szabály. Ennek a szerződésszegésre vonatkozó normának a tartalma lehet összeegyeztethetetlen, lehet más módszerű, sőt akár jórészt azonos a „közös szabályok” bizonyos normájával, de a lényeg az, hogy létezik kontraktuális szabály, így nincs szabályozási hiány, amit utaló szabállyal kellene megszüntetni. Témánk szempontjából a 8. pontban azt bizonyítottuk, hogy a „közös szabályok” körében több olyan norma is található, amelyek tekintetében teljes bizonyossággal állítható, hogy ezek nem minősülnek a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség mögöttes szabályának. Ezzel pedig kizárhattuk azt, hogy a jogalkotó a „közös szabályok” egészét alkalmazhatóvá kívánta volna tenni kontraktuális felelősségi helyzetekben. Ezt egyértelmű bizonyítéknak tekintjük, mely cáfolja azt, hogy a 6:520–6:534. §-ok elnevezésében a „közös” jelzőt úgy lehetne értelmezni, hogy ezek a normák egyidejűleg a deliktuális és a kontraktuális felelősség közös normái lennének. A „közös szabályok” egészére vonatkozóan nem állítható az, hogy az kompatibilis lenne a kontraktuális felelősséggel.

Az elemzés alapján azonban az is megállapítható volt, hogy a „közös szabályok” egésze a felelősség általános szabályára és a Ptk. más könyveiben elszórtan található deliktuális felelősségi alakzatokra is alkalmazható a Hatodik Könyv Negyedik Rész XXVII. Címében szereplő deliktuális felelősségi eseteken túl (lásd 7.2. pont).

A témát elemző következő tanulmányunk nem egységben, hanem elemeire bontva vizsgálja majd a „felelősségi közös szabályokat”. Azt kutatjuk, hogy mely normák minősülnek mögöttes szabályoknak, és ezek milyen polgári jogi normák tekintetében alkalmazandók, mely normák tekintetében kizárt a mögöttes szabályként való alkalmazásuk. Azt is próbáljuk majd értelmezni, hogy a „közös szabályok” közül azokat, amelyeket a Ptk. nem említ mögöttes szabályként, vajon tudatosan mellőzték a kodifikáció során, vagy az említés hiánya inkább pontatlanságnak tekintendő, és a Ptk.-nak ezeket említenei kellene mögöttes szabályként.

vagy egészséget megkárosító szerződésszegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.

Tanulmány

Rab Henriett egyetemi docens, Debreceni Egyetem

Védőháló vagy ketrec? A munkához való jog változásai a munkaerőpiac és a szociális jogok szemszögéből*

A munkajog átalakulásának egyik kiindulási alapja az információtechnológiai környezet változása, amely nem csak a munkajogi szabályozásban jelenik meg, hanem a munkaerőpiac működésében és azon keresztül a szociális jogi garanciák rendszerében is. A technológiai fejlődés hatására megszülettek a platform munkavégzési megoldások, illetve olyan munkavállalói csoportok alakultak ki, melyek a klasszikus munkajogi foglalkoztatás és az ön-foglalkoztatás határán állnak. Mindez komoly kihívást jelent a jogalkotó számára, hiszen a munkavállaló fogalmának újraértelmezése szükséges annak érdekében, hogy a platform foglalkoztatás szereplői is a munkajog védelme alá kerülhessenek. A munkaerőpiac a problémamegoldásra saját fejlődési irányt dolgozott ki, amikor különböző soft law megoldásokkal reagálta le a helyzetet, mindez azonban a klasszikus munkajogi kultúra és a szociális garanciák alapjogi védelmének erodálódásával járt.

A tanulmány keretei között arra kívánok rávilágítani, hogy a munkajog szabályrendszerének átalakulása túlmutat a foglalkoztatási szabályokon, egyúttal hatással van a munkajogi védelem, így a szociális jogi garanciák rendszerére. Míg a munkajog a piaci viszonyoknak való megfelelés irányából szabályozza a rendszert, addig a szociális jogok a fékeket és az egyensúlyt adják. Történetileg a munkajogi garanciák és a szociális védelem azonos gyökerekből erednek, azonos fejlődési pályán alakultak ki, így a nemzetközi környezetben kialakított szociális jogok keretei között védett értékek beépültek a munkajogi garanciák rendszerébe is. Az összefonódás ellenére a piaci nézőpont ismét külön kihívások elé állítja a munkajogot és az azt védő garanciák rendszerét, így az adott reakciók is sok esetben különbözőek.

Az új munkajogi megoldások közös jellemzője, hogy a klasszikus, vagy más néven tipikus munkajogi szabályokat igyekeznek áttörni a munkajogon belüli atipikus foglalkoztatási formák, vagy munkajogon kívüli megoldásként a munkaerőpiacon keletkeznek új munkavégzési alternatívák. Minden esetben a kiindulási alap a munkaerőpiaci környezet és a kérdés csak a jog, a munkajog általi kodifikációs elismerésben található. Mindeközben a kutatások tárgya többségében az, hogy ezen újszerű foglalkoztatási megoldások hogyan viszonyulnak a munkajogi szabályokhoz, a munkajog szociális vívmányai fókuszponton kívülre kerülnek-e, annak ellenére, hogy tör-

ténetileg a munkajog maga is a munkavállalók védelme érdekében történő állami beavatkozás terméke.¹

A tanulmány keretei között első lépésként az új munkaszervezési megoldások bemutatását végzem el, majd – a szociális jogot helyettesítő alternatív munkajogi garanciák rövid elemzését követően – a klasszikus alapjogi jogvédelem áttekintésére vállalkozom. Az összefüggések hálóján keresztül igyekszem választ adni arra, hogy a munkajogi megújulás folyamatában a szociális védelem elemei hol helyezhetők el.

I.

A munkajog és a foglalkoztatás tételes jogi szabályrendszerének keretei között megjelenő újítások

Amikor a munkajog iránykeresését vizsgáljuk, akkor egyrészt a szabályozás tartalmi változásával, másrészt az ezt kialakító jogi és gazdasági környezettel foglalkozunk. Ezen változások egy része a tételes jogon belülről indul, míg másik része a gazdaság által a gyakorlatban véghez vitt reformokra adott válasz.

1. A belső és külső reformok legfőbb iránya a munkajogon belüli munkaszervezési megoldások alternatív formákkal való lecserélése. A munkajog ezeket atipikus jogviszonyokként nevesíti. Az *atipikus munkaviszonyok sajátosságai*, hogy egy-egy alapvető elemben eltérnek a szten-

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-4-III Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült (Szerk.)

1 SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó, 2008. 275–276.

derd munkaviszony alapvető elemeitől, mely különbség végső elismerését az eddigi gyakorlat szerint az jelentette, hogy az újfajta munkavégzési formák törvényi szabályozásra kerültek.² Az atipikus jogviszonyok körének bővülése folyamatos a nemzetközi szinten, mely egyben a munkafolyamatok racionalizálásának igényét is jelenti. Ez a piaczgazdasági szemlélet viszont a munkajog szempontjából a védelem szétforgácsolását eredményezheti, mellyel a tanulmány utolsó pontjában példákon keresztül külön is foglalkozni kívánok. A kérdés a munkajogi garanciák érvényesülése, illetve ennek a szükségessége. Alkotmányjogi nézőpontból Sári János és Somody Bernadette ki is emeli, hogy a munka és a foglalkozás megválasztásának szabadsága nem jelenti azt, hogy a jogszabályok a jogállamiság általános követelménye alapján meghatározott foglalkozások tekintetében ne támaszthatnának speciális követelményeket.³ A globalizáció keretei között ez a fejlődési pálya is egységesíthető, ám amennyiben nyitott az út a különböző atipikus foglalkoztatási formák nemzeti megalkotására, akkor ez az egységes garancia-rendszer is fokozatosan felbomlani látszik. A globális gazdasági környezetben meggyengül a nemzeti szintű szabályozás jelentősége, annak ellenére, hogy valódi transznacionális munkajog még nem is létezik.⁴ Az atipikus jogviszonyok kialakulásának már ismertett útja az utóbbi években kissé átalakulni látszik, megjelentek olyan szervezeti megoldások, melyeket a munkáltatók egyoldalúan dolgoznak ki és szabályoznak belső rendszerükben⁵, vagy soft law megoldásokkal elismerésre kerülnek az általános joggyakorlat által.⁶ Ezen újítások kiindulási alapja szintén a munkavégzés hatékonyabb biztosítása. Az új megoldások egyrészt a vállalatok piaci megjelenésével (CSR működési jegyek) és az abból adódó szerepvállalásokkal függenek össze és kifejezetten a munkavállalói kizsákmányolás elleni fellépésből adódnak.⁷ Ilyen megoldás például a munkaidő önkéntes rövidítése vagy a munkarend munkavál-

lálók igénye szerinti meghatározása. Ezekben az esetekben előtérbe kerülnek azok a nézőpontok, melyek a munkavállalók számára kedvezőbb munkaszervezési megoldásokat keresik, így válik rugalmasabbá a munkarend meghatározása, vagy napjaink kedvelt munkaszervezési eszköze, a home office megoldása is erre vezethető vissza (még a munkajogi kereteken belül maradván). Felvetődhet rögtön a kérdés, hogy miért tekinthetjük ezeket atipikus megoldásoknak? Azért, mert ennek hatására jelentősen eltérhet a munkaidő, a munkakör megszervezése vagy a munkavégzés helye a munkaviszony által biztosított keretektől. Ahogyan történik ez a klasszikusnak ismert atipikus foglalkoztatások esetében, amik mind egy folyamat lezárásaként kerültek jogilag szabályozásra.

2. Kiemelném továbbá, hogy a megváltozott munkavállalói attitűd is felismerhető ezen munkaszervezési megoldásokban, mert a munkavállalói oldal esetében is van igény a munkajog számukra biztonságot adó, de merev szabályaitól való eltérésre. Ezért jelennek meg ezek a megoldások a klasszikus munkajogon kívüli eszközök-ként, a munkáltató politikájában, belső szabályzataiban, nem pedig a munka törvénykönyvének módosítását kezdeményezve. A munkajogi garanciák szempontjából mindez azt is sugallja, hogy a munkajogi védelem kiterjesztése mindenképpen szükséges a hagyományos munkajogi kereteken kívülre is⁸, különösen akkor, ha a következőkben részletezett platform munkaviszonyok – a munkavállalók érdekében – foglalkoztatási jogviszonyként elismerésre kerülnek.

3. A munkajogilag leginkább vitatott foglalkoztatási megoldások az információs technológiai alkalmazások térnyerésével öltönek testet, amely foglalkoztatási formák közös jellemzője, hogy a munka megszervezése az online felületen keresztül történik, ezért is hívják ezeket platform foglalkoztatásnak. Sajátosságuk, hogy maga a tevékenység, amelyre szerveződik a munkavégzés, egy felhasználói szükséglet kielégítésére jön létre, amely nem a foglalkoztatásra fókuszál, hanem a piaci igény kiszolgálásának megszervezésére. Mondhatjuk azt, hogy az online téren kívüli vállalkozások is elsődlegesen egy ötletet valósítanak meg, melyhez munkaerőt toboroznak, csakhogy a személyes jelenlétet kapcsolódóan rögtön létre is jön a foglalkoztatási jogviszony a tevékenységet kiszolgálókkal. Ezzel szemben az internetes felületen létrehozott applikációkon keresztül egy regisztrációval mindkét fél meg tud jelenni a másik számára, az applikációt indító „munkáltató” direkt közreműködése nélkül.

A modell napjainkban legtöbb vitát kiváltó formája –

2 Ezen az úton jött létre a kihelyezett munkavégzés, munkabérlet megteremtésének igényére reagálva az egyes munkáltatónál kötött rövidebb határozott idejű és egyben bizonytalan jogviszonyok kiváltása érdekében a munkaerő-kölcsönzés intézménye is, majd a piaci szükséglet hatására ebből vált ki a még speciálisabb, folyamatos munkaviszonyt nem is biztosító iskolaszövetkezeti foglalkoztatás és került önállóan szabályozásra.

3 SÁRI–SOMODY: i. m. 278.

4 Lásd KUN ATTILA: *A munkajogi megfelelés ösztönzésének újszerű jogi eszközei*. Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2014, 15., aki felhasználta e körben BRONSTEIN, ARTURO: *International and Comparative Labour Law: Current Challenges*. Geneva, Palgrave MacMillan, ILO, 2009. című munkájának a munkajog válságát rendszerező gondolatait. Hasonló álláspontot fogalmaz meg PRUGBERGER TAMÁS: *Munkajogi normatív értékek és a neoliberalis globalizálódó gazdaság*. Miskolc, Bibo Kiadó, 2008. című munkájában.

5 Példaként említeném az egyre gyakrabban megjelenő „home office” munkaszervezési megoldásokat.

6 Közbeszerzési szemponttá válhat például a jogkövető foglalkoztatás. Lásd a témáról részletesen in: KUN: i. m. (5. jegyzet).

7 A munkajog átalakulásának feladataként a felelős foglalkoztatás ösztönzését fogalmazta meg Kun Attila e körben. In: KUN: i. m. (5. jegyzet) 16.

8 Egyetértve Gyulavári Tamással, aki a gazdaságilag függő munkavégzések kapcsán tette ugyanezt a megállapítást. GYULAVÁRI TAMÁS: *A gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása: Kényszer vagy lehetőség?* Magyar Munkajog e-folyóirat. 2014. 1. sz. 1–25.

Tanulmány

Európában – az *Uber*, ahol az online térben a társaság – a taxitársaságok diszpécserközpontjához hasonlóan – közvetít a fuvar végző és az utas között. A konkrét esetben a rendszer kialakulására a lehetőséget az internetes kommunikáció elterjedésén túl az innovatív ötleteken alapuló startup szemlélet adta. Egy új piaci szükséglet kiszolgálására kerül sor, ahol a felek érdeke egy – a taxitársaságoktól – olcsóbb és egyszerűbb utasszállítás megszervezése, amelyben a fuvar végzők érdeke a rugalmas munkaidő, az ehhez egyértelműen igazodó arányos díjazás és az üres rendelkezésre állás elkerülése, míg az utasnak a pontos, könnyen elérhető és olcsó fuvar biztosítása volt. Ha a leírtakat elemzés alá vesszük, akkor vizsgálhatjuk egyrészt a foglalkoztatás munkaviszony jellegű jegyeit, de górcső alá vehetjük a kérdést az emberierőforrás-gazdálkodás szempontjaira figyelemmel is, ami jelen esetben egyértelmű kapcsolatot a piacgazdasági érdekekkel.

4. A rendszer újdonságát a HR-szemlélet megjelenése adja, ugyanis ezek az applikációk olyanokat is megszólítanak, akiket a munkaviszony keretében történő foglalkoztatás távol tartana az ilyen módon történő munkavégzéstől. Olyan alkalmi jellegű munkára biztosítanak lehetőséget, melyek *más munkaviszony mellett kiegészítő jövedelem* szerzésének alternatíváját kínálják.⁹ Mindezt a munkaviszony kötöttségeinek mellőzése mellett, hiszen létrejöttükkor senki nem gondolkodott ennek munkajogi következményén. A foglalkoztatáspolitikai eszközrendszerében rendszeresen jelennek meg olyan megoldások, melyeket a piaci szükség hív életre, sőt tulajdonképpen az atipikus foglalkoztatási formák mindegyike ezt az utat járja be. E tekintetben tehát ezen újszerű foglalkoztatási megoldások sem lógnak ki a sorból, azzal a különbséggel talán, hogy mivel ezek online platformokon, sok esetben startup vállalkozások ötleteiből indulnak ki, így nem a foglalkoztatáspolitikai támogatási rendszer termékei, és munkaerőpiaci támogatások sem tartoznak hozzájuk. Vagyis úgy fejlődik ki általuk egy új „atipikus” jogviszony, hogy azt a munkaerőpiac előre nem látta, nem tudott rá felkészülni, így a foglalkoztatottak is a munkajogon kívül rekednek. Mindez a munkavállalói oldal számára általában nem jelent problémát. Sokszor a munkajogi megoldások alkalmazásának kérdését nem elsődlegesen a munkavállalók vetik fel, hanem a fiskális szempontok vagy a piaci verseny kezdi megbolygatni ezek helyzetét.

5. Amikor már hosszabb ideje fennálló, sőt a foglalkoztatotti oldalon a *kedvező bevételek okán gyakran főállássá is váló tevékenység végzése* alakul ki, már nehéz ellenállás nélkül „munkajogiasítani” a jogviszonyt. Erre számos

példa¹⁰ volt már a legnagyobb foglalkoztatotti kört felölelő *Uber* és *Deliveroo*¹¹ esetében. A munkát végzők számára az előnyök akkor alakulnak hátrányokká, amikor ez válik a fő keresőtevékenységükké, mert a *klasszikus munkajogi garanciák teljesítése hiányával* kell az érintetteknek szembenéznük: ezen jogviszonyokban nincsen felmondási védelem, hiszen alkalmi jellegű munkavégzésre szerveződnek, nincs munkaidőkorlát, pihenőidő-garancia, nincs minimálbér és fizetett szabadság, ha csak azokat említem, melyek biztosítására a kötelezettséget a munkaviszony esetében számos nemzetközi egyezmény¹² is előírja a nemzeti jogszabályok mellett. Ezek a garanciák azonban csak a munkavállalók, azaz a munkaviszonyban foglalkoztatottak védelmét biztosítják. A *harc tehát napjainkban* azért folyik, hogy ezen jogviszonyok munkaviszonnyá minősítésére kerüljön sor, melynek egyenes útja az atipikus jogviszonyok körének bővítésén keresztül van. Ellenérv lehet, hogy fennáll a veszélye ezáltal a munkajog „felhígulásának”, a munkajogi garanciák erodálásának. Mellettük szól, hogy egy rugalmasabb munkajogi keretrendszer is jobban szabályozott, mint a „jogon kívüli” megoldások.

6. Ezen foglalkoztatási formákkal szemben igen nagy a kereslet a munkaerőpiacon, így a foglalkoztatás szintjének emelése érdekében olyan megoldások szükségesek a már kiharcolt garanciák megőrzése érdekében, amely a szereplők érdeklődését nem csökkenti. Erre léteznek különböző *szakmai javaslatok*, melyek révén a munkajog hatóköre a munkaviszonyon kívülre is kiterjeszthetővé válna¹³, így pedig nem a munkajog tartalma devalválódna, hanem a hatóköre nőne. Álláspontom szerint ez egy gyorsabb és rugalmasabb jogi alkalmazkodás lehetőségét is megteremti, mivel ezen jogviszonyok az elismerésük nélkül

10 Több ország gyakorlatában is. Az USA több államában voltak perek az Uberrel szemben, majd még uniós szinten is indult eljárás egy spanyol esetből kiindulva. Lásd még 20. lábjegyzet.

11 A Deliveroo egy kerékpáros futárcég, mely elég jelentős piaci szereplő Nagy-Britanniában. A Nagy-Britannia Független Munkavállalóinak Szakszervezete (Independent Workers Union of Great Britain [IWGB]), miután a munkáltató visszautasította a futárok nevében kezdeményezett kollektív szerződéses tárgyalásait, eljárást kezdeményezett a munkavállalói jogaik biztosítása érdekében a Central Arbitration Committee-nél (CAC), mely 2017. novemberi döntésében kimondta, hogy nem munkavállalók (non-workers), hanem önfoglalkoztatók (self-employed), mert megvan a lehetőségük arra, hogy saját maguk helyettesítéséről gondoskodjanak. A döntés különösen érdekes annak fényében, hogy egy héttel korábban az Mr. Y. Aslam and Mr. V. Farrar and Others v. Uber ügyben a Bíróság (Employment Appeal Tribunal) ellentétesen döntött, mikor – másodfokon is megerősítve – kimondta, hogy az Uber-sofőrök munkavállalók (workers).

12 Az ENSZ keretében a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, az Európa Tanács kereti között az Európai Szociális Charta, az ILO keretei között számos egyezmény, az Európai Unión belül pedig az Alapjogi Charta mellett számos irányelv, rendelet született a munkavállalói jogok egységesítése, védelme érdekében.

13 Klasszikusan a worker vs. employee vitából kiindulva az önfoglalkoztatás és egyéb magánjogi kötelek területét is bevonva tervezik a munkajogi védelem kiterjesztését.

9 Takarítás, kisebb szerelési munkák, futárkodás vagy kézműves és kreatív feladatok.

nagy számban spontán módon jönnek létre a munkaerő-piacon, és a foglalkoztatotti oldal munkavállalói minőségének elismerése nélkül egyre szélesebb alanyi kör kerül a klasszikusan védett munkajogi pozíciók kívülré. Ezzel egyidejűleg az is előrevetíthető, hogy a *munkajogi garanciák szerepének átalakulása is elengedhetetlen* az újabb fajta foglalkoztatási formák védelme érdekében.

II.

A munkajog megújulásának szervezeti útja

7. A munkavállalók ezen kiszolgáltatott helyzete részben az állami, társadalmi beavatkozás útján (szociális jogi garanciák megteremtése, tételes munkajogi szabályozás az új atipikus foglalkoztatási formákra), részben pedig a munkáltató felelősségvállalása révén orvosolható. Az első megoldás a klasszikus jogalkotás, jogfejlődés útja, míg a második megoldás egy jogi hatással bíró gazdasági, szervezetfejlesztési evolúciós termék, melyet vállalati szociális fellépésként aposztrofálhatunk. A vállalati, vagy más néven társadalmi felelősségvállalásnak (CSR – *Corporate Social Responsibility*) számos fogalma, definíciója használatos a szakirodalomban. Ezek közül a leginkább elismert és használt – ahogyan Kun Attila¹⁴ említi – „hivatalos” EU-s értelmezés szerint a CSR fogalom jelentése, hogy a vállalatok önkéntesen szociális és környezeti szempontokat érvényesítenek üzleti tevékenységükben, valamint a partnereikkel fenntartott kapcsolatokban.¹⁵ Míg a legkomplexebb fogalmat az ISO 26000 szabvány¹⁶ által alkalmazott megoldás adja – eszerint a CSR „egy szervezetnek a társadalmat és a környezetet befolyásoló döntéseiért és tevékenységeiért tett felelősségvállalása, olyan átlátható és etikus viselkedés révén, mely hozzájárul a fenn tartható fejlődéshez – beleértve a társadalmi jólétet és egészséget is –, figyelembe veszi az érintettek elvárásait, megfelel az alkalmazandó jogszabályoknak és a nemzetközi viselkedési normáknak, a szervezet valamennyi területén integráltan megjelenik, és azt a vállalat kapcsolatainak keresztül érvényesíti.”¹⁷ A CSR koncepciójának vannak közös referenciapontjai, amelyek széles körű konszenzuson nyugszanak Európában, így a Bizottság értelmezése szerint a szociális felelősségvállalás nem csupán a fennálló jogi követelmények teljesítését jelenti, ugyanakkor a CSR nem is helyettesíti a hatályos jogi szabályo-

zást.¹⁸ A vállalatirányításban a pénzügyi válságok hatására bekövetkező öngazolási igény vezette be a szociális szempontokra is fókuszáló vállalatirányítás modelljét, mely a CSR-elvekhez vezetett végső soron.¹⁹

A CSR számos ponton kapcsolódik a munkajogi szabályozáshoz²⁰, hiszen a vállalatok eredményessége nagyban összefügg az annak keretében munkát végzők hatékonyságával. Így a humán erőforrás-menedzsment és a vállalati felelősségvállalás között is közvetlen kapcsolat áll fenn. A tételes munkajogi szabályok megítélése szempontjából ez mégis összetettebb kérdés. Amennyiben a CSR-t a 21. század vállalati önszabályozásra épülő jóléti paradigmaként elfogadjuk, akkor a munkajog tekinthető a CSR minimumának, jogi alapjának.²¹ A CSR-politika melletti foglalkoztatás esetében a vállalati stratégia a munkajog által szabályozott folyamatokat is a *soft law* eszközök által kezdi üzemeltetni, ezzel nemcsak támogatva a munkajogi megoldásokat, hanem ki is kezdve azokat. Támogató jellegű megoldás, amikor a munkaszervezés hatékonyságát saját eszközökkel teremtik meg, beillesztve azt a klasszikus munkajogi garanciák rendszerébe. Erre egyszerű példa a *munkaidőkeret* rendszerének kialakítása, vagy a napjainkban egyre népszerűbb home office-nak a munkavégzés helyére vonatkozó rendelkezése. Azonban elvi szinten problémás lehet a CSR-rendszerek azon megoldása, melynek keretében nemcsak egy-egy reformra kerül sor a munkajog tételes jogi szabályrendszerében, hanem a keretek is megbontásra kerülnek. Ennek legdominánsabb eszköze álláspontom szerint a CSR vállalatok által nagy lelkesedéssel alkalmazott *munkáltatói belső szabályzatok* rendszere.²² Nem azért, mert a felek eltérnek a tételes jogi szabályoktól, hanem mert a munkajog klasszikus útja erre a kollektív szerződések megkötése, így amikor a társadalmilag felelős munkáltató egyedül, a másik fél bevonása nélkül hoz elvi döntéseket, akkor álláspontom szerint az hiába a másik fél érdekeire figyelemmel történik, mégis a *munkajogi vívmányok erodálódásához* vezet.

18 KUN: i. m. (13. jegyzet) 234.

19 BANERJEE, BOBBY: *Corporate Social Responsibility. The Good, the Bad and the Ugly*. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2007. 144–145.

20 KUN ATTILA: A CSR-eszme (*Corporate Social Responsibility*) és a munkajog egyes érintkezési pontjai. In: LÖRINCSEKNÉ LAJKÓ DÓRA (szerk.): *Opuscula Szegediensia: A munkajogi és szociális jogi doktoranduszok és pályakezdő doktoranduszok első munkajogi konferenciája*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2007. 100.

21 KUN ATTILA: Vállalati társadalmi felelősség – A munkajogon túl, a munkajog helyett, avagy a munkajog által? Munkaügyi Szemle. 2011. 1. szám. 24.

22 A társadalmi felelősség iránti elköteleződés szintje legelterjedtebben a code of conductok, más néven vállalatvezetési kódexek szintjén jelenik meg. Lásd részletesen: KOLK, ANS – VAN TULDER, ROB: *The Effectiveness of Self-regulation: Corporate Codes of Conduct and Child Labour*. European Management Journal. Vol. 20. No. 3. 2002. 260.; KUN ATTILA: A munkajog 'privatizálása'? Vállalatvezetési kódexek, magatartási szabályzatok a multinacionális vállalatoknál. Miskolci Jogi Szemle. 2006. 1. sz., 51–71.

14 KUN ATTILA: Az Európai Unió CSR-politikájának újabb fejleményei. Collega. XI. évfolyam. 2007. 2–3. sz. 234.

15 European Commission (2001) Green Paper „Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility” COM(2001) 366.

16 Előzménye az ISO 14000/14001 szabvány, mely alapján a szervezetek környezetvédelmi vizsgálatokat végeztek. Lásd részletesebben: KERR, MICHAEL – JANDA, RICHARD – PITTS, CHIP: *Corporate Social Responsibility. A legal Analysis*. LexisNexis, Canada, 2009. 464–465.

17 ISO (2008): 26000: Guidance on Social Responsibility, 3.

Tanulmány

A kérdés ilyenkor az, hogy a 21. század kihívási rendszerében a munkajogi szereplők igénylik-e ezen munkajogi garanciák jelenlétét, vagy azok a CSR-vívmányok nélkül is eltűnőben lennének. Mondhatnánk, hogy a klasszikus munkajogi megoldás kiváltására kerül csak sor, azonban a CSR-elvekkel szembeni gyakori kritikáról itt sem szabad megfeledkeznünk: a puha jogi megoldások esetében a végrehajtás kikövetelése nehézkes, így csak önkéntes jogkövetés esetén tud egyenértékű lenni a tételes jogi garanciarendszerrel. A CSR ellenzői a foglalkoztatás területén a joguralom („rule of law”) eszméjének veszélyeztetését látják benne, mely a munkajog eltűnését is eredményezheti.²³ A CSR támogatói szerint, míg történelmileg egyes munkavállalói alapjogok munkajogi szabályozást nyertek, addig vannak olyanok is, amelyek megmaradtak az elvárások szintjén, azaz a CSR világában.²⁴ Manfred Weiss és Arturo Bronstein álláspontja szerint a CSR a munkavállalói participáció fórumrendszere is lehet, melyen keresztül a munkavállalók a munkajogi érdekeiket folyamatos dialógus révén becsatornázzhatják a döntéshozatalba.²⁵ Saját álláspontom szerint ez a munkajogi keretek olyan mértékű átlépését jelenti ismét, mely már a tételes jogban meglévő intézményrendszer eróziójával is jár, hiszen ez a participáció a munkajogban az üzemi tanács révén a munkavállalók számára biztosítható lenne. Az azonban mindenképpen előnye, hogy ráirányítja a figyelmet a klasszikus munkajogi eszközökre, mint a participáció, munkavállalói jogok, szociális garanciák.²⁶ Egyúttal viszont a vállalatvezetési kódexek megalkotásával a szociális jogok privatizálásának trendje is beazonosítható, melynek veszélyei is vannak.²⁷

8. A munkajogi szabályozás és a CSR elvárási rendszere között *vannak átfedések is*. Ezek a munkavállalók védelme körében elsősorban a munkafeltételek humánussá tétele, azaz *a szociális biztonság szintjének emelése* körében érhetőek tetten. Vannak párhuzamosságok, összefonódások, és vannak olyan területek, ahol a CSR és a munkajog verseng egymással a szabályozás hatékonyságában. Párhuzamosságok az emberi jogok, szociális védelem szintjében vannak. Ennek egyszerűen nevesíthető példája lehet az egyenlő bánásmód területe, melynek kidolgozott eszközrendszere van a jogban, a bíróságok, hatóságok jogérvényesítési keretei között nemzeti és nemzetközi szinten is, mégis alapvető célkitűzés az antidiszkrimináció kér-

dése a CSR-elvek alapján működő szervezeteknél.²⁸ Az összefonódások például az érdekképviselési tevékenység, participáció munkájában érhetőek tetten, vagy akár a kollektív szerződés és munkáltatói szabályzatok együttes jelenlétében, felváltva történő használatában. Ahogy fentebb már említettem, az üzemi tanács tevékenységével párhuzamosan vagy ahelyett is bevonhatóak a munkavállalók a munkáltató döntéseibe.

9. Legérdekesebb azon tevékenység, ahol *a jog és a CSR verseng* egymással. Ilyen alapjogi szinten a számos nemzetközi egyezményben és alkotmányi szabályozások szintjén megjelenő *tisztességes díjazás* vagy *a munka szabad megválasztásának joga*. Ezen jogok keret jelleggel jogilag deklarálásra kerültek, a munkajog tartalmát is adott számukra a tételes jog keretei között: alaptörvénygaranciák teremtésével, a szerződési konszenzus folyamatos szükségességével vagy akár a felmondásvédelmi, bérmegállapítási szabályokon keresztül. Ezzel egyidejűleg a puha jogi megoldások keretei között is feltűnnek ezeket biztosító, alátámasztó szabályok, például a bérezés rendszerszintű kidolgozásának igénye, a munkáltatói szabályzatokon keresztül „adományozott” munkavállalói jogosultságok, vagy a humánus leépítés igénye.²⁹ Ezen kapcsolatrendszer segítheti a munkajogot a gyakorlat szintjén hatékony megoldás megtalálásában, a rugalmas alkalmazkodásban, mindezt úgy, hogy a munkajogi védelem szintje és a kikényszeríthetőség alapvetően biztosított legyen. Munkajogi vonatkozásban így a CSR-t lehetséges úgy értelmezni, mint a tágabb értelemben vett munkajogi szabályozás harmadik, külső körét.³⁰

A CSR-elvek esetében azonban azt is fontos hangsúlyoznunk, hogy az ilyen szervezetek nemcsak a szervezeti eredmények esetében képviselik ezeket az elveket, hanem a belső működés keretei között is, így a dolgozók elégedettsége legalább olyan fontos a CSR-politika ösztönzésében, mint a cég imázsának javítása.³¹

10. Ahogyan a munkaviszonnyal kapcsolatos foglalkoztatási környezet, a társadalmi és a munkáltatói piaci elvárások átalakultak, úgy a szociális jogok által védett munkajogi értékek esetében is változásra van szükség. Megítélésem szerint alapvető probléma, hogy a munkát végzők

28 Lásd például a Benetton működését.

29 KUN: i. m. (21. jegyzet) 25.

30 Az első (belső) kör a jogszabályi szintű szabályozás, a második kör a kollektív szerződés szintje, míg a harmadik kör a jogi megfelelésen túli önkéntes vállalati felelősségvállalás szintje. Lásd NORDESTGAARD, MALENE – KIRTON-DARLING, JUDITH: *Corporate social responsibility within the European sectoral social dialogue*. Transfer (European Review of Labour and Research, Quarterly of the European Trade Union Institute). Vol. 10. No. 3. 449. Lásd még in: KUN: i. m. (21. jegyzet) 26.

31 GONDA TIBOR – HUSZTI ZSOLT – SLEZÁK-BARTOS ZSUZSANNA – RAFFAY ZOLTÁN – ROUSSET, CECILE-ANN: *A vállalati társadalmi felelősségvállalás tartalmi változása*. Tudásmenedzsment. 2014. 15. évf. 2. sz. 96.

23 HEPPLER, BOB: *Enforcement: the law and politics of cooperation and compliance*. In: Social and Labour Rights in a Global Context – International and comparative perspective. Cambridge, University Press. 257. Lásd in: KUN: i. m. (21. jegyzet) 27.

24 KUN: i. m. (21. jegyzet) 24.

25 KUN ATTILA: *A vállalatok szociális felelőssége (Egy munkajogi konferencia tanulságai)*. Munkaügyi Szemle. 2004. 12. sz. 11.

26 KUN: i. m. (24. jegyzet) 11.

27 KUN: i. m. (22. jegyzet) 52.

széles köre szorul ki fokozatosan a munkajog által védett foglalkoztatás keretei közül, így hiába értek el a munkaharcok során eredményeket a szociális szereplők, *már nem tudja a munkajogi garanciarendszer betölteni korábbi szerepét*. Számomra figyelemfelkeltő volt az Alkotmánybíróság 2017 végén hozott két határozata is, melyek e körben – ha ezen nézőpontból olvassuk – új elemeket hoztak be a szociális biztonsághoz való jog értelmezésébe.

III.

A szociális garanciák a szociális biztonsághoz való jog alkotmánybíróági gyakorlatán keresztül

11. A szociális biztonsághoz való jog a szociális jogok családjába tartozik, sőt annak egyik jellemző, ha nem a legjellemzőbb megnyilvánulási formája³², mely a munkához való jog kiteljesedéseként a munkából szerzett jövedelem elvesztésének esetére nyújtja a létfenntartás garanciáját. A „szociális jogok” gyűjtőfogalom az állami beavatkozással szembeni védelmet jelentő „ernyőjogosultságok” halmazát jelenti. Ebből kiindulva tehát minden olyan jogosultság – így a munkához való jog is – a szociális jogok körébe sorolható, amely képes megvédeni az egyént jólétében az állammal szemben. E téren alapvetően *különbözik az egyes országok gyakorlata*, illetőleg még nagyobb a különbség a kontinentális és az angolszász jogrendszerek megközelítésmódja között.³³ A 19. század utolsó évtizedeitől kezdve az állami irányítás szervezetrendszere a szociális feszültségek megelőzése végett kidolgozta a szociális jogi intézményeket³⁴, amelyek a szociális olló szétválásának korlátozására alkalmasak, és biztosítják a termelőréteg számára a szükséges életfeltételeket.³⁵ A szociális állammá válást az állam tulajdonra épülő, (állam) polgárait védő, pozitív beavatkozása jelentette, míg a szociális állam esetében az alapjogok garantálása az államot is kényszerítő erőként jelent meg. E körben tehát a szociális jogok pozíciója átalakult, a jogi gondolkodás révén integrálódott a jogrendszerbe.

A szociális védelem munkaerőpiaci dimenziója is megjeleníthető. A munkaerőpiac alanyi oldalának két oldalán megjelenő szereplők eltérő elvárások mellett vesznek

részt a foglalkoztatás viszonyaiban. Ezen *egyenlőtlen erőviszony* egyik kompenzálására jelennek meg a munkajogban a *munkavállalókat védő foglalkoztatási garanciák*. Ebben az esetben tehát arról beszélhetünk, hogy a munkához való jogból és kapcsolódó elveiből kialakított alapjogi védelem rendszerének generális szabályanyagából ki-fejlődött egy, a tételes jogban is megjelenő, konkrét előírásrendszer, amely egyértelmű jogokat és kötelezettségeket ír elő a munkaviszonyban álló felek számára. Alkotmányjogilag a munkaviszony létrehozására vonatkozó munkához való jog tekinthető talán a leginkább szociális jognak.³⁶ A munkajog aktuális fejlődési tendenciái pont e jogvédelem szintjének kijelölését és tételes jogi szabályozásba való foglalásának szükségességét vitatják.

12. Általánosságban a munkaviszony egyes elemei előre- vetítik a kapcsolódó jogosultságok szerepét, megítélését. A munkajogi kötelelem személyes munkavégzés céljából jön létre, így a jogviszonyban szabályozott módon mindkét felet jogok és kötelezettségek terhelik. Ezek adják a munkajogviszony tartalmát, amely belülről határozza meg a foglalkoztatási jogviszony jellegét. További elem a jogviszonyban részt vevő felek kapcsolatrendszere, amely még a gazdasági szektor munkaviszonyában sem mellérendelt, a közsférában pedig alapvetően hierarchizált. Ennek okán a munkaviszonyban az egyensúlytalanság kiküszöbölésére számos védelmi garanciát találunk, azonban a magánszektorban a *felek megállapodásának, illetőleg a kollektív szerződéses megállapodásnak is egyre nagyobb szerep jut*. A történelmi fejlődés első időszakában a szociális garanciák megteremtéséért folyt a harc, míg napjainkban a *jogvédelem jelenlegi szintjének megőrzése* áll a szakirodalmi viták középpontjában. Kimondható tehát, hogy a szociális jogok fejlődésének, átalakulásának folyamata nem zárult le, a társadalmi viszonyok változása folyamatosan új kihívásokat hív életre. Ezen a területen azonban a jog mellett a közgazdasági szabályozók egyenlő súlyú befolyást adnak, így a szociális jogok viszonylagossá váltak.

A munkajogi szabályozás szintjének megválasztásában³⁷ felmerül az iránykeresés a szabályozási szükséglet, valamint a módszer szempontjából is. E körben dilemma az is, hogy mindez – a védendő foglalkoztatási forma és a védelem jogi módszerének kiválasztása – hogyan érinti a szociális védelem szintjét, eredményez-e hátrányt a munkavállalóknak a munkaerőpiacon. Megjelenik-e ez már a tételes jogi szabályozásban a jogalkotás szintjén? A vizsgálat apropóját az a két *alkotmánybíróági határozat* adja 2017 végéről, amely a szociális biztonsághoz való jog ér-

32 SÁRI–SOMODY: i. m. 265.

33 Lásd bővebben RAB HENRIETT: *A szociális jogok alkotmányos védelmének szerepe a megváltozott munkaerőpiac keretei között*. In: HOMOKI-NAGY MÁRIA – HAJDÚ JÓZSEF (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2016. 527–534.

34 A német példa mellett érdekesség, hogy az angolszász területen először Új-Zélandon (1898), majd Ausztráliában (1908) jelent meg az általános nyugdíjjogosultság biztosítása. TAKÁCS ALBERT: *Szociális alapjogok*. In: HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA (szerk.): Emberi jogok. Budapest, Osiris Kiadó, 2008. 796.

35 ALFRED SÖLLNER: *Arbeitsrecht*. 4. Aufl. Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz, W. Kohlhammer Verlag, 1955. 20–23.

36 SÁRI–SOMODY: i. m. 279.

37 Hazai példát említve, Kiss György munkásságában ez a magánjogi elemek és elvek vizsgálatában jelenik meg, míg Kun Attila a soft law eszközei felé fordulva igyekszik feloldani a kérdést.

Tanulmány

telmezésével a munkaerőpiaci viszonyokat, a munkaerőpiaci egyensúly kialakítását is szem előtt tartó foglalkoztatási helyzeteket érintően született. Az adja az AB-határozatok újszerűségét, hogy az Alkotmánybíróság a piaci szempontok oldaláról is vizsgálja a szociális biztonság kérdését. Az Alkotmánybíróság a munkavállaláshoz való jogon keresztül kapcsolta össze korábban is a kérdést a foglalkoztatáspolitikával, tovább azonban nem merészkedett.³⁸

13. A most megszületett 29/2017. (X. 31.) AB határozat és 30/2017. (XI. 14.) AB határozat között látszólag a szociális jogi tárgykört meghaladóan nincsen összefüggés, ám ha a bevezető gondolatokban említett szempontot is figyelembe vesszük, akkor az ügyek között már olyan kapcsolat is felmutatható, hogy az Alkotmánybíróság az adott ügyekben vizsgálta a munkaerőpiaci elvárások és az alkotmányos védelem szembenállását is. Az ügyek vizsgálata adja a kérdésként felvetett dilemmának, amikor az Alkotmánybíróság a fenti két esetben nem kizárólag klasszikusan a szociális biztonsághoz való jog irányából vizsgálta a vitatott kérdéseket, hanem ezen túlmutatóan az érintettek munkaerőpiaci helyzetét is elemzés alá vette. Maga az alkotmányossági mérce enélkül is teljes lehetett volna, mégis bekerült ez az új nézőpont a vizsgálati szempontok közé.

A 29/2017. (X. 31.) AB határozat a nyugdíj melletti munkavégzés kérdését feszegeti, amelynek munkaerőpiaci vonatkozása abban áll, hogy a nyugdíjas korú munkavállalók munkaerőpiacon tartása a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát alapjaiban meghatározó kérdés, hiszen a nyugdíjak finanszírozása az előregedő korfa következményeként egy folyamatosan megoldásra váró probléma. A határozat azt a kérdést vizsgálja, hogy vajon korlátozható-e a nyugdíj melletti munkavégzés a közsférában. Vagyis fennállhat-e szabályozási különbség a munkaerőpiacon a magánszektor és a közszektor foglalkoztatottjai között, vagy sem? Ez a szociális biztonsághoz való jog vagy a munkához való jog, illetve az egyenlő bánásmód szempontjából vizsgálendő kérdés-e? E kérdések előzetes eldöntése azért szükséges, mert a szociális jogi védelmi garancia funkciója ennek fényében ítéltető meg.

A 30/2017. (XI. 14.) AB határozatban az Alkotmánybíróság azt a kérdést vizsgálta, hogy milyen feltételekhez köthető a közfoglalkoztatás³⁹, és így a munkához való jog elemzésére is sor került. A 30/2017. (XI. 14.) AB határozat alapjául az szolgált, hogy a jogalkotó a közfoglalkozta-

tásban való részvétel és így a szociális rászorultságon alapuló ellátás folyósítását attól a feltételtől teszi függővé, hogy az ellátásban részesülő a lakókörnyezetét tisztán tartja-e. Látszólag a kérdés a szociális biztonsághoz való jog korlátozhatóságát és a magánszféra védelmét érinti, azonban a probléma messze túlmutat ezen, mert olyan helyzetet eredményez a munkaerőpiacon, hogy az amúgy is hátrányból induló álláskeresőnek többletterheléssel kell nekivágnia az álláskeresőnek. Vagyis nemcsak a szociális biztonsághoz való joga, de a munkához való joga is csorbulhat a jogalkotó piact szabályozó magatartása révén. Továbbá fontos megállapításokat tett az Alkotmánybíróság a közfoglalkoztatás és a magánszektor munkavállalói munkaviszonyának összehasonlíthatósága kapcsán a diszkrimináció tárgykörét is a kérdéshez kapcsolva. A tanulmány szempontjából jelentőséggel mindez azért bír, mert a kérdés kapcsán felmerül, hogy a munkaviszony különböző szereplői hogyan ítéltető meg egységesen, továbbá jogi indokokkal támasztja alá az Alkotmánybíróság a munkaerőpiacon különböző pozíciókat betöltők eltérő helyzetéből adódó szabályozás szükségességét, amely a munkajog fejlődését vizsgáló elméleti kutatások esetében is közös kiindulási pontot jelent.

14. A két döntés konkrét elemzése nélkül is fontos megállapítás, hogy összefüggések tárhatók fel a hipotézisem szempontjából, hogy összefüggéseket tár fel a munkajog piaci befolyásoltsága és a szociális jogok értékének megítélése között. Konkrétan egy társadalombiztosítási előírás kapcsán – lásd a 29/2017. (X. 31.) AB határozatban – az Alkotmánybíróság rögzítette, hogy az munkajogi korlátozást eredményez, hiszen annak ellenére, hogy a nyugdíjfolyósítás szünetelését a társadalombiztosítási nyugellátásáról szóló 1997. évi LXXXI. törvény szabályozza, azaz nyugdíjúgy, ezen keresztül az állam mégis átstrukturálja a foglalkoztatási helyzetet a közsférában a szabályozás megalkotásával, amikor is nem teszi lehetővé a nyugdíj folyósítása melletti munkavégzést. Mindezt teszi úgy, hogy nem tilalmazza (mivel az is alapjogi aggályokat vet fel) a nyugdíjas foglalkoztatását, hanem szünetelteti a nyugdíjellátás folyósítását a közsférában történő foglalkoztatás idejére. A dilemma ebben az esetben tehát a munkához való jog korlátozását is eredményezi. Ha a munkajog jövője szempontjából vizsgálom a kérdést, akkor jelen esetben nem a munkaerőpiac szereplői korlátozóak a szociális jogok érvényesülését, hanem a jogalkotó, méghozzá az irányítása alatt álló állomány tekintetében. Azonban ennek kihatása van a tágabb munkaerőpiacra is, hiszen a nyugdíjas korú munkavállaló a magánszektor munkáltatói számára szabadul fel, ott nő meg a munkaerőpiacon a konkurencia, ott vet fel ez emberierőforrás-gazdálkodási dilemmát. E körben tehát az emberierőforrás-gazdálkodás szempontjai és a szociális védelem igénye ugyanannak a helyzetnek a rendezését szolgálják.

38 SÁRI-SOMODY: i. m. 280.

39 A konkrét ügyben az indítványozó a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény (a továbbiakban: Kftv.) azon rendelkezéseit tartja alaptörvényellenesnek, amely a lakókörnyezet (kert, udvar stb.) rendezettségére vonatkozó, az önkormányzati rendeletben előírt kötelezettség teljesítésének elmulasztása okán állapít meg kizárási szabályokat az álláskeresőkre, valamint a közfoglalkoztatottakra nézve.

IV. Következtetések

A munkajog fejlődésében fellelhető iránykeresés nem csak az elméleti szakirodalomban hozott változásokat. A munkaerőpiac működése számos reformot indukált, egyrészt új foglalkoztatási megoldások jelennek meg folyamatosan a munkajogon belül és kívül egyaránt, másrészt a foglalkoztatás alanyainak hozzáállása is átalakult. A munkavállalói oldal számára fontossá váltak olyan új szempontok, mint a rugalmasság, a változó keretek. A munkáltatói oldal pedig a munka megszervezésére helyezi a hangsúlyt, mely egyrészt felelősebb foglalkoztatást eredményezhet, lásd a bemutatott CSR működési elven keresztül a munkavállalói érdekek folyamatos nyomon követését, másrészt a szociális védelem pillanatnyi érdekeknek történő alárendelésével is járhat, lásd platform munkavégzéseknél például, hogy a munkajogi garanciák teljes hiányával szemben több évvel később kezdtek fellépni a munkavállalók.⁴⁰

Mindeközben a munkajog tételes jogi szabályozás szintjén is igyekszik megújulni és a felek érdekeit figye-

lembe venni a szabályozáskor. Ennek szintén több útja lehet – például a tételes jog minimális keretek szintjére szorítása⁴¹, vagy a hazai megoldás szerint a felek szerződési szabadságának előtérbe helyezése.⁴² A megfelelő megoldás megtalálása iránt a munkajogi szakemberek elkötelezettek. Ezzel egy időben azonban a munkajogi garanciák jelentősége mintha háttérbe szorult volna, melyet a platform munkavégzések kapcsán hozott bírói ítéletek is alátámasztanak. Az alkotmányos jogvédelem szintjén sem szabad megfeledkeznünk a szociális biztonság és a munkához való jog elveiről. Az e körben született döntések közül kiemelt két ügyben jelentős eredmény, hogy az Alkotmánybíróság vizsgálta a munkaerőpiaci helyzet kérdését is. Így megállapítható, hogy a munkavállalók helyzetét meghatározó körülmények között a piaci nézőpontok is górcső alá kerültek. A munkajog átalakulását indukáló piaci aspektusok a jogvédelemben is megjelenő szempontokká váltak, melyhez nemcsak a jog, hanem az alapjogok vonatkozásában a bírói gyakorlat is megkezdte alkalmazkodását.

⁴⁰ Az Uber esetében például több országban és uniós szinten is vannak perek folyamatban a munkavállalói státusz és az abból eredő jogok elismerése érdekében.

⁴¹ Például angolszász rendszerek.

⁴² Lásd részletesen erről Kiss György több munkáját. Például Kiss György: *A New Approach of Flexicurity. The Importance of Pacta Sunt Servanda and Clausula Rebus Sic Stantibus in Employment Relationship*. In: THOMAS DAVULIS (ed.): *Labour Law Reforms in Eastern and Western Europe*. Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 2017. 326–349.

A MUNKAVISZONY MEGSZŰNÉSE ÉS MEGSZÜNTETÉSE

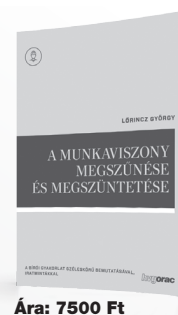
A bírói gyakorlat széleskörű bemutatásával, iratmintákkal

SZERZŐ: **Lőrincz György**

„E könyv alapvető célja, hogy a lehető legrészletesebben, gyakorlati példák bemutatásával bővítse a jogkereső közönség tárgybeli ismereteit. Ennek szükségességét illetően egy adat: a Kúria a felmondások és az azonnali hatályú felmondások gyakorlatát vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportja ezernél több peres ügyet vizsgált, amelyek közül többségben voltak azok a jogesetek (53%), amelyekben a felmondás, illetve az azonnali hatályú felmondás jogellenesnek minősült. Végül a téma súlyát illetően indokolt kiemelni, hogy a munkaügyi perek 25-30%-a a munkaviszony megszűnésével, illetve megszüntetésével összefüggésben indul. A jogi ismeretek bővítése mellett ezért indokolt olyan gyakorlati helyzeteket is elemezni, mint például a munkáltatói felmondás előkészítésének praktikus kérdései.”

„Feltehetőleg sokak számára meglepő, de tény: a munkaviszony megszűnésére, illetve megszüntetésére vonatkozó szabályozás az elmúlt ötven évben meghatározó módon nem változott. A megszűnés és megszüntetés jogcímei, a felmondási tilalmak és korlátozások esetei természetesen részben módosultak, de az alapintézmények, sőt a norma-rendszer fogalmi eszköztára állandónak bizonyult. Ehhez képest meglepőnek látszik az is, hogy a joggyakorlatban, így a bírói gyakorlatban a mai napig a munkaviszony megszűnésével, illetve megszüntetésével kapcsolatos esetek dominálnak, szinte napról napra találkozunk ide kapcsolódó példákkal, jogesetekkel. Ennek feltehetőleg az az oka, hogy a viszonylag állandó szabályozás mellett folyamatosan új élethelyzetek alakulnak ki, amelyek megoldása, megítélése újszerű hozzáállást, illetve az általános szabály újszerű interpretálását igényli. Ebből az következik, hogy a könyvben hangsúlyosan szerepelnek a bírói gyakorlatból vett esetek, elsősorban a Kúria döntései.”

Részletek a könyv előszavából

Ára: 7500 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

Tanulmány

Szilovics Csaba egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem (Pécs)

Középítkezések és közpénzek a köztársaság kori Rómában

Az ókori rómaiak figyelemre méltó határozottsággal törekedtek egy átlátható és ellenőrizhető közpénzügyi rendszer kialakítására. Az antik világ szerzőinek munkái, valamint a régészeti töredékek viszonylag nagyszámú adatot és információt őriztek meg a közjog e fontos területéről. Az áttekintés a köztársaság korabeli Róma középítkezési tevékenységére vonatkozik a várostervezéstől az építési munkák lebonyolításáig. E folyamat pontos bemutatásához olykor át kell nyúlni az etruszk királyok és a principátus korára is.

I. A társadalmi környezetről

Az ókori Róma központja lenyűgöző épületekből állt, amelyek építését és használatát alapvetően befolyásolta a rómaiaknak az állam működéséről és feladatáról alkotott elképzelése. Ennek elvi alapját az képezte, hogy a közhasználatra rendelt intézményeket közpénzből létesítették és működtették a polgáraik számára ingyenesen. Ez a szerepvállalás azonban tartalmi szempontból lényegesen eltért a mai államok működésétől. A német Wagner már a XIX. században megfogalmazta, hogy az államok feladatai idővel bővülnek, új funkciókat vállalnak fel, így köz- és a felsőoktatás, szociális ellátás, gazdaságfejlesztés etc. Az antik Rómában – annak sokoldalú fejlettsége ellenére – a maihoz képest sokkal szűkebben értelmezték a közfeladat fogalmát.

A Kr. e. I. században a város már több mint egymillió lakossal, fejlett infrastruktúrával és közszolgáltatásokkal rendelkezett, a közlekedés, a közbiztonság, a szórakozás és a vagyonbiztonság terén. Ugyanakkor nem volt polgármestere, városi tanácsa, várostervezési bizottsága, nem voltak közegészségügyi rendszerei, közoktatása, kórháza, tömegközlekedése, börtöne, hajléktalan-szállója.¹ Még az állami postaszolgálatot is csupán a Kr. u. II. században szervezte meg Hadrianus.² Ez a szűken értelmezett közfeladat-ellátási attitűd a középületek tömegén is nyomot hagyott. A nem szakrális funkciójú közfeladatot ellátó épületeket a következő csoportokba rendezhetjük: jóléti-szociális célúak (közfürdők, csatornák, vízvezetékek, állami bérlakások); védelmi célúak (várfa-

lélúak (utak, hidak, raktárak, vásárcsarnokok); szórakoztató-kulturális célúak (cirkuszok, színházak, amfiteátrumok); és végül az államhatalmat szolgáló épületek (paloták, bíróságok, fórumok).

Még az előző jellegzetességnél is fontosabb azonban, hogy Róma szakrális állam volt. Működésének és közjogának minden elemét átszöttek a vallási funkciók és rituálék. Ez a kettős jelleg formálta a korabeli középületeket és ezen keresztül a város arculatát. Róma számos híres épülete, így a *Forum Romanum*, a *Capitolium*, a *Pantheon* és a Béke Temploma (*Templum Pacis*; *Forum Vespasiani*) vallási épületek voltak közösségi használatra és hivatali célból is működtek.³ A középületek nagy része eredetileg templomként funkcionált, így a későbbiekben a *senatus* tanácskozásainak helyet adó *Curia Hostilia*, vagy a censorok hivatali helyisége, az *Atrium Libertatis*. A római államkincstár és levéltár évszázadokig, egészen Augustus koráig⁴, a Saturnus templomban működött. Hasonló feladatot láttak el a Ceres-templom⁵ papjai is, hiszen itt őrizték a *senatusi* határozatokat.⁶ Szakrális és politikai feladatot töltött be egyszerre a Janus-templom is, amelynek kapuja jelezte a béke vagy a háború állapotát. A hadjáratba induló hadvezérnek ugyanis kötelessége volt azt kitárni, amellyel formálisan kihirdette a hadiállapotot.⁷ Ugyanezt a jellegzetes működést mutatta a bazilikák használata. A bazilika eredetileg királyi lakóhely lehetett, emellett sokszor volt pénzügyi ügyletek helyszíne, működhetett templomként, és az igazságszolgáltatás is használta, de helyt adhatott a nép gyűléseinek is.

1 RABUN TAYLOR – KATHERINE W. RINNE – SPIRO KOSTOF: *Rome. An Urban History from Antiquity to the Present*. New York, Cambridge University Press, 2016. 115.

2 FERENCZY ENDRE (szerk.): *Historia Augusta*. Budapest, Gondolat, 1968. 33.

3 OLIVIA F. ROBINSON: *Ancient Rome. City Planning and Administration*. London, Routledge, 1992. 47.

4 PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *A principátus közjoga*. Budapest, Nordec Kft.–Dialóg Campus Kiadó, 2016. 98.

5 ZLINSZKY JÁNOS: *Ius publicum. Római közjog*. Budapest, Osiris–Századvég, 1994. 136.

6 PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *A királyság és a köztársaság közjogi intézményei Rómában*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2014. 52.

7 ZLINSZKY: i. m. (5. lábjegyzet) 174.

II.

Az ókori római várostervezés

Róma városának fejlődését vizsgálva *ellentmondásos* képet kapunk. Abban nem kételkedhetünk, hogy Róma történelmének több szakaszában az antik rómaiak rendelkeztek tudatos várostervezési stratégiával.⁸ Arisztotelész „Politika” című művében megfogalmazott városépítési ideákat ismerték és gyakran követték is. Ezeknek az elveknek a nyomait régészek megtalálták a köztársaság korában létrejött és kiépült *coloniákban*.⁹

A rómaiak a városépítéshez szükséges fejlett mérnöki, *földmérési* szakértelemmel rendelkeztek. Képesek voltak akár nyolcemeletes lakóházak, 50 ezres stadionok több száz kilométeres vízvezetékrendszerek, bonyolult kikötők és hidak megépítésére. Ki tudták számítani a népesség ellátásához szükséges ivóvíz, csatornahálózat és a közúti közlekedés szükségleteit. Bár a modern városépítési elvek nagy részét, a rácsos településszerkezetet, a sugárutakat, a városi decentrumok fontosságát nem ismerték, de képesek voltak lecsapolni a mocsarakat, kikövezni az utakat, körbekeríteni a településeiket és hidakat emelni a folyók felett. Az építőmunkák során részletesen meghatározott tűzvédelmi, kiürítési, fényellátási szabályokat követtek. A közúthálózat kialakításakor figyelembe vették a helyszínt, a funkciót és a várható forgalmat, valamint a közlekedés biztonságát is. A fennmaradt töredékből tudjuk, hogy szabályozták az utcák karbantartását, tisztítását, a közterek használatát is.¹⁰ A magánépítkezésekre hasonlóan szigorú szabályokat határoztak meg. Vitruvius a *De architectura* című művében írja, hogy az építésznek figyelembe kellett venniük az egészséges környezet, a vízellátás, a csatornázás és a tűzvédelem feltételeit is.¹¹

Ezeknek a közfeladatoknak az ellátására a városi adminisztráción belül *hivatali posztokat* hoztak létre. Így kiemelendők Kr. e. 367-től választott, *magistratus minores* körébe tartozó *aediles curules*, akik – egyebek mellett¹² – a

közrendért és a középítkezések rendjéért feleltek.¹³ Az *Urbs* igazgatásában feltehetően már a köztársaság korának végén, esetleg még korábban¹⁴ megjelent a városi főhivatalnoknak tekinthető – a későbbiekben fokozatosan az *aediles* városrendészeti és igazgatási szerepét átvevő¹⁵ – *praefectus urbi*¹⁶, valamint a principátus kezdetén a tűzvédelmi feladatok ellátására hivatott *praefectus vigilum* tisztsége.¹⁷ Mindezek ellenére a város kialakulására nem a szervezettség, hanem a *szerves, egyenetlen* fejlődés volt a jellemző. Ebben a folyamatban pedig sokszor véletlen eseményeknek is nagy szerepe lehetett. Az *Urbs* arculatát a tűzvészek, a háborús pusztítások, s egy-egy gazdag polgár ízlése legalább olyan mértékben alakította át, mint a tudatos tervezés: a város építészeti fejlődése tehát meglehetősen hektikus volt. A kutatók számos olyan időszakot meghatároztak, amikor Rómában valóságos építési láz tört ki, vagy éppen ellenkezőleg, minden beruházás leállt.

A középítkezések *első nagy korszaka* az etruszk királyokhoz köthető, akik nagy számban hoztak be Rómába idegeneket, közöttük iparosokat, építőmestereket, vállalkozókat és napszámosokat.¹⁸ Ők lettek az etruszk királyok építőmunkásai, akik a Kr. e. VI. században a város első falait, csatornáit, útjait, templomait építették. Ezt követően a Kr. e. V. században általános elszegényedés következett be és megszűntek a nagy építkezések.¹⁹ A közmunkák újabb *felívelő* korszaka a Kr. e. III. századhoz, a Római Birodalom kiépülésének korszakához köthető. A primer források építési „boom”-ról tanúskodnak a II. pun háború utáni időszakból, ahol Kr. e. 200 és 133 között 21 új templomot emeltek.²⁰ A sikeres hódításokból szerzett hadizsákmány, valamint az új *coloniák*ból befolyó adóbevételek az említett korszakban forrásbőséget idéztek elő. Hatalmas méretű középítkezési munkák, közutak, hidak, vallási épületek felépítése indult el.²¹ Ezt követően a Kr. e. I. században a Gracchusok fellépésének következtében folytatódott az infrastrukturális fejlesztések, amelyek²² a *principátus* korában vettek igazán új lendületet.

8 ROBINSON: i. m. (3. lábjegyzet) 14.

9 EDDIE J. OWENS: *Roman town planning*. In: IAN M. BARTON (ed.): *Roman Public Buildings*. Exeter, Liverpool University Press, 1989. 7–30.; REBECCA J. SWEETMAN (ed.): *Roman Colonies in the First Century of their Foundation*. Oxford, Oxbow Books, 2011.

10 Tab. Heracl. 20–55.

11 See, for example Vitruv. 1,1,10: *Disciplinam vero medicinae novisse oportet propter inclinationes caeli, quae Graeci κλίματα dicunt, et aeris et locorum qui sunt salubres aut pestilentes aquarumque usus; sine his enim rationibus nulla salubris habitatio fieri potest...*

12 A magánjogi szempontból jelentős vásárfelügyeleti jogkörökről ld. JAKAB ÉVA: *Stipulationes aediliciae* (A kéllékhibákért való helytállás kialakítása és szabályai a római jogban). Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Jur. et Pol., vol. 44, Nr. 7, Szeged, 1993. 33–43.; MAREK KURYLOWICZ: *Zur Marktpolizei der römischen Ädilen*. In: MARIA ZABŁOCKA (ed.): *Au-delà des frontières. Mélanges de droit romain offerts à Witold Wołodkiewicz I*. Warszawa, Liber, 2000. 439–456. Az eladói kéllékszavatossággal összefüggésben a legújabb hazai irodalomból ld. JUSZTINGER JÁNOS: *A vételár az ókori római adásvételnél*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2016. 113–115.

13 Az *aedilis curulis* feladatköréhez általában a hazai irodalomból ld. JAKAB ÉVA: *Aediles curules* (Róma rendészeti igazgatása és ennek hatása a magánjog fejlődésére). In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Jur. et Pol., vol. 40, Nr. 9, 1991. 131–155.

14 NIKOLAJ A. MASKIN: *Az ókori Róma története*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1951. 300.

15 FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és institúció*. Budapest, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2014. 49.

16 CSOKNYA TÜNDE – JUSZTINGER JÁNOS: *A római jog történetének alapfogalmai*. In: CSOKNYA TÜNDE – JUSZTINGER JÁNOS (szerk.): *A római jog alapfogalmai*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2016. 29.

17 PÓKECZ KOVÁCS: i. m. (4. lábjegyzet) 111–114.

18 ZLINSZKY JÁNOS: *Állam és jog az ősi Rómában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996. 38.

19 ZLINSZKY: i. m. (18. lábjegyzet) 40.

20 BAJÁNHÁZY ISTVÁN: *Az állami pénzügyek a római köztársaságban*. Tansegédlet. Miskolc, 2014. 26.

21 PÓKECZ KOVÁCS: i. m. (6. lábjegyzet) 69.

22 PÓKECZ KOVÁCS: i. m. (6. lábjegyzet) 103.

Tanulmány

III.

Mi okozta a tudatos fejlesztés hiányát?

Polybios szerint a középületek építése és fenntartása képezte az állam legfontosabb állandó kiadásait²³, és a középítkezésekre, valamint a közpénz felhasználására vonatkozóan már ebben a korban részletesen kidolgozott szabályzó rendszereket alkottak. Ennek ellenére mégsem találunk tudatos városfejlesztésre utaló vagy a szervezett ingatlangazdálkodást igazoló bizonyítékokat a vizsgált időszakban. Ennek okai a következők lehetnek.

1. A korszak egészében hiányzott a hosszú távú és kiszámítható költségvetési tervezés. A középítkezések elindítását – hasonlóan más közfeladatok teljesítéséhez – alapvetően a kincstár aktuális állapota, a várható külpolitikai események (pl. háborúk) kiadásai határozták meg.²⁴ A vizsgálatok azt mutatják, hogy a római kincstár helyzete nem volt minden évben stabil, a bevételek és a kiadások időszakonként jelentős különbségeket mutattak. Úgy tűnik, a középítkezésre fordítható összegeket általában a sikeres hadizsákmány vagy hadjárat biztosította. Rómában a hadizsákmány nagy része az államé lett, amivel a *senatus* rendelkezhetett. Knapowski szerint maga a kincstári elszámolási rendszer is a Kr. e. III. századi, szamniszok elleni sikeres háború és gazdag hadizsákmány kincstári feldolgozásának következtében jött létre.²⁵ A zsákmányolás a köztársaság rendszerében mindvégig az egyik legfontosabb közösségi bevétel maradt. Számos kutató is megerősíti, hogy a középületeket általában a hadizsákmányból építették fel.²⁶ Ez a gyakorlat a császári korban is folytatódott az egyik legismertebb római épület, a Kr. u. 80-ban átadott *Colosseum* (*Amphitheatrum Flavium*) jelentős részben Vespasianus és fia, Titus sikeres britanniai és zsidó hadjáratainak zsákmányából épült. Ez a finanszírozási mód nem vonatkozott a fogadalmi templomokra, amelyeket krízishelyzetekben, könyörgési gesztusként emeltek.²⁷

2. A második tényező, ami meghatározta a középítkezések esetlegességét, a magántőke szerepe volt. E korszakban gyakorlattá vált ugyanis, hogy a tisztségviselők és vagyonos polgárok a közérdekre vagy családi hagyományokra hivatkozva, esetleg csupán figyelemfelkeltő gesztusként saját tőkéjükből új középületek építésére, illetve a régiek felújítására vállalkoztak. Így a Kr. e. I. században Aemilius Paullus saját költségén restauráltatta a családjá-

által korábban emelt bazilikát (*Basilica Aemilia* v. *Pauli*).²⁸ Gyakori volt, hogy a jómódú polgárok közterületeken szobrokat, kápolnákat, bazilikákat állítottak, de ezek a beruházások anyagi szempontból nem voltak jelentősek. Látnunk kell, hogy a köztársaság korában a polgárok közötti vagyoni különbségek sokáig nem voltak kiugróan nagyok. A rövid időre megválasztott állami vezetők és az általuk vezetettek anyagi helyzete nem tért el lényegesen. Csak a diktátorrá választott Sullának volt ambíciója és pénze is egyszerre, hiszen a Mithridates elleni háborúból származó 3000 talentum hadizsákmányt ajánlotta fel, hogy ne csupán egyes épületeket, de Róma szívét, a *Forumot* renoválják.²⁹

Őt követően Caesar volt az első, aki rendelkezett Róma újjáépítését célzó koncepcióval, ebből azonban nem sok valósult meg. A principátus korában minden császár – mint a haza első polgára – igyekezett építkezéseivel nyomott hagyni a városon. A középületek sorát felépítő Augustust idézve: „téglából épített Rómát örökölttem és márványból épült várost hagyok hátra”.³⁰ A princepsnek nagy része nem csupán maga építtetett, de arra is biztatta a polgárokat, hogy saját tőkéjükből emeljenek középületeket vagy újítsák fel a régieket. Ennek szellemében Augustus engedélyezte, hogy Statilius Taurus – részben – kő amfiteátrumot, Cornelius Balbus színházat építsen és Marcius Philippus renoválja Hercules templomát.³¹

A Kr. u. I. században általánossá vált, hogy magánemberek templomokat és más középületeket építettek és azt átadták közösségi használatra. Divatos lett az ilyen típusú nagylelkűség. Kr. u. 22-ben Aemilius Lepidus – Paullus fia – saját költségén újíttatta fel a *Basilica Paullit*. Ulpianus szerint Claudius azért bátorította ezt a gyakorlatot, hogy a gazdag rómaiak jó képet festhessenek magukról.³² A Róma városában kialakult példa széles körben követőkre talált a *coloniákban* és a provinciákban is, míg végül szabályozni és korlátozni kellett az ilyen típusú beruházásokat.

3. Az egyenetlen városfejlődés lehetséges okaként említhető az is, hogy a rómaiak nagyon *tekintélytisztelően* viszonyultak épített örökségükhöz. Amint azt Livius is megjegyezte, a rómaiak nem használták ki Kr. e. 390-ben a gall betörés rombolását annak érdekében, hogy modernebb, nyitottabb tereket hozzanak létre.³³ Vallásos és rendkívül konzervatív módon közelítettek az újjáépítés feladatához. Ezt az magyarázhatja, hogy a leszármazás-

23 Polyb. 6,13,3.

24 BAJÁNHÁZY: i. m. (20. lábjegyzet) 27.

25 ROCH KNAPOWSKI: *Der Staatshaushalt der Römischen Republik*. Frankfurt am Main, Klostermann, 1961. 4–5.

26 ULRIKE MALMENDIER: *Societas Publicanorum. Staatliche Wirtschaftstätigkeiten in den Händen privater Unternehmer*. Köln–Weimar–Wien, Verlag Böhlau, 2002. 38.

27 A köztársaság korában 36 ilyen templomot emeltek. ROBINSON: i. m. (3. lábjegyzet) 48.

28 ROBINSON: i. m. (3. lábjegyzet) 49.

29 ROBINSON: i. m. (3. lábjegyzet) 16.

30 CHRIS SCARRE: *Római császárok krónikája*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 2008. 22.

31 Tac. *Ann.* 3,72.

32 D. 50,10,2 pr. (Ulpianus *Ulpianus libro tertio opinionum*): *Qui liberalitate, non necessitate debiti, reditus suos interim ad opera finienda concessit, munificentiae suae fructum de inscriptione nominis sui operibus, si qua fecerit, capere per invidiam non prohibetur*.

33 Liv. 5,55.

nak a római társadalomban számos közvetlen és fontos családügyi, illetve politikai következménye volt. Éppen ezért törekedtek az ősökre utaló tárgyi emlékek és épületek megőrzésére. Ennek szellemében Kr. u. 64-ben a tűzvészben elpusztult Veii-t teljes egészében a régi formájában építették újjá.³⁴ A családi emlékhelyeket, villákat, szobrokat, templomokat is törekedtek az eredeti formájukban megőrizni.

4. A tudatos tervezés hiányának gyakorlati okaként említi Robinson³⁵, hogy a tervszerűtlen működést okozhatta a városi tisztségviselők gyakori változása és rövid mandátuma is. A köztársasági hivatalokat ebben a korszakban az annuitás elvének megfelelően egy évig lehetett betölteni, még a *censorok*at is csupán 18 hónapra választották.³⁶ Tovább rontotta a magisztrátusok hatékonyságát az a gyakorlat, amit a tisztségviselők ellenőrzése érdekében vezettek be. Általában nem egy, hanem párhuzamosan két választott személy gyakorolta ugyanazt a funkciót, akik egymás intézkedéseit felülvizsgálhatták és ellenőrizhették egymás tevékenységét (*collegialitas*).³⁷ Ennek következtében nem tudtak hosszú távra tervezni, de még a rövid távú döntéseik elfogadtatása és végrehajtása is bizonytalan volt. Egyébként is kiszolgáltatottak voltak az őket választó testületeknek, ellenőrző mechanizmusoknak és a folyamatos társadalmi nyomásgyakorlásnak.

IV.

Görög hatások a középítkezések lebonyolításának szabályaiban

Rómában minden az államot érintő jogviszony a *ius publicum* részét képezte. Bár ennek a joganyagnak nem ismerjük minden részletét olyan pontosan, mint a magánjognak, azért elegendő forrás található ahhoz, hogy a korabeli közpénz-felhasználásról képet kapjunk.

Az első, amit a római középítkezések köztársaság kori jellegzetességeiről megállapíthatunk, hogy az eljárás lebonyolításában a nyilvánosság kezelésében és az ellenőrzési rendszerben jelentős görög hatások érzékelhetők.

Athénban a közpénzek kezelésének fő felelőse és a középítkezések irányítója a *Tanács (Bulé)* volt, amely a középületek építésével és fenntartásával kapcsolatos feladatokat is ellátta.³⁸ Az építkezés felügyeletét a népgyűlés által választott biztos ellenőrizte az építómesterrel (*architecton*) együttműködve. A munkát versenytárgyalás keretében nyilvánosan közzétett szerződés alapján végezték el.

A középítkezési eljárás a kihirdetéstől az ellenőrzésen át az elszámolásig nyilvánosan történt.³⁹ Ezek a megoldások nyilvánvalóan jelentős hatást gyakoroltak a római középítkezések rendszerére. Amint azt Dionysios Halikarnassos (Διονύσιος Ἀλεξάνδρου Ἀλικαρνασσεύς) görög történetíró és szónok feljegyezte⁴⁰, Postumius Cominus konzul már Kr. e. 493-ban vállalkozási szerződést kötött néhány templom felépítésére. Alapos okkal feltételezhetjük, hogy e szerződések jellegzetes athéni vonásokat mutattak.⁴¹ A görög eljárási rend legfőbb elemeit megtalálhatjuk a római gyakorlatban is.

V.

A középítkezési eljárások előkészítése és megindítása

A középítkezések felelőse és a közpénzek *kezelője* első sorban a *senatus* volt.⁴² E testület dönthetett a közpénzekből történő kifizetésekről, de azok teljesítését meg is tagadhatta. A *senatus* határozta meg a beruházások típusait, időpontját és irányozhatta elő az ehhez szükséges pénzügyi keretet. Az építkezés lebonyolításához szükséges kincstári kifizetéseket a *quaestor*⁴³ teljesítette, aki a meghatározott keretösszeget ismerte és figyelembe is vette. Ezt a feladatot ma utalványozási jogkörnek nevezzük. Bár a *quaestor urbanus* őrizte az államkincstár kulcsát, kifizetést csak egy másik *magistratus* engedélyével teljesíthetett.⁴⁴

Az építkezés *tényleges irányítása*, a közpénzek felhasználásának ellenőrzése a *censor* feladatát képezte.⁴⁵ A *censor* azonban köteles volt a *quaestor*tal együttműködni és így az előre meghatározott összeget nem tudta túllépni, a *senatus* engedélye nélkül nem költhetett az építkezésre több pénzt a tervezettnél. A nem szakrális középítkezésére vonatkozó terveket maga a *censor* is benyújthatta a *senatus* elé, templom építése esetén pedig köteles volt a *senatus* engedélyét kikérni.

34 Tac. *Hist.* 4,53.

35 ROBINSON: i. m. (3. lábjegyzet) 15.

36 BENEDEK FERENC – PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *Római magánjog*. Ötödik kiadás. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 24.

37 Liv. 3,70.

38 SOÓS ADRIENN: *Közbeszerzés Athénban és Rómában – középítkezésekkel kapcsolatos szerződések az ókorban*. In: ÁDÁM ANTAL. (szerk.): *PhD-tanulmányok* 7. Pécs, PTE ÁJK, 2008. 323.

39 A római pénzkezelésre gyakorolt görög hatásról ld. JEAN ANDREAU: *Banking and business in the Roman world*. Cambridge, Cambridge University Press, 1999. 140–142.

40 DH 6,17,2.

41 Soós: i. m. (38. lábjegyzet) 328.

42 A köztársaság kori szenátusról áttekintően ld. MARIANNE BONNEFOND-COUDRY: *Le sénat de la république romaine de la guerre d'Hannibal à Auguste: pratiques délibératives et prise de décision*. Rome, École Française de Rome, 1989.

43 A *magistratus minores* körébe tartozó *quaestor* tisztségének fogalmához ld. CSOKNYA-JUSZTINGER: i. m. (16. lábjegyzet) 26.

44 BAJÁNHÁZY ISTVÁN: *Peculatus-perek a Római Köztársaságban*. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Jur. et Pol.*, vol. 35, 2017. 21–22.

45 A *censori* magisztrátusról ld. NADJA EL BEHEIRI: *Die römische Zensur. Ein entwicklungsgeschichtlicher Abriss*. In: *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 44, Nr. 1, 2004. 47–98.

Tanulmány

Más tisztségviselők, így a *consulok* és *praetorok* általában tartózkodtak az építési munkálatoktól és kizárólag *senatusi* hozzájárulás alapján jártak el.⁴⁶ A *senatus* a középítkezések és a karbantartás céljaira a *censorok* hivatali idejére megszavazott egy összeget és azt a *quaestorok* keresztül bocsátotta rendelkezésre.⁴⁷ Ez az összeg évente változtatott így, például Kr. e. 169-ban a *senatus* a keretösszeget félénnyire csökkentette. Ezen túlmenően a *senatus*nak jogában állt utasítani a *magistratusokat* egyes feladatok elvégzésére, épületek emelésére, szobrok állítására. Valószínűleg a *senatus* ülését összehívó és annak napirendjét meghatározó *magistratus*nak is lehetett feladatki-jelölő⁴⁸, kezdeményező szerepe, abban az esetben, ha cenzori hivatal éppen nem volt betöltve.⁴⁹

Az elfogadott feladatlista és a megítélt pénzügyi keret alapján a *censorok* a nyilvánosság útján *tájékoztatták* a közösséget és a vállalkozókat a tervezett beruházásokról. Az építkezések előkészítésében és végrehajtásban, valamint az ellenőrzésében az *aediles curulesek* is szerepet játszottak. Mivel ők eredetileg a templomokban elhelyezett vagyontárgyak őrzői és kezelői voltak, rendelkezhettek pénzügyi műveletekkel kapcsolatos ismeretekkel. Középítkezést nem kezdeményezhettek, de a kivitelezést és a vonatkozó előírások betartását ellenőrizhették, továbbá szerepet kaptak az infrastruktúra karbantartásában is. A késői köztársaság korszakában, amikor a *censori* intézmény jelentősége hanyatlani kezdett, az *aedilisi* tevékenységi körök kibővültek a városrendészeti feladatokkal, köztük a középítkezések irányításával⁵⁰, míg egyes esetekben a *praetor urbanus* kötelessége volt a korábbi kivitelezési szerződések ellenőrzése.⁵¹

VI. Az árverés

Az építkezés tényleges megindítására csak az *előzetes és nyílt árverési eljárás* sikeres lefolytatása után kerülhetett sor. Az érdekelt felek az árverésről leggyakrabban nyilvános hirdetmény útján szerezhettek tudomást, annak helyét és idejét egy kikiáltó (*praeco publicus*) hirdette ki, és a hirdetményt gyakran írásba is foglalták.⁵² Az árverésre az előre kijelölt helyen került sor. A folyamat lebonyolításá-

nak szabályosságáért a hivatásos árverező volt a felelős. Az ajánlat elfogadása, a győztes személyének meghatározása, a felajánlott kezesek és biztosítékok felmérése az eljáró *magistratus*, általában a *censor* jogkörébe tartozott.

A *szerződést* ténylegesen utóbbi írta alá győztesrel, tehát a legolcsóbb ajánlatot tevő vállalkozóval, bár formálisan tekintve a nyertes vállalkozó az állammal szerződött. Az elfogadott szerződés pontos tartalmát általában a *magistratus* határozta meg. Meg kell jegyezni, hogy a rómaiak nagy gyakorlattal rendelkeztek az árverések lebonyolításában, hiszen évszázadokon keresztül ezen az úton értékesítették a megszerzett hadiszákmányt is.⁵³

VII. A szerződés

Az állami pénzből megvalósuló középítkezéseket csak a vállalkozási szerződés megkötése után kezdhették meg. A szerződés *tárgya* a jogi dokumentumban részletesen meghatározott építmény mint *opus* megépítése volt pénzfizetés ellenében.⁵⁴ Már a korai köztársaság idején létrejöttek tehát a *ius publicum* területén olyan szerződések, amelyek az állami feladatok teljesítésére irányultak.⁵⁵ Megállapítható, hogy a közvagyon hasznosítására, felhasználására és az ezekre irányuló szerződések betartására a rómaiak kiemelten ügyeltek.

Ha valaki a közösséget, az államot megpróbálta kijátszani, becsapni, azzal szemben szigorúan felléptek.⁵⁶ Ennek megakadályozása érdekében a fennmaradt szerződések tanúsága szerint fejlett *biztosítéki rendszert* alkalmaztak. Szerződéskötés előtt megvizsgálták, hogy a kivitelezésre kijelölt vállalkozó teljesítőképese-e, illetve van-e köztartozása. A szerződések kötelező eleme volt a biztosíték, zálog nyújtása kezesek állítása és megkövetelték azt is, hogy a vállalkozó által kijelölt személyek megfelelő vagyonnal elsősorban ingatlannal rendelkezzenek.⁵⁷ Nem szerződés-szerű teljesítés esetén a kezesek vagyonát azonnal értékesítették. A szerződésben meghatározták az építendő objektum *minden fizikai jellemzőjét, a teljesítési határidőket és a felhasznált anyagok minőségét*, továbbá a munka átvételé-

46 ROBINSON: i. m. (3. lábjegyzet) 48.

47 Liv. 40,46,16.

48 BAJÁNHÁZY: i. m. (20. lábjegyzet) 8.

49 Liv. 5,23,7. (diktátor); 10,46,14. és 34,53,7. (konzul); 43,4,8. (praetor); 34,53,7. (aedilis); 22,33,8. és 40,44,10. (duumvir).

50 Áttekintően ld. WOLFGANG KUNKEL: *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republic, II. Die Magistratur*. München, Beck, 1995. 474–480.

51 BAJÁNHÁZY ISTVÁN: *A locatio publica a kései köztársaság idején Ciceró Verres ellen írt beszéde alapján*. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Jur. et Pol., vol. 23, Nr. 1, 2005. 37.

52 Ehhez áttekintően ld. NICHOLAS K. RAUH: *Auctioneers and the Roman Economy*. In: *Historia*, vol. 38, 1989. 451–471.

53 BAJÁNHÁZY: i. m. (51. lábjegyzet) 17–18.

54 Áttekintően ld. BAJÁNHÁZY: i. m. (51. lábjegyzet) 27–47.

55 Ld. ZLINSZKY: i. m. (5. lábjegyzet) 141.

56 Elég csak a *furtum* közjog által üldözött esetére a *peculatus* bűncselekményre utalni, amely a közvagyon elsikkasztásának számos esetét fellelte. Ehhez ld. BAJÁNHÁZY: i. m. (44. lábjegyzet) 7–29. A római büntetőjogról általában a hazai irodalomból ld. ZLINSZKY JÁNOS: *Római büntetőjog*. Budapest, 1991; SÁRY PÁL: *Előadások a római büntetőjog köréből*. Miskolc, 2011. JUSZTINGER JÁNOS: *Dogmatics of Criminal Law and the Roman Jurisprudence*. In: *Journal on European History of Law*, vol. 7, Nr. 1, 2016. 73–78.

57 ZLINSZKY: i. m. (5. lábjegyzet) 141. Ld. még Soós: i. m. (38. lábjegyzet) 332.

nek rendjét, a *garanciális* szabályokat, valamint a munkaterület átadásának időpontját és a *díjfizetés* részleteit is.

A szerződészerű teljesítés fontos eleme volt annak átvétele (*probatio*), amelyet *magistratusok*ból álló bizottság végzett el, amely igazolta a hibátlan munkavégzést. Ezt a *magistratusok*nak személyesen kellett megtenniük.⁵⁸ Hibás teljesítés esetén a munka befejezésére új határidőt tűzhettek, de követelheték az ellenérték csökkentését, illetve visszautasíthatták a munka átvételét.⁵⁹

VIII. Korrupciós jelenségek

A köztársaság kori Rómában a korszak hanyatlásáig következetesen törekedtek az egyéni *hatalmi és vagyoni törekvések korlátozására* és a közpénzek szabályos felhasználására. Ennek érdekében kettőzték meg a *magistratusok* számát egyes funkciókban, ezért tették korlátlaná a *senatus* ellenőrzési hatáskörét és alkalmaztak rövid megbízási időket a vezető tisztségviselőknél és emiatt korlátozták a *senatorok* vállalkozási lehetőségeit.⁶⁰

A közpénzek védelme érdekében kialakítottak egy *bűntetőjogi* alakzatot is, amelynek neve *peculatus* vagy *peculatus publicus* volt.⁶¹ Ez a tényállás kezdetben a rómaiak közösségét megillető hadizsákmányt, a nem szent állami vagyont védte, és számos győztes hadvezért vontak perbe ilyen cselekedetért.⁶² Elsőként M. Furius Camillus ellen indult Kr. e. 391-ben ilyen eljárás.⁶³ Ugyanezzel vádolták a két Scipiót Kr. e. 187-ben⁶⁴, és Q. Servilius Caepiót Kr. e. 103-ban a hírhedt tolosai arany elsikkasztása ügyében. Később, a Kr. e. I–II. században az elkövetői kört kiterjesztették az állami pénzhez hozzáférőkre⁶⁵, majd a közvagyonnal kapcsolatban elkövetett közokirat-hamisításra, a köztartozás jogellenes elengedésére, a pénzhamisításra majd az állami bevételeket és kiadásokat érintő

tisztviselői döntésekre végül az állammal szerződő vállalkozók cselekedeteire is.⁶⁶

Ezeknek a jogi lépéseknek az eredményeképpen a Kr. e. I. századig viszonylag *ritkán* fordultak elő az állam pénzügyi igazgatásához kapcsolódó korrupciós ügyek.⁶⁷ E ritka esetek egyike volt, amikor Kr. e. 215-ben hispániai hadiszállítók hamis hajótöréseket színleltek a kártérítés reményében.⁶⁸ Amikor Kr. e. 184-ben a szigorú erkölcsű Cato lett az egyik *ensor*, mégis szükségét érezte az állami szerződéskötési rendszer szigorításának. Számos régi szerződést felbontott, élve azzal a jogával, hogy az állam számára előnytelen szerződésektől egyoldalúan elállhatott, és új szerződés megkötését kezdeményezhette.⁶⁹

Amint azt Cicero is számos alkalommal említi munkáiban, nagy közfelháborodást keltettek ebben az időszakban *Gaius Verres gyanús ügyletei*. Verres a Kr. e. I. században, egy templom felújításakor, amikor a *ensor* által nyilvánosan kihirdetett és elvégzett munkát sem maga a *ensor*, sem a *praetor* nem vette át a szabálytalanságok miatt, akkor ő újból kiírta azt és verseny nélkül egyik barátjának adta.⁷⁰ A Castornak és Polluxnak szentelt templomot Kr. e. 499-ben Postumius diktátor emeltette a latinok elleni háborúban tett fogadalma alapján⁷¹, amely Róma szívében a *Forumon* állt.⁷² Ebben az épületfelújítási eljárásban Verres nem csupán az akkori gyakorlattal járt el elmentésen, de a modern közbeszerzési alapelvek és jogi normák szerint is durva jogsértéseket követett el az általa hirdetett színlelt versenytárgyalás során. Nem tett közzé előzetesen hirdetményt, az ajánlattételre irreálisan rövid határidőt szabott, jogellenesen zárta ki a versenytársak egy részét, majd engedélyezte, hogy tényleges munkavégzés nélkül realizáljon nyereséget a győztes vállalkozó. Verres más ügyeiben is csalárd módon járt el. Kr. e. 84-ben mint *quaestor* elsikkasztotta a hadi pénztárat. Ezt követően Kr. e. 73 és 70 között Szicília *propraetoraként* szintén kirabolta a provinciát. A legnagyobb visszhangot az keltette, amikor Asia provincia *legatusaként* saját zsebére értékesítette a szövetségesek által a rómaiak megsegítésé-

58 BAJÁNHÁZY: i. m. (51. lábjegyzet) 45.

59 Ld. Soós: i. m. (38. lábjegyzet) 329.

60 A római jogban elsősorban a köztársaság korából találunk olyan jogforrásokkal, amelyek hivatali visszaéléseket rendelték büntetni. Ilyen deliktum volt a *crimen pecuniarum repetundarum*, amely a római választott tisztségviselők zsarolási és ajándékelfogadási cselekményeit foglalta magában. Az első ilyen büntetőper Kr. e. 171-ben a spanyol provinciák helytartói ellen indult: ebben 5 szenátori rangú *recuperator* járt el a *praetor* elnöklete alatt. Később hasonló perek követték ezt, Kr. e. 149-ben hozták meg az első törvényt (*lex Calpurnia*), amely megalakította az ilyen ügyekben eljáró rendes bíróságot. Ezt a rendelkezést továbbiak követték: *lex Iunia* (Kr. e. 123), a *lex Acilia* (Kr. e. 122), a *lex Servilia* (Kr. e. 111) s végül a *lex Cornelia* (Kr. e. 81).

61 ZLINSZKY: i. m. (56. lábjegyzet) 129.

62 BAJÁNHÁZY ISTVÁN: A *crimenek Titus Livius művében*. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Jur. et Pol., vol. 65, Nr. 2, p. 29.

63 Liv. 5,32,8.

64 Liv. 38,50,5.

65 THEODOR MOMMSEN: *Römisches Strafrecht*. Leipzig, Duncker & Humblot, 1899. 764–766.

66 Liv. 30,39,7.

67 Ezekről általában PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *A magisztrátusi korrupció (zsarolás) büntetőjogi megítélése a köztársaságkori Rómában*. *Crimen pecuniarum repetundarum*. In: KÓHALMI, LÁSZLÓ – GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – FÜLÖP PÉTER – PILISI FANNI – SÁGI LILLA – NÉMETH LILI (szerk.): *Tanulmányok Bodnár Imre egyetemi adjunktus tiszteletére*. Emlékkötet. Pécs, PTE ÁJK, 2014. 388–395.; PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *Building Contracts and Corruption in Cicero's Works*. In: *Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécs publicata*, vol. 144. Pécs, PTE ÁJK, 2009. 267–281.

68 BAJÁNHÁZY: i. m. (20. lábjegyzet) 41.

69 BAJÁNHÁZY: i. m. (20. lábjegyzet) 42.

70 Cic. Verr. 2,1,50,130 – 58,153. Cf.

71 Cic. Verr. 2,5,72,186.

72 Liv. 8,11,16; Liv. 9,43,22.

Tanulmány

re felszerelt hadiflotta egy részét és még a törvényesség látszatára sem ügyelt.⁷³

A korszak rendszerszintű korrupciós *túlárzási* gyakorlatát mutatja be Plinius minor, aki egy ázsiai provincia közpénzügyi nyilvántartásait megvizsgálva jegyezte meg: „becsületes számvetéssel jelentős összegeket lehetne visszatéríttetni az építési vállalkozóktól”⁷⁴. A köztársaság válságának időszakában megszorodtak a pénzügyi visszaélések. A Kr. u. I. században annyira általánossá vált ez a jogellenes gyakorlat, hogy Augustus kénytelen volt ismét főbenjáró bűncselekménnyé nyilvánítani azt, ha valaki nem tudott elszámolni a rá bízott közpénzekkel vagy a költségvetési nyilvántartási rendszereket megghamisította.⁷⁵

73 BAJÁNHÁZY: i. m. (20. lábjegyzet) 44.

74 Plin., Ep. 17b-1.

75 BAJÁNHÁZY: i. m. (20. lábjegyzet) 39.

IX.
Összegzés

A római középítkezések szabályait és közpénzügyi vonatkozásait vizsgálva elmondható, hogy *a jelenleg Európában működő közbeszerzési rendszerek számos elemének történelmi előképei* már az ókori Róma gyakorlatában ismertek voltak. Korunk közbeszerzési rendszereinek olyan fontos elemei, mint a nyilvánosság, a szerződést biztosító mellékkötelezettségek, vagy a szerződések tárgyának meghatározása jelentős hasonlóságot mutat a két évezreddel korábbival. A közbeszerzési jogban is megtalálhatjuk tehát *a római jog továbbélésének* figyelemre méltó példáját. Ha a közbeszerzések mai fogalmából indulunk ki, miszerint az a közpénzek felhasználásának jogilag szabályozott, nyilvános rendszere, amelynek segítségével az állam a működéséhez szükséges jószághalmazt és szolgáltatásokat megszerzi, akkor megállapítható, hogy ezeket az elvi feltételeket a köztársaság kori római jog gyakorlata is teljesítette.

SZABADON SZÓLNI,
DEMOKRÁCIÁBAN

A szólásszabadság magyar doktrínája az amerikai jogirodalom tükrében

SZERZŐ: **Török Bernát**

Nagy viták és már-már mindent megkérdőjelező kihívások korát éljük az alkotmányjog világában. A hatalommegosztás biztosításának konkrét követelményeitől a nemzetközi jogvédelmi mechanizmusok szerepén át alapjogaink védelmi mércéinek rendszeréig nincs kivétel az újragondolás, sőt sok esetben az újraszabályozási kísérletek alól. Ilyen környezetben a legkevésbé sem lepődhetünk meg azon, hogy a szólásszabadság (s vele kéz a kézben a sajtószabadság) nemhogy nem mentes az alapvető erejű kihívásoktól, hanem épp az elsők között szembesült velük. A nyugati civilizáció ugyanis egészen bensőséges kapcsolatban áll a szólásszabadsággal, ami a véleménynyilvánítás fontosságának elismerése mellett jellemzően azzal is jár, hogy a társadalom fejlődésének folyamatai – legyenek azok akár kedvezőek, akár vészjóslóak a jogvédelem számára – az alapjogok dimenziójában nagy eséllyel a szólás- és sajtószabadság térrénumán jelennek meg leghamarabb.

Jó hír, hogy van számunkra egy kályha, amelyhez még e kihívások közepette is nyugodt szívvel térhetünk vissza akkor, amikor a véleménynyilvánítás szabadságának széleskörű megőrzése mellett szeretnénk érvelni. Heves vitáink ellenére is közös a szándék: demokráciában akarunk élni. Ez az értekezés arra a meggyőződésre épül, hogy ehhez továbbra is a szabad szólás és társadalmi vita robosztus valóságán keresztül vezet csak út.

Ára: 5000 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

Jogalkotásunk nyomában

Csóti Tamás tanácselnök, Fővárosi Törvényszék (Budapest)

Az új polgári perrendtartás várható hatásai a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogsértési perekre

A tanulmány megkísérel becslést tenni arra, hogy a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény, az új Pp. alkalmazása hogyan befolyásolhatja a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogsértési perek gyorsaságát és hatékonyságát. Mivel ez a törvény bő fél évvel ezelőtt lépett hatályba, a tárgyalt jogterületen közvetlen tapasztalatok legfeljebb csak a perindítással összefüggésben állhatnak rendelkezésre. Ezért a tanulmány nem egyedi esetek bemutatása, s nem lehet joggyakorlat ismertetése sem, hanem inkább az új Pp.-nek a régi Pp.-hez képesti eltéréseinek előzetes megmérése abból a szempontból, hogy mit remélhet a jogkereső akkor, ha 2018. január 1-jét követően kíván szellemi tulajdonának megóvása érdekében bírósághoz fordulni. A szerző törekedett e mérést a lehető legobjektívebb alapon elvégezni, s az új Pp.-vel szembeni kritikai élnak minimális teret hagyni, hiszen ennek addig lehetett helye, amíg a törvény készült, hatálybalépését követően pedig már csak azzal van értelme foglalkozni, hogyan dolgozhatunk leghatékonyabban azzal esetleges hibáival együtt is.

Bevezetés

1. A jogsértési perek célja a szellemi tulajdon védelme a szerzői vagy iparjogvédelmi oltalomból fakadó kizárólagos, a jogosultat mindenki mással szemben megillető jog érvényesítésével. Az ilyen per alapját képező – *abszolút* – *jogviszony* mindig eseti, azt egyelőre meg nem határozott kilétű személy, előre nem ismert jogosulatlan cselekménye ébreszti. E jogokat és érvényesítésükkel kapcsolatos anyagi és speciális eljárási szabályokat a szakági törvények határozzák meg.¹ Ezekből a perekből megkülönböztetjük a *kötelmi pereket*, melyek alapja a feleknek már a jogvitát megelőzően is létező szerződéses – *relatív* – jogviszonya. Ezek speciális szabályait a szakági törvények rendezik, míg az itt nem szabályozott kérdésekben a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) rendelkezései az irányadók. A jogsértési perek mindig törvényszéki hatáskörébe tartoznak, az iparjogvédelmi jogsértési perekben pedig a Fővá-

rosi Törvényszék kizárólagos illetékességgel jár el, ahol már első fokon is társasbíráskodás, a szabadalmi ügyekben pedig speciális személyösszetételű társasbíráskodás jellemző.²

A szellemi alkotásokkal kapcsolatos perek, s különösen a jogsértési perek általában közepes vagy inkább *nehéz megítélésű ügyek*, amelyek már a jogkérdések tisztázáshoz is különleges jogász felkészültséget igényelnek szemben a kötelmi perekkel, melyek jogi megoldásához általában elegendő a Ptk. uralta egyetemi szintű ismeretanyag. Ennek oka, hogy az egyes szellemi tulajdon-típusokat önálló törvények szabályozzák, melyek dogmatikailag igen rögzítettek és speciálisak, ebben azonban egymástól is lényegesen különbözőek, s mindegyikük feszes, egyedi fogalomrendszerrel operál.

Ez közel egy évszázados jogi fejlődés, s különösképpen az európai uniós joghoz való harmonizáció nyomán, a *közösségi jogi dogmatika és fogalomrendszer átvételének ered-*

1 Védjegy: a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (Vt.); Szabadalom: a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (Szt.); Szerzői jog: szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.).

2 A védjegyperekben az összetéveszthetőség megítélésében rejlő szubjektivitást ellensúlyozza a három jogászbíróból álló tanács [Vt. 78. § (2) bekezdés], míg a szabadalmi ügyekben eljáró egy jogász és két felsőfokú műszaki szakképesítéssel rendelkező bíróból álló tanácsra a szabadalom műszaki természete miatt van szükség (Szt. 87. §).

Jogalkotásunk nyomában

ménye. A Fővárosi Törvényszék mint kijelölt európai uniós védjegy- és közösségi formatervezésiminta-oltalmi bíróság volt az első olyan rendes bírósági fórum Magyarországon, amely a felek jogvitáját európai uniós jogforrások közvetlen alkalmazásával döntötte el. Ennek egyik jellegzetes hatása, hogy a magyarországi felsőbb bíróságok döntéseire való hivatkozás háttérbe szorult, s ma már főleg az Európai Unió Bíróságának (EUB) jogértelmezései helyettesítik a korábbi BH-kat. Az országhatáron túlnyúló iparjogvédelmi oltalmak következménye az is, hogy a felek gyakran hivatkozzák a keresettel érvényesített joggal ekvivalens külföldi jogon alapuló tagállami bírósági döntéseket, s igen bőséges a jogterület szakirodalma is. A szellemi alkotások védelmét tehát szofisztikált jogforrások biztosítják, és ezekre széles körű nemzeti és közösségi joggyakorlat, illetve jogirodalom rakódik, mellyel hatalmas duzzad az a jogi ismeretanyag, amelynek ismerete az ilyen jogviták rendezéséhez szükséges.³ A jogterület specialitásából következően az ilyen ügyekben eljáró jogi képviselők általában szakosodnak; az érintett képviselői piac oligopol, azt két nagy múltú szabadalmi és védjegyiroda, valamint legfeljebb két-három tucat, sokszor nemzetközi partnerséggel érintett ügyvédi iroda dominálja. A szellemi alkotásokat érintő jogsértési perek megindítását általában a gazdasági racionalitás motiválja, ezek az ügyek tehát, szemben pl. a személyiség jogi perekkel, inkább érdek-, semmint indulatperek.

Az új Pp. alkalmazását az így tipizált, tehát jellemzően közepes-nehez megítélésű, nagy joganyaggal operáló, speciális jogi szakismeretet kívánó és gazdasági érdek motiválta jogsértési perekre fogjuk most megvizsgálni. A vizsgálat megállapításai alkalmazhatók a bíróság versenyjogi vitákra⁴ és érintőlegesen a személyiségi jogok védelmére irányuló perekre⁵ is, mert ezek annyiban rokoníthatók a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogsértési perekkel, hogy abszolút szerkezetű jogviszonyokon alapulnak, és a jogsértővel szemben támasztható polgári jogi igényrendszert is hasonló.⁶

3 Példaként utalok a védjegyjogra, melynek jogforrásai Vt. és annak végrehajtási rendeletei, továbbá az európai uniós védjegy irányelv és rendelet. A védjegyekre ma már több mint száz EUB-jogértelmezés vonatkozik. E kisebb-nagyobb szabályoknak például fontos szerepe van az összetéveszthetőség értékelésekor, melynek szubjektív jellegét hivatottak minimalizálni, és azt a közös piaci célt szolgálják, hogy ugyanazon megjelöléseket összevetve egy hágai, rigai, párizsi és budapesti bíró is ugyanazt a következtetést vonja el. A törvényszék csak ebben az egy részletkérdésben tucatnyi ilyen „ökölszabályt” alkalmaz. Nem érthetetlen így, hogy a védjegyjogi kommentárunk miért 700 oldalas, s ez az egyetlen szakterület, ami képes eltartani önálló magyar nyelvű szakfolyóiratot is.

4 A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (Tpv.) 1–7. §§.

5 Ptk. XI. cím.

6 Tpv. 86. § (2) bekezdés; Ptk. 2:51–2:53. §§.

I.

A keresetlevél – ki mondja meg a jogot?

2. A római jogban hagyományosan a fél a tényeket állítja, míg a jogot a bíró tudja – *iuria novit curia* – s így az ő feladata a fél tényeinek jogszabályok alá rendelése, a szubszumálás. Ez maga a bírói professzió. Több európai ország perjogában, így a német vagy osztrák polgári peres eljárásokban máig ez a felfogás él, ahol az érvényesíteni kívánt igényt a tényállás útján kell tartalmaznia a keresetlevélnek, az igény jogi minősítése a bíró kötelessége, míg ugyanez a félnek csak lehetősége.⁷

A magyar polgári perjogban e hagyományos bírói szerepfelfogás sajátos változáson ment át az elmúlt egy évszázadban. A folyamat a bíró számára az igazság kiderítésére még a német-osztrák perjognál is szélesebb jogosítványokat adó Plósz-féle Pp.-vel kezdődött (1911), az anyagi igazság kiderítését a bíró számára kötelezővé tevő, de az érvényesíteni kívánt jognak a fél általi megjelölését már elváró régi Pp.-vel folytatódott (1952), végül e jogszabálynak az 1997. évi LXXII. és az 1999. évi CX. törvényekkel való megváltoztatásaival vett radikálisan új irányt, mely módosítások a felek rendelkezési jogát, ebben az érvényesíteni kívánt jog megjelölésének jogát és ennek bíróság általi tiszteletét helyezték messzemenően előtérbe. Ezzel a hazai perjog teljesen eltávolodott attól a régi elvtől, hogy a fél tényállítása alapján a bíró az, aki az alkalmazandó jogot tudja s megmondja. Ennek nyomán uralkodó nézetté vált bírói körökben^{8,9} is az, hogy a per tárgya az érvényesített jog, melyet a félnek joga és kötelessége meghatározni, s a bíróság tulajdonképpeni feladata ennek, s nem más jognak az elbírálása. Ezzel a kereset absztrakt fogalmából, a jog, tény és kérelem szentháromságából kiemelkedett, s mindenek fölé helyeződött az a jog, melyet a fél keresetlevelében jól vagy rosszul megjelölt.

3. Ebben a paradigmában született meg az új Pp., amely a fenti személetet teszi végletessé a keresetlevéllel szembeni azon elvárásával, hogy annak érdemi részében az érvényesíteni kívánt jogot a jogalap – vagyis az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározó és az igény támasztására feljogosító jogszabályi rendelkezés – megjelölése útján kell feltüntetni.¹⁰ Ezzel a kíváncsolommal végképp elidegenedett a magyar perjog a klasszikus bírói szerepfelfogástól; a *Da mihi factum, dabo tibi ius* többé nem a fél és bíró párbeszéde. Ebben a felfogásban a fel-

7 WOPERA ZSUZSA: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai, Jogtudományi Közlöny 2017/4. 153–161.

8 PARLAGI MÁTYÁS: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása, különös figyelemmel a Polgári Perrendtartás alapelveire, Magyar Jog 2013/4. 223–227.

9 HAUPT EGON: A bizonyítás kérdései egy új polgári perrendtartás szemszögéből, Magyar Jog 2014/12. 699–705.

10 Pp. 170. § (2) bekezdés.

peres keresetlevelével lényegében önmaga ítéletét írja meg annak érdekében, hogy a bíróság egyáltalán vizsgálja, hogy az igényelt jogvédelem megilleti-e őt, miközben a bíró feladata a felek állításának és érveinek ítéletbe való másolására egyszerűsödik azok hibátlansága esetén.

Az érvényesített jog ilyen pontosságú megjelölésének elvárása azonban egyúttal kényszerpályát is kijelölt a jogalkotó számára, hiszen a keresetlevélben elvárt precíz szubszumálás jogi szaktudást igényel, s ez professzionális perrendi szabályok bevezetését tette szükségessé.¹¹ Ennek eredménye a törvényszék általános hatáskörű elsőfokú bírósággént való meghatározása és itt a jogi képviselő kötelezővé tétele. Ezek a szabályok a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogsértési perekben alapvetően nem hoznak újdonságot, mert az ilyen perek 1952 óta törvényszék (megyei bíróság) hatáskörébe – az iparjogvédelmi perek a Fővárosi Törvényszék kizárólagos illetékességébe – tartoztak, és ezekben a perekben a régi Pp. 2010-es módosításától a jogi képviselő is kötelező. A keresetlevéllel, és különösen az érvényesíteni kívánt jog jogszabályhelyi pontosságú megjelölésével szemben támasztott szigor azonban bizonyosan hatással lesz a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogsértési perekre is.

4. Ennek megértéséhez a kiindulópont az, hogy a feleknek és a bíróságnak ezekben a perekben igen széles terjedelmű, különös dogmatikájú, feszes fogalomrendszerrel operáló joganyaggal kell dolgozniuk. Az *érvényesíteni kívánt jognak* ilyen jogi környezetben való megtalálása – pragmatikusan *eltalálása* – a jogterület beható, az irányadó jogértelmezések ismeretére is kiterjedő mélyebb szakmai tudást igényel. Emiatt az új Pp. professzionális perrendi szabályai ezen a jogterületen mindössze a perhatékonyság minimális feltételét tartják fent, a tételes szabályozás mikéntje valójában a professzionalitás egy magasabb szintje, a *jogi képviselői specializálódás* szükségének irányába hat, sőt a specializálódott képviselőkre szelektál és a már manapság is jellemző butikosodás¹² folyamatát erősítheti fel a jogi képviselői hivatásrendben. Ezzel együtt az iparjogvédelmi perekben sem ritka, hogy olyan jogi képviselők járnak el, akik az adott jogterületen nem rendelkeznek tapasztalattal, a szerzői jogi perekben pedig többségi az ilyen képviselők aránya, ami összefügg azzal is, hogy ez utóbbi területen nincsen kizárólagos illetékességgel eljáró bíróság. Ez pedig továbbvisz a következő problémakörhöz.

Az új Pp. alapján a *felperesnek nem kisebb a feladata,*

mint hogy tény- és jogállításait, valamint kereseti kérelmeit, mint *mérnöki pontossággal megválasztott fogaskerekeket jogi érveléssel összeillesztve működő rendszert építsen,* s a gépezetnek: a keresetnek, mint egy precíziós óraműnek működni kell. Pontosan olyan precizitással, ahogy egy ítéletnek működni illik. Egy ilyen keresetlevél elvárása azonban a szubszumálásbeli tévedés: a szakmailag hibás jogérvényesítés kockázatát fokozza. Az, hogy a fél az érvényesített jogot maga azonosíthatja, magánautonómiájának kétségtelen kiteljesedése. A jog téves azonosítása azonban könnyen vezethet oda, hogy a fél annak ellenére nem kap jogvédelmet a bíróságtól, hogy ténylegesen jogvédelemre okot adó helyzetben van. Ebben az esetben a keresetlevéllel szembeni fokozott elvárás a jogérvényesítés eredményességének, hatékonyságának gátja lehet. A szellemi alkotásokkal összefüggő jogsértési perekben ennek kockázatát a jogterület terjedelme és bonyolultsága fokozza. E kockázat különös jelentősége pedig abban áll, hogy a szellemi alkotásokkal kapcsolatos ítélkezés mindig egy sajátos határvonalon billeg, melynek egyik oldalán a peres felek autonómiája, másik oldalon a szellemi alkotások védelméhez fűződő közérdek áll. Utóbbi fejeződik ki abban, hogy a szellemi tulajdonjogok érvényesítése önálló irányelv¹³ mentén harmonizált az Európai Unióban, mellyel az Unió érvényre juttatja azon elsődleges törekvését, hogy a belső piac megvalósítása érdekében az áruk szabad mozgásának korlátait és a verseny torzulását meg kell szüntetni, és ezzel párhuzamosan olyan környezetet kell megteremteni, amely az innovációt és a befektetést ösztönzi. Az Európai Unió a szellemi tulajdon védelmét a belső piac sikerének egyik alapfeltételének tekinti, amelyet nemcsak az innováció és a kreativitás ösztönzése szempontjából tart fontosnak, hanem a foglalkoztatás fejlesztése és a versenyképesség javítása érdekében is.¹⁴

5. Vagyis a szellemi tulajdon védelmét célzó keresetlevél *szakmai hibája* és az emiatti sikertelen jogérvényesítés a fél személyes kudarca, magánautonómiájának ára ugyan, de egyúttal *a szellemi tulajdonjog érvényesülésének korlátja is.* Ha a szellemi tulajdon jogosultja jogvédelmet igénylő helyzete ellenére nem kap jogvédelmet, az a szellemi tulajdonjogi intézményrendszer létjogosultságát vonja kétségbe, hiszen a szellemi alkotást védő jog vagyoni értékkel bír, ennek egyik mérője pedig a jog érvényesíthetősége s ennek hatékonysága. Ez az a többlet, amely a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogsértési perekben némileg másfajta bírói szerepet kíván a magánjogi viták túlnyomó többségéhez képest, amelyekben közvetetten sem jelenik meg a közérdek. A bírói beavatkozás megengedhetőségét és mértékét tehát az adott jogterület sajátosságai felől, az

11 Azzal együtt is tartom ezt a véleményemet, hogy az új Pp. törvényjavaslatából fordított okozatiság tűnik ki: a jogalkotó a professzionális pervitelt tekinti alapkoncepciójának, s ehhez igazítja a keresetlevéllel szembeni elvárásait. T/11900. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról, 324. <http://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf>

12 Boutique law firm https://en.wikipedia.org/wiki/Boutique_law_firm

13 Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK Irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről.

14 2004/48/EK Irányelv, első preambulumbekzdés.

Jogalkotásunk nyomában

adott pertípussal közvetlenül és közvetetten érintett érdekek mentén kell megítélni.

6. Az érvényesíteni kívánt jog feltüntetése módjának szabályozatlansága, és a bíróság széles körű tájékoztatási kötelezettségét előíró 3. § (3) bekezdése együtt adott a régi Pp.-nek egy olyan tágabb értelmezési tartományt, amelybe egy alapvetően tény középpontú, bírócentrikus iparjogvédelmi ítélkezési gyakorlat is beleférhetett. A gyakori hibás jogérvényesítés miatt a bitorlási perekben erős bírói agilitás vált jellemzővé, a perek tipikus mozzanatává vált a keresetlevél hiánypótlása, melyben a bíróság az irányadó joggyakorlatról és jogértelmezésekről való tájékoztatás mellett *instruálta a felperest* jog- és tényállítása-inak ellentmondásmentes előadására, határozott kereseti kérelmek megfogalmazására.¹⁵ Sokszor csak így volt elérhető az elbírálásra alkalmas keresetlevél, ami a hatékony jogérvényesítés legelső feltétele.¹⁶ Ez a jogalkalmazási felfogás találkozott a iparjogvédelmi ügyekben jellemző kizárólagos illetékességi szabályokkal, melyek az ilyen ügyeket a Fővárosi Törvényszék szaktanácsaihoz kanalizálják, ami az itt eljáró bírák szakosodására adott lehetőséget. Az ítélkezés hatékonyságának kulcsa ezen a területen tehát az lehetett, hogy szerencsés esetben a bírói pulpitus mindkét oldalán speciális szaktudás áll. S ebben is központi szerep hárul a bíróságra, mert ő van abban a helyzetben, hogy hasonló ügyek százai nyomán megszerezheti azt a prognosztizáló képességet (s hajlamot), mellyel a keresetlevélből, s a felek későbbi beadványaiból *prima facie* felismerheti azokat az ellentmondásokat, hiányosságokat, pontatlanságokat, amelyek az ügy hatékony elintézését szükségtelenül akadályoznák. A bíró adott ügýtípusra specializált szakismerete – mondhatni, a *bírói mesterségében való járatossága* – a záloga annak, hogy a feleket ne csak elbírálásra alkalmas beadványok kidolgozására kötelezze, hanem ennek érdekében a pártatlanság keretei között célszerűen instruálja is őket. Ebben a felfogásban a felek beadványaihoz a bíró mint saját munkaanyagához viszonyul, a felek tény- és jogállásainak maximá-

lis tisztelete mellett, de alapvetően saját szakmai igényei mentén várja el ezek előadásának módját, mértékét és mélységét. Ez az az *aktív szakmai permenedzsment*, amely a hazai iparjogvédelmi ítélkezésben meghonosodott.

7. Belátható, hogy az új Pp.-nek a keresetlevél érdemi részével kapcsolatos szigorú követelménye, a hibás jogérvényesítés ezzel megnövelt kockázata nemcsak a jogi képviselőt, hanem a bíróságot is kihívás elé állítja, hiszen a keresetlevéllel szembeni elvárások alaki természetűek: jog, tény, határozott kérelem és jogi érvelés feltüntetését, de nem ezek helyességét várja el a törvény – értelemszerűen. A bíróságnak tehát a szakmailag hibás keresetlevéllel is dolgoznia kell. Kardinális kérdés ezért, hogy a jogalkotó hogyan kezeli e maga teremtette helyzetet, ad-e, s ha igen, mekkora mozgásteret a bíróságnak a jogérvényesítés szakmai hibáinak kiküszöböléséhez.

A jogalkotó válasza általában a bíróság közrehatási tevékenységének elve (új Pp. 6. §), különösen pedig az *anyagi pervezetés*, amely szabályozás szóhasználatát tekintve valóban korrigáló, hibajavító, elhárító eljárási eszközként került kodifikálásra. A bíró anyagi pervezető közrehatási kötelezettsége ugyanis akkor nyílik meg, ha a fél perfelvételi nyilatkozata – ideértve a keresetlevélben feltüntetett nyilatkozatokat is – *hiányos, nem kellően részletezett vagy ellentmondó*, a közrehatás célja pedig, hogy a fél a perfelvételi nyilatkozatát *teljeskörűen előadja*, illetve annak *hibáit kijavítsa*¹⁷. Hasonlóan korrigáló célzatú az a szabály, mely szerint a bírónak a felek tudomására kell hoznia azt, ha az általuk hivatkozott jogszabályi rendelkezést eltérően értelmezi¹⁸.

Ugyanakkor az új Pp. *korlátot is állít az anyagi pervezetésnek* azzal, hogy azt a bíróságnak a felek kérelmének és jogállításának korlátaiban belül kell gyakorolnia.¹⁹ Kérdés, hogy miként kell értelmezni ezt a szabályt, vajon azt jelenti-e, hogy az anyagi pervezetés csakis a jog felől a tények felé irányulhat, s tilos a bírónak a tények felől jogra mutatnia. Wopera a szabálynak némileg puhább értelmet tulajdonít, úgy tekinti, hogy „ha a bíró jogértelmezése szerint a fél által a keresetlevélben előadott tények más jogalap megjelölését tehetik szükségessé, erre nem köteles felhívni a fél figyelmét, mert kötve van a fél jogállításához, de a perfelvétel során tisztázó kérdésekkel, az ellentmondásokra történő figyelemfelhívással a fél jogérvényesítését előmozdíthatja, melynek eredményeként a fél a kereseti jogállítását utóbb módosíthatja, a keresetét megváltoztathatja.”²⁰ Ebben az értelmezésében tehát a bírónak nem kötelezettsége, mindössze joga a fél helyetti szubszumá-

15 Ennek a bírói agilitásnak a jogossága örök vita bírói berkeken belül is. Elfogadottabb a felfogás, hogy a keresetlevél befogadható, ha legalább bírósági meghagyás kibocsátására alkalmas. Ennek pedig a jogban és tényben ellentmondásos, illetve hiányos keresetlevél is megfelelehet, elég, ha kereseti kérelem határozott és bírósági meghagyás kibocsátása nem vezet nyilvánvaló jogsértéshez. A szellemi alkotásokkal kapcsolatos perekben ugyanakkor viszonylag ritka a bírósági meghagyás, sokkal valószínűbb, hogy a keresetlevélre védekezés érkezik, így összességében, egy következetes gyakorlat kialakításakor célravezetőbbnek bizonyult a védekezésre, semmint a bírósági meghagyás kibocsátására alkalmas keresetlevél elvárása.

16 A Kúria 2013-ban felállított, a hatályon kívül helyezés gyakorlatát vizsgáló munkacsoportja is többek között a keresetlevél elbírálhatóságát minősítette a vizsgált probléma szempontjából kiemelkedő jelentőségűnek. – A Kúria Polgári Kollégiuma Joggyakorlat Elemző Csoport Összefoglaló Vélemény, Budapest, 2013. december 2. 100. old. <http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglvelemeny.pdf>

17 Új Pp. 237. § (1) bekezdés.

18 Új Pp. 237. § (3) bekezdés a) pont.

19 Új Pp. 237. § (5) bekezdés.

20 WOPERA ZSUZSA: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai, Jogtudományi Közlöny 2017/4. 153–161.

lás, amelynek indítók a bíró és a fél jogértelmezésében mutatkozó eltérés, módja pedig nem a tájékoztatás, figyelmeztetés, hanem egyfajta szemérmes rávezetés.

8. Mi a helyzet azonban akkor, ha a fél tévedésének alapja nem jogértelmezési hiba, s ezért nem merül fel a helyes jogértelmezésről való tájékoztatási kötelezettség sem? Egyszerű – s gyakori – példája az érvényesíteni kívánt jog nyilvánvalóan hibás, a tényállítással ellentétes megjelölésének az, amikor a fél egy európai uniós védjegyének bitortlását panasolja, jogalapként azonban nem az ilyen típusú védjegyoltalomra vonatkozó 2017/1001 európai uniós védjegyrendelet szabályát, hanem a Vt. – egyébként a rendeletével szinte szó szerint azonos – anyagi szabályát tünteti fel.²¹ A bíróság figyelmeztetheti-e már a keresetlevél hiánypótlása keretében, vagy később, a perfelvétel során anyagi pervezetéssel rávezetheti-e a felperest tévedésére, közrehat-e ilyen módon a jogalap célszerű megváltoztatása s a kereset ilyen tartalmú módosítása érdekében, vagy pedig az anyagi pervezetés fenti korlátjára tekintettel erre nincs joga, s a keresetet a hibás jogalappal kell elbírálnia s elutasítania?²²

A kérdés megválaszolása nélkül is belátható, hogy a keresetlevéllel szembeni szigor ellensúlyozásul valójában nem szűkíteni, hanem inkább *tágítani lenne indokolt a bíróság számára azt az anyagi pervezető mozgásteret*, mellyel az ebből származó hibákat kiküszöbölheti. Az anyagi pervezetés új Pp.-beli koncepciója ugyanis már eleve egy szűkített mozgásteret jelöl ki, hiszen csakis a fél hibás – hiányos, nem kellően részletezett vagy ellentmondó – nyilatkozata esetén tesz szükségessé bírói közrehatást, míg a hibátlan jogérvényesítés esetén ez nem kötelezettsége, és az ítélet nem állított jogra való alapításának tilalma²³ okán nem is joga a bíróságnak. Ezért az anyagi pervezetés ilyen koncepciójából eleve nem következik annak lehetősége, hogy a bíróság e közrehatás nyomán olyan jogra alapozza

ítéletét, amelyet a fél nem érvényesített, s amelyet tényállításokkal sem támasztott alá.²⁴ Fölös óvatosságnak tűnik tehát a szabály, amely az eleve csekély szabadságfokú anyagi pervezetést még tovább szűkíti a kérelem és a jogállítás tartományán belülre. Másrészt ez a korlát dogmatikailag is aggályos, hiszen tény és jog bonthatatlan egységet alkot, a jogállítás tulajdonképpen nem egyéb, mint tényselekcio: a valóság színezte tényállás bizonyos elemeinek célirányos kiragadása, azon tényekre való fókuszálás, amelyek együttállása egy adott jogot keletkeztet. Ez szemléletessé fog válni a keresethalmazatok alábbi tárgyalásakor.

9. Fontos megjegyezni, hogy az anyagi pervezetés nem eszköze a régi Pp. szerinti „elbírálásra alkalmas”, az új Pp. terminológiájában „perfelvételre alkalmas” keresetlevél kidolgozásának; azt kifejezetten a perfelvételi szakhoz rendeli a jogalkotó, a bíró ebbéli közrehatási kötelezettsége a keresetlevél és az írásbeli ellenkérelem egyidejű ismerete nyomán nyílhat meg. Ezzel együtt a keresetlevél *perfelvételre*, illetve *elbírálásra* alkalmassága között praktikus megközelítésben nem látszik különbség. A régi és az új Pp. alapján is az a cél, hogy olyan keresetlevélhez jusunk, amelyből *aggálytalanul kiderül, hogy a felperes pontosan mit és miért akar*. A régi Pp.-hez hasonlóan tehát az új Pp. hatálya alatt is a hiánypótlás marad az eszköze annak a szakmai permenedzsmennek, amely nem elégszik meg a keresetlevélben írt kötelező tartalmi elemek pusztá feltüntetésével, de ezek ellentmondásmentes, a szakterület kívánta mélységben, illetve pontossággal való kifejtését is megkívánja. A keresetlevél ilyen célú hiánypótlásának jogszabályi alapját a bíróság közrehatási tevékenységének elve (új Pp. 6. §) felőli értelmezés teremtheti meg.²⁵ Később, a perfelvétel vizsgálatakor látni fogjuk, hogy az új Pp. perszerkezetének sajátosságai miatt a keresetlevélhez történő fenti viszonyulás – tehát nem csupán a perfelvételre alkalmasság, de egyúttal az elbírállhatóság elvárása is – nem pusztá bírói attitűd marad, hanem csaknem feltétele lesz annak, hogy az új Pp. alkalmazásával biztosíthassuk azt a perhatékonyságot, ami a régi Pp.-vel elérhető volt.

21 Ebben az esetben az érvényesített jog nyilvánvalóan nem illeti meg a felperest, de a tények alapján az sem állítható, hogy nincsen jogvédelemre okot adó helyzetben. A jog ugyanis mindig bizonyos tények együttes megvalósulása alapján illeti a jogosultat, s nem aszerint vagy annak feltételeként, hogy tudja-e, hogy e jog mely jogforrás, mely paragrafusában van leírva. A fél azért fordul a bírósághoz, hogy a jogsértő eltiltásával *jogvédelmet* nyerjen, ennek pedig pusztán eszköze a jog érvényesítése.

22 Adódik a válasz, hogy a bíróság itt következmény nélkül utasíthatja el a keresetet, hiszen az ítélet a másik – helyes – jogalapra nem teremt *res iudicatát*, így a felperes egy újabb keresetlevéllel érvényesítheti jogát. Csakhogy felmerül, vajon hatékonyan mondható-e egy olyan bírósági kódás, amelytől csak ismételt próbálkozással kapható jogvédelem? Itt sem a fél egyéni sikertelensége, hanem a szellemi alkotás védelmének nehézsége, költségessége az, ami problematikus. Ez pedig túlmutat a jogérvényesítő egyéni érdekein, s valójában az érvényesíteni kívánt jog jogalappal való azonosításának, mint a bírói hatalmat túlzottan és szükségétlenül korlátozó elvárásnak a kritikájaként fogalmazódik meg. Hiszen a probléma fel sem merülne, ha az érvényesíteni kívánt igényt a tényállás útján kellene tartalmaznia a keresetlevélnek és a bíróság feladata volna e tényállás jogi minősítése.

23 Új Pp. 342. § (3) bekezdés.

24 Wallacher nyomán egy példa erre: A felperes szerződés teljesítését követeli, s a szerződéskötés tekintetében előadja, hogy általános szerződési feltételek alkalmazásával kötöttek szerződést. A bíróban az az álláspont alakul ki, hogy az egyik vitatott kikötés atipikus lehet, ezért alkalmazandónak tartja a Ptk. 6:78. § (3) bekezdését, mely az atipikus feltétel esetében külön tájékoztatást és kifejezett elfogadást kíván. Felperes viszont nem adta elő erre irányuló tényállításait és ennek bizonyítékait. Van-e helye ebben az esetben anyagi pervezetésnek? A válasz egyértelműen az, hogy nincs. A bíróságnak itt azért nem nyílik meg anyagi pervezető kötelezettsége, mert nincs jog- és tényállítás sem, így ezek hibásak (ellentétben állók, hiányosak) sem lehetnek. (WALLACHER LAJOS: *A viták keresztüzeiben: szükség van-e a bíróság anyagi pervezetésére* <https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/a-vitak-keresztutuzeben-szuksege-van-e-a-birosag-anyagi-pervezetesere>)

25 CKOT 2018. 06. 20-21. – 11. sz. állásfoglalás http://web.kuria-biro-sag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_elfogadott.pdf

Jogalkotásunk nyomában

II.

A kereseti kérelem határozottsága

10. A jogsértési és a kötelmi perek egyik jellegzetes különbsége a polgári jogi igények természetében áll. A jogsértővel szemben támasztható *igénytípusokat kimerítően sorolják fel a szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények*, melyeknek ösképe a személyiségi jog megsértőjével szemben támasztható objektív szankciók (megállapítás, eltiltás, elégtételadás, helyreállítás, gazdagodás, sérelemdíj) és a kártérítés alkotta Ptk.-beli igényrendszer.²⁶ Ezek jelentősen, tucatnyi más igénytípussal egészülnek ki a szerzői jogi és az iparjogvédelmi törvényekben.

Míg a *kötelmi perek* többségében jellemzően *egyetlen összetett mondattal leírható a teljes petitum* (pl. meghatározott összeg fizetésére kötelezés, érvénytelenség megállapítása, dolog kiadása iránti kérelemként), addig a *jogsértési perekben* ez legalább *annyi mondatot jelent, ahány fajta igényt támaszt a felperes*, ráadásul ezek mindig kifejtést igényelnek. Emiatt nem ritka a védjegy- vagy szabadalmibitorlási perekben, hogy csak a kereseti kérelem feltüntetése több oldalon keresztül tart. A szellemi alkotással kapcsolatos perek egyik különös nehézsége az igény megfogalmazásában áll, mert a kereseti kérelmeknek egyenként kell megfelelniük az új Pp. támasztotta követelménynek.

11. Az új Pp. a régi törvénnyel²⁷ azonos módon fogalmazza meg a kereseti kérelemmel szembeni elvárást; annak *határozottságát* követeli meg. Ezt a szóhasználatot annak ellenére vette át változtatás nélkül a jogalkotó, hogy a régi Pp.-nek sem alakult ki egységes értelmezése arról, hogy mi kell érteni a határozott kereseti kérelem alatt, s a Kúriának is komoly adóssága maradt a kérelem határozottságának tesztelésére alkalmas egységes szempontrendszer kidolgozása.

Az új Pp. hatálybalépése nyomán feléledt intenzív jogértelmezési tevékenység azonban hasznos támpontot ad ebben a kérdésben is. A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezlete (CKOT) szerint a felperes keresetében a kamatkövetelése kezdő időpontjára tehet olyan nyilatkozatot, hogy középarányos időponttól kéri a megállapítását, de ezt az igényét kétséget kizáró, értelmezést nem igénylő, egyértelmű és végrehajtható módon kell megjelölnie.²⁸ Ez az értelmezés közvetlenül a vagyoni igényre vonatkozik ugyan, de elvonatkoztatva ettől, a *határozott kérelem* fogalmának általános kifejtése is megjelenik benne, amely nem más, mint a *kétséget kizáró, értelmezést nem igénylő, egyértelmű és végrehajtható kérelem*.

12. Ez az értelmezés találkozik az iparjogvédelmi ítélezésnek már a régi Pp. nyomán kialakult gyakorlatával, amely a *kereseti kérelmet akkor tekinti határozottnak, ha az minden olyan információt egyértelműen tartalmaz, amely ítéleti rendelkezésként való végrehajtásához feltétlenül szükséges*. Itt a kereseti kérelem határozottságának tesztje a végrehajtás modellezése annak ellenőrzésével, hogy a kérelem tartalmaz-e olyan adatot, amelyet a végrehajtás szereplői esetleg eltérően értelmezhetnek. Ez a teszt, szemben az érvényesíteni kívánt jog megjelölésével, nem igényel speciális jogi szakismeretet, egy egyszerű logikai-észszerűségi próba, melynek során annak megítélése a feladat, hogy a kérelem világos és egyértelmű utasításokat tartalmaz-e a címzett – akár a fél, akár a végrehajtó – számára ahhoz, hogy az ítélet rendelkezésében előírt feladatát anélkül teljesíthesse, hogy ehhez akár az ítélet indoklásából, akár máshonnan további információra lenne szüksége. Tudja-e az alperes, hogy pontosan melyik magatartását kell abbahagynia? Tudja-e a felperes, hogy mely médiumban, az alperes legfeljebb mekkora költségére, milyen módon teheti közzé az ítélet rendelkezését? Tudja-e a raktárhelyiségben álló végrehajtó, hogy pontosan melyik árut foglalja le? Mindennek magából a kereseti kérelemből, s nem a keresetlevélbeli tényállításokból és érvekből kell kiderülnie.²⁹

Ennek ellenére a *keresetlevél* idézés kibocsátása nélküli *elutasításának messze leggyakoribb oka volt, hogy a kereseti kérelem a fenti teszt alapján határozatlanak bizonyult*. Ilyen esetekben – a fent részletezett aktív permenedzsmen keretében – a bíróság az elutasító végzésben nemcsak a hibákat sorolta fel, de tájékoztatást adott a felperesnek arról, hogy a joggyakorlatnak megfelelően az adott igénytípust mire ügyelve kell megfogalmazni annak érdekében, hogy az végrehajtható legyen. Így várta el a bíróság, hogy a megállapításra irányuló kereseti kérelem a megjelölt jogalaphoz szöveghűen olyan megfogalmazású legyen, amelyből egyértelműen kiderül, hogy melyik alperes, mikortól kezdődő, s meddig tartó, mely konkrét cselekményeivel bitorolja az adott lajstromszámú oltalmat. A jogsértő magatartások nevesítésének ilyen módon való kikényszerítése egyúttal támpontot adott ahhoz is, hogy az alperes minek abbahagyására köteles, illetve mely cselekményektől köteles a jövőben tartózkodni. Mivel a megállapítás a jogsértésre vonatkozó valamennyi releváns információt hordozza, gyakorlatként rögzült az is, hogy elégtételadás a megállapításra vonatkozó rendelkezés közzétételével történik meg.

13. Az új Pp. *perszerkezete alapvető változást hoz a bíróságnak a kereseti kérelemhez való viszonyulásában*.

²⁶ Ptk. 2:51–2:53. §§.

²⁷ Régi Pp. 121. § (1) bekezdés e) pont.

²⁸ CKOT 2017. 11. 20-21. – 19. sz. állásfoglalás http://lb.hu/sites/default/files/sajto/ckot_171120-21_pp_kerdesor.pdf

²⁹ CKOT 2018. 06. 20-21. – 26. sz. állásfoglalás http://web.kuria-biro-sag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_elfogadott.pdf

A régi Pp. szerinti perekben, ha a bíróság úgy tűzte ki tárgyalásra az ügyet, hogy a kereseti kérelem nem volt határozott, az első tárgyaláson a hiba még korrigálható volt, a felperes igényét itt pontosíthatta, amit az általánosról konkrétára való szűkítés nyomán keresetleszállításként lehetett értékelni, s ennek megfelelő bírósági meghagyás kibocsátható volt. Az új Pp. perszerkezetében ez már nem lehetséges, mert a bíróság tárgyaláson kívül, hivatalból bocsátja ki a bírósági meghagyást, ezért a kereseti kérelem utólagos korrekciójára nincsen lehetőség. Ebből pedig az prognosztizálható, hogy az ítélkezési gyakorlatban a keresetlevél vizsgálatának egyik központi kérdésévé válik a *kérelem határozottsága*, melyhez a bíróság *kérlelhetetlen szigorral* kénytelen viszonyulni. Ugyanis a kereseti kérelem határozatlansága csak addig a fél hibája, amíg a bíróság perfelvétellel alkalmasnak nem minősíti a keresetlevelet. A határozatlan kérelmet tartalmazó keresetlevél visszautasításának mellőzésével a bíróság eljárási hibát vét; innentől az ő szakmai felelőssége, ha az ítélet hatályú bírósági meghagyás, vagy akár végül az ítélet úgy zárja le a felek jogvitáját anyagi jogerővel, hogy végrehajthatatlansága miatt a vitára okot adó helyzetet megszüntetni nem képes. Nem csodálkozhatunk így az elmúlt fél év iparjogvédelmi ítélkezésének tapasztalatán, hogy *szinte minden keresetlevelet vissza kellett utasítani a kereseti kérelem határozatlansága miatt*.

III.

Keresethalmazat a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogsértési perekben

14. A szellemi alkotások sokszínű világának érdekessége, hogy *egyetlen mozzanatbeli magatartás egymástól szögesen különböző jogviszonyokat képes ébreszteni*. E jogviszonyok számát és természetét azon jogok száma és természete határozza meg, melyek a jogosultat bárkivel szemben megilletik. Példaként egy ismert mesefigura, pl. Mickey egér reklámozásban való engedély nélküli feltüntetését vesszük, ami tíz védjegyjogviszonyt keletkeztet akkor, ha a jogosultat tíz darab védjegytalalom, és ezekből fakadó kizárólagos használati jogok illetik meg. Létrejöhét szerzői jogi jogviszony is, ha az ábra akár grafikai műként, akár karakterként szerzői jogi védelem alatt áll, és a jogosultat ebből eredő személyhez fűződő és vagyoni jogok illetik. De a reklámozás keletkeztethet versenyjogi, leginkább jellegbitorlási³⁰ jogviszonyt is, sőt a jogosult még rendelkezhet egy-két nemzeti, illetve közösségi formatervezési minta-oltalommal is a karakterrel összefüggésben.

Az érvényesíteni kívánt jog megjelölése itt valójában nem más, mint a *fenti számtalan jog közül* annak a legmi-

nimálisabb számú jognak, célszerűen annak az *egynek a kiválasztása*, amely az adott tényállás jellegzetességire tekintettel a lehető legegyszerűbben s költségkímélően érvényesíthető a jogsértővel szemben a jogellenes magatartás megszüntetése érdekében. Ehhez azokat a tényeket célszerű megkeresni a szituációban, amelyek természetüknél fogva, vagy a jogi szabályozás okán a legegyszerűbben bizonyíthatók, illetve nehezen vitathatók, majd e tények alapján azt a jogalapot kell azonosítani (azaz jogot választani), melynek törvényi tényállási elemeit éppen ezek a tények adják ki.³¹ Ebből is látszik, hogy az érvényesíteni kívánt jog megjelöléséhez vezető út mindig egyfajta ténszelektálás; a tényeket logikusan nem előzi meg a jog, mint arra Szabó Imre is rámutat.³²

15. Ez az a feladat, amely az ügyvédi peres tevékenység alapja, amely a *jogi képviselőt az ügy első bírójává* avatja. A tapasztalat szerint azonban ezt a feladatát csak kevés jogi képviselő végzi jól. Gyakori a „*biztonsági játék*”, amellyel a képviselő *keresethalmazatban* – jellemzően a költségkímélő látszólagos keresethalmazatban – a lehető legtöbbféle jogot érvényesíti annak reményében, hogy abból majd valamelyiket megalapozottnak találja a bíróság. Ugyanide vezet a jogterülettel kapcsolatos tájékozatlanság, a helyes jog megjelölésében mutatkozó bizonytalanság is. Keresethalmazatot indukál az indulati vagy erőde-monstráló pereskedés is, ahol a jogok halmozása inkább erőfitogtatás, semmit átgondolt jogérvényesítés akkor, amikor egyetlen jól megválasztott joggal is elérhető a végső cél, a jogsértés megszüntetése. Erre példa, ha a fenti esetben a jogosult védjegyjoga érvényesítése mellett dönt, de mind a tíz védjegyét peresíti, ahelyett hogy kiválasztaná azt az egyet, amely grafikai kialakításában és az árujegyzékében is leginkább hasonló a sérelmezett megjelöléshez és szolgáltatáshoz.

16. Ezeket a stratégiákat *alapvetően változtatnak az új Pp.-nek a keresethalmazatra vonatkozó szabályai*. Először is, az új Pp. igen szűkre szabja a látszólagos keresethalmazatok körét azzal, hogy a kereseteknek ugyanabból a jogviszonyból kell eredniük.³³ Ebből az következik, hogy a fenti, *biztonsági játéknak* nevezett stratégia a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogsértő szituációkban már *nem követhető*. Ugyanis a különböző szerzői és iparjogvédel-

31 A példában a szerzői jog valószínűleg alulmarad a védjegytalalommal szemben, hiszen az utóbbi esetben a jog okirattal dokumentálható, a jogosultság és az oltalomképeség vitathatósága is jóval körülményesebb, mint a szerzői jog esetében, ami a szerzőség vagy a mű egyéni és eredeti jellegének megkérdőjelezésével könnyedén kérdésessé tehető és szakértői bizonyítás irányába terelhető. Ha viszont a tényállásban van valamilyen mozzanat, amely a védjegytalalom korlátját jelenti, akkor a versenyjogi igény jöhet számításba.

32 SZABÓ IMRE: *Szakértelem és felelősség*; Jogtudományi Közlöny 2017/9. 372–385.

33 Új Pp. 173. § (2) bekezdés a) pont.

30 Tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (Tpv.) 6. §.

Jogalkotásunk nyomában

mi jogok párhuzamos, egymástól különböző jogviszonyokat generálnak akkor is, ha a jogsértő magatartás egyetlen jogsértő részéről, egyetlen jogosult felé, egyetlen cselekménnyel valósul meg. Ezért kizárt pl. különböző védjegyjogtalmakra alapított keresetek látszólagos tárgyi halmazata, mint ahogy nem folytatható az a gyakorlat sem, hogy a felperes egy erősebb (iparjogvédelmi) jogára alapított keresete után eshetőlegesen egy gyengébb jogát (jellemzően versenyjogát) érvényesíti.

Ezek az igények valóságos tárgyi keresethalmazatban viszont állhatnak, mert itt elegendő, ha a keresetek ténybeli és jogi alapon összefüggnek³⁴, ez pedig teljesül azzal, hogy a keresetek alapjául szolgáló jogviszonyok egyazon jogsértő magatartással ébrednek. A keresethalmazatokkal kapcsolatos további szabályokat nézve azonban igen óvatosan kell bánni az ilyen igényérvényesítésekkel is. *Keresethalmazat* esetén ugyanis a keresetlevéllel szembeni követelményeket keresetként kell teljesíteni.³⁵ Ez egyrészt lényegesen emeli az igényérvényesítés költségét, hiszen gyakorlatilag annyi jogalap, jog- és tényállítás, valamint jogi érvelés feltüntetését kívánja, ahány kereset a keresetlevélben szerepel (azaz ahány konkrét jog érvényesítésre kerül). A fenti példához visszatérve, a tíz védjegy keresethalmazata védjegyenként akár különböző, nemzeti, illetve közösségi jogforrásokban lévő eltérő jogalapok megjelölését, és ebből következően eltérő tény- és jogállítások, valamint jogi érvelés előadását, illetve kifejtését kívánják meg. Ez nem lehetetlen ugyan, de veszélyes vállalkozás, mert ezek közül bármelyik hiányzik akár melyik érvényesített védjegyjogtalmom tekintetében, a keresetlevelet egészében kell visszautasítani.³⁶ Ez pedig felesleges költség- és kockázatvállalás akkor, ha a jogsértővel szembeni fellépés egyetlen védjegyjogtalmom célszerű megválasztásával is eredményes lehet.

A keresetlevél egységességének elve mellett a keresethalmazat másik kockázatát a *perfelvétel egységessége* rejtja. A perfelvétel ugyanis keresethalmazat esetén is valamilyen keresetre egyidejűleg kiterjed³⁷, tehát nem lehet lezárni a perfelvételt mindaddig, amíg ennek feltétele valamilyen keresetre külön-külön nem teljesül. Ez olyan keresetek esetén jelenthet problémát, amelyek jogalapjai egymástól lényegesen különböző természetű tényeket tartalmaznak abból a szempontból, hogy vitathatóságuk, illetve bizonyíthatóságuk elérő megközelítésű és nehézgű, vagy pedig különböző módon szabályozott anyagi jogi kifogások merülhetnek fel (utóbbi következményei az osztott perszerkezet alábbi tárgyalásakor látszanak majd világosan). Ilyen bármely iparjogvédelmi jogon alapuló keresetnek szerzői jogi keresettel való halmazatba

kerülése, ahol a regisztrált jog vitatása más szempontok szerint történhet, mint a regisztrálatlan szerzői jogé, továbbá mindkét esetben tömegesen fordulnak elő a jog érvényesíthetőségét befolyásoló, anyagi jogi kifogásként hivatkozható kivételszabályok, s ez egészen eltérő irányokat szabhat a jogvita kereteinek meghatározásához, ami pedig a per elhúzódtatásához vezethet már a perfelvételi szakban.

17. Míg tehát a szellemi alkotásokkal kapcsolatos perekben a *látszólagos tárgyi keresethalmazatnak* többnyire *törvényi akadály* látszik, addig a *valóságos tárgyi keresethalmazat* megengedett ugyan, de ha nem feltétlenül szükséges, *inkább kerülendő*. Az új Pp. keresethalmazattal kapcsolatos koncepciójában a logikusan átgondolt és egyszerűen megtervezett jogérvényesítés egyértelműen hatékonyabb. E tanulmány írójának meggyőződése – a felek eljárástámogatási és a bíróság közrehatási kötelezettségének elvi meghatározását, az osztott perszerkezet és a preklúziós szabályokat is nézve –, hogy a *jogalkotó* talán éppen *ezzel tett legtöbbet a perkoncentráció érdekében*. A jogérvényesítés hatékonyságát ugyanis nagymértékben befolyásolja a per bonyolultsága, ami pedig először is attól függ, hogy a felperes hogyan viszi a jogvitát a bíróság elé, szakmailag átgondolt és megtervezett keresetet nyújt-e be, vagy a keresetek bizonytalanság vagy óvatosság, esetenként indulat, erőfitogtatás motiválta halmazásába kezd. Ezért kardinális kérdés, hogyan szoríthatók a felek egyszerű és átgondolt pereskedésre. Erre az új Pp.-nek a keresethalmazattal kapcsolatos koncepciója jó választ látszik adni, még akkor is, ha kétségtelen, hogy hatása csak sok év múlva fog kiteljesedni, hiszen a jogkeresők jelentős részét valószínűleg inkább keserű tapasztalatai szocializálják majd rá az egyszerű és tervszerű pereskedésre, semmint nyomban belátnák annak értelmét.

IV.

Az osztott perszerkezet

18. A *szellemi alkotásokkal kapcsolatos perek* általában közepes, illetve *nehéz megítélésűek*, ami a jogterület összetettségéből magában is következik, s ezt súlyosíthatják a műszaki jellegű oltalmak (szabadalom, használatiminta-oltalom, design) kapcsán felmerülő tudományos-technikai kérdések. Ezért ezekben perekben a felek megnyilvánulásainak egyetlen hatékony módja az írásbeliség. Az összeszedett és jól felépített írás pontosságával és koherenciájával ugyanis a szóbeli közlés soha sem veheti fel a versenyt. Ezért az iparjogvédelmi gyakorlatban régi törekvése a bíróságnak a felek arra való ösztönzése, hogy perbeli gondolataikat írásban közöljék egymással s a bírósággal.

34 Új Pp. 173. § (1) bekezdés.

35 Új Pp. 170. § (4) bekezdés.

36 Új Pp. 176. § (3) bekezdés.

37 Új Pp. 183. § (2) bekezdés.

19. A régi Pp. alapvetően a szóbeliségen alapult, s bár adott, de csak korlátozott eszközöket ahhoz, hogy a bíróság a feleket érveik írásos előadására sarkallja. A tárgyalásra idézés szabályainak 2012. évi CXVII. törvénnyel való módosítása lehetővé tette, hogy a bíróság egy általa megjelölt időpontig, s ne legkésőbb a tárgyaláson való védekezésre hívja fel az alperest. Ezzel az iparjogvédelmi ügyekben eljáró bíróság messzemenően élt is, s így általában az ellenkérelem kellő időben rendelkezésre állhatott írásban, sőt akár még további előkészítő iratváltásra is sor keríthetett az első tárgyalás előtt. Ez egyúttal feltétele volt annak, hogy az első tárgyalást ne kelljen elhalasztani, hanem az ügy már itt érdemben tárgyalható, s akár befejezhető legyen. A szabályozás hiányossága volt ugyanakkor, hogy az alperes nem volt kényszeríthető (s esetenként nem is volt érdekelt abban), hogy elő is adja ellenkérelmét írásban az előírt határidőig, így végső soron a jogi képviselő szakmai igényességén múlt, hogy a bíróság által szabott határidőn belül benyújtotta-e védekezését írásban, vagy ezt végül csak a tárgyaláson tette meg. Azonban, ha az írásbeli elkészítés megtörtént, akkor a tárgyalás szerepe a bíróság kérdéseinek feltételére, illetve az oralitást igénylő perccselekményekre (meghallgatás, tanúvallomás) korlátozódhatott, s nem vált terepévé a felek jogi, szakmai érvei szóbeli ütköztetésének. Utóbbinak a bíróság nem is nagyon adott teret, hiszen ezt a feladatot az írásos előkészítés látta el. Mély benyomása e cikk írójának a szakmában legfelkészültebbnek, legjobbnak elismert jogi képviselők csendessége, akik általában nem törekednek szóbeli vitákba bonyolódni a tárgyaláson, hiszen maguk is felismerik, hogy felesleges írásos érvek pontosságát, koherenciáját olyan szóbeli előadásokkal felpuhítani, amelyek még csak nem is saját szavaikkal, hanem a tanácsvezető bíró szavaival, jegyzőkönyvezésével kerülnek rögzítésre.³⁸

A régi Pp. alatt tehát a felek kompetenciájától s érdekeitől függött az ügy írásbeli előkészíthetősége. Ezzel szemben az új Pp. alapvetően új megközelítésben, a perfelvételi szakkal egy írásbeli szakaszt ad a perhez. Az ellenkérelmet írásban kell megtenni, továbbá a bíróság az ellenkérelem ismeretében dönthet úgy is, hogy további írásbeli előkészítést rendel el a perfelvételi tárgyalás kitűzése előtt.³⁹ Az ellenkérelem elmulasztása bírósági meghagyáshoz vezet, a perfelvételi nyilatkozat elmulasztása pedig törvényi vélelmek és fikció nyomán a kereset érdemi eldöntését befolyásoló ténynek minősül⁴⁰, a nem kellő időben megtett nyilatkozat pedig mérlegelés nélkül pénzbírsággal szankcionálható.⁴¹ Jelentős újítása a Pp.-nek az

is, hogy a fél perfelvételi iratot akkor terjeszthet elő, ha arra a bíróság felhívta, vagy azt törvény lehetővé teszi; az ennek megsértésével előterjesztett irat eltérő rendelkezés hiányában hatálytalan.⁴²

20. Tehát az új Pp. nem csak lehetőséget ad az írásbeli előkészítéshez, de annak urává is teszi a bírót, aki szabadon mérlegelheti az ügy sajátosságaihoz leginkább illő perfelvételi mód megválasztását, szakmai meggyőződése szerinti mértékben engedhet tágabb teret az írásbeli előkészítésnek, de egyúttal korlátját is szabhatja ennek azzal, ha további irat betérjesztésére nem hívja fel a felet.

Az új Pp. háromféle perfelvételi mód között ad választási lehetőséget a bíróságnak.⁴³ Ezek közül valószínűleg domináns lesz a perfelvételi tárgyalás kitűzése előtti további írásbeli perfelvétel elrendelése a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogsértési perekben. Ennek sajátos magyarázata van. Annak mérlegelésekor, hogy szükséges-e a felet további irat – első körben a felperest válaszirat – csatolásra felhívni, a bíróságnak azt kell megvizsgálnia, hogy az ellenfél beadványa – itt az alperes ellenkérelme – változtat-e a jogvita keretein. Az ellenkérelem a jogvita kereteit akkor bővíti, ha anyagi jogi kifogást, vagyis az érvényesített jog érvényesíthetőségét kizáró, megszüntető vagy gátló jogállítást tartalmaz. Ha nem tartalmaz ilyet, vagyis az ellenkérelem nem több, mint a keresetlevélben kifejtett tény- és jogállítások, jogi érvelések és indítványok részleges vagy teljes tagadása (vitatása), azaz a két irat egymás pandantja, akkor nincs szükség válaszirat beszerzésére, mert az iratok maradéktalanul meghatározzák a jogvita kereteit.

Az anyagi jogi kifogás azonban olyan újabb jogot, jogos érdeket hoz perbe, melynek érvényesítése és az alapul szolgáló tények állításának és bizonyításának érdeke az ellenfél oldalán van, megítélésük a másik oldalon álló fél nyilatkoztatását kívánja. Ez a helyzet annál gyakoribb, minél több rétegű a jogi szabályozás abban az értelemben, hogy az érvényesített anyagi jog alatt az érvényesíthetőséget befolyásoló kivételek, sőt e kivételek alatt további kivételek vannak. Ennek legközönségesebb példája a vagyoni igény, az igényt az érvényesíthetőség alól kivévó elévülés (kivétel), és az elévülésnek az érvényesíthetőséget visszahozó megszakadása, illetve nyugvása (kivétel kivétele). A szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények pedig egész tárházai az ilyen, a jog érvényesíthetőségét gátló, megszüntető szabályoknak, sőt e kivételeknek a jog érvényesíthetőségét visszaállító kivételeinek. Példa erre a jogkimerülés⁴⁴ szabályozása a védjegyjogban, amely szerint a védjegyoltalomból fakadó kizárólagos használati jog (ez a keresetlevéllel érvényesített jog) nem érvénye-

38 Mely főszabály szerinti jegyzőkönyvezési módszeren az új Pp. sem változtat [új Pp. 159. § (3) bekezdés].

39 Új Pp. 187. § a) pont.

40 Új Pp. 203. § (2) bekezdés.

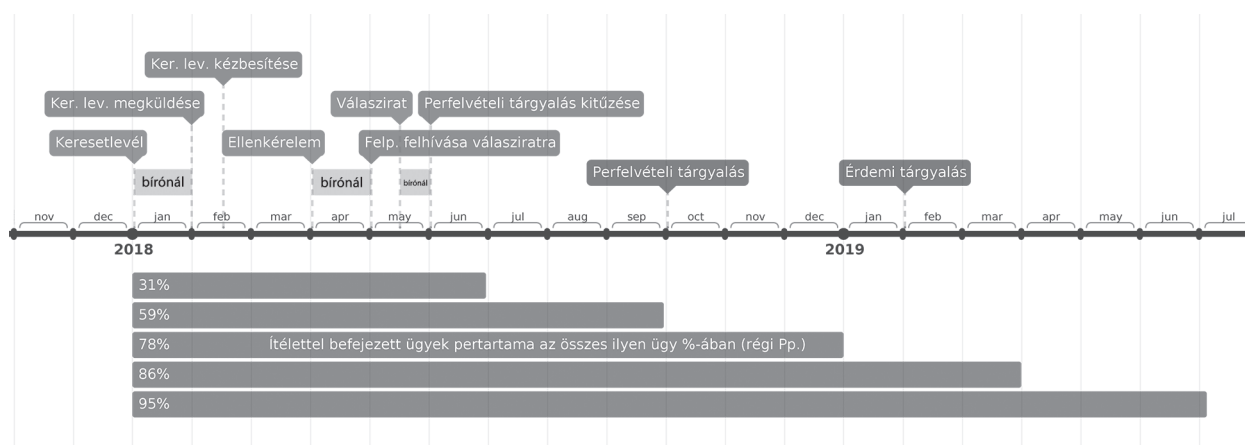
41 Új Pp. 183. § (5) bekezdés.

42 Új Pp. 203. § (1) bekezdés.

43 Új Pp. 187. §.

44 Vt. 16. §.

Jogalkotásunk nyomában

1. ábra – A régi és az új Pp. hatálya alatti elsőfokú eljárások tényleges és várható pertartamának összehasonlítása

síthető az olyan áruk esetében, amelyeket a védjegyjogsult maga hozott forgalomba az EU területén (ez az alperes anyagi jogi kifogása az ellenkérelemben), de a jogkimerülés nem hivatkozható, ha a védjegyjogsultnak jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy az áruk további forgalmazását ellenezze, különösen akkor, ha az áru állagát, állapotát megváltoztatták, illetve károsították (ez a kivétel kivétele, azaz a felperes válasziratban érvényesíthető, az alperes anyagi jogi kifogásával szembeni joga); ilyen tartalmú válaszirat esetén az alperest mindenképpen fel kell hívni viszonzóválasz benyújtására.

Látható, hogy a kivételszabályok nyomán hogyan patog ide-oda a felek között az állítási és bizonyítási érdek, mely helyzetek a passzív oldalon álló fél részéről minden esetben újabb előkészítő irat benyújtását, s a bíróság ezt kiváltó felhívását teszik indokolttá. Ez rögtön árnyalja is az iratok előterjesztését kordában tartó bírói hatalom felett érzett örömet, hiszen az a bíró felelőssége, ha nem hívja fel a felet irat benyújtására akkor, amikor erre szükség lenne, s így a hiányosság végül csak a perfelvételi tárgyaláson derülhet ki.

21. A következőkben az új Pp. 187. § a) pontja szerinti, tehát a perfelvételi tárgyalás kitűzése előtti további *írásbeli előkészítést fogjuk összevetni* a régi Pp. alkalmazása során nyert tapasztalatokkal.

A két Pp. perszerkezete közti *alapvető különbség*, hogy míg a régi Pp. alatt a bíróság a keresetlevelet nyomban tárgyalásra tűzte ki, s az ellenkérelmet, illetve szerencsés esetben a felek további elkészítő iratait az első tárgyalásig beszerezhetette, addig az új Pp. alapján a perfelvételi tárgyalás kitűzéséhez egymásra épülő eljárási események lineáris sora vezet el. Emiatt az új Pp. várható pertartama a régi Pp.-hez képest jelentős *hendikeppel indul*, hiszen mindazon események, amelyek korábban az első tárgyalási időközbe voltak besűrítendőek, most egymásra építkezve szükségképpen megelőzik azt. Ez a sajátosság jelentősen nehezíti is az új Pp. alatti per tartalmának becslését, hiszen a láncszemszerűen egymáshoz kapcsolódó, egy-

mást feltételező események bármelyikének hibája az egész láncolatot gyengítik; általában is igaz, hogy minél összetettebb egy rendszer, annál sebezhetőbb. Az 1. ábrán vázolt modellben az új Pp. által előírt általános ügyintézési határidő (30 nap) és tárgyalási időköz (4 hónap) maximumait vettem figyelembe, mely *időtartamok* függenek a bíróság pillanatnyi terheltségétől, s akár jelentősen *rövidülhetnek* is. Ez ellen hatnak azonban az olyan tipikus, de a modellben figyelembe nem vett eljáráskésleltető körülmények, mint a keresetlevél postai kézbesítésének esetleges nehézsége, a keresetlevél vagy az ellenkérelem – akár anyagi pervezető célzatú – hiánypótlása, a felek részére engedélyezett határidő-hosszabbítás, a felek vétlen mulasztása, a bíróság érdekkörében felmerülő késedelem vagy az ítélkezési szünetek. Ezen események bekövetkeztének valószínűségét növeli a perfelvétel soklépéses szerkezete. Nem számoltam az elektronikus kézbesítések csekély, de a sok eljárási eseménynél mérhető mértékűvé összeadódó időigényével sem.

22. Az 1. ábra negyedéves felbontással mutatja az *ítélettel első fokon befejezett iparjogvédelmi perek pertartamának megoszlását* 2015–2017 időszakban. Látható, hogy az ügyek kb. egyharmada 6 hónap alatt ítélettel zárult; ez lényegében az egyetlen tárgyalással befejezett ügyeket jelenti. Az ábráról leolvasható, hogy ez alatt az idő alatt jó esetben is csak a perfelvételi tárgyalást megelőző tárgyalási időközig lehet eljutni az új Pp. szerint eljárásába, s kb. 8-9 hónap szükséges ahhoz, hogy perfelvételi tárgyalásra sor kerülhessen. Ennyi idő alatt a régi Pp. szerinti perekben a második tárgyalás is megtartható, s az ítéletig futó perek közel kétharmada érdemben befejezhető volt. Érdemi tárgyalás pedig olyan időben kerülhet sor az új Pp. alatt, amelyen belül a régebbi perek döntően – 78–86%-ban – már ítélettel zárultak első fokon.

Ebből először is az látszik, hogy az egyszerű megítélésű, döntően csak *jogkérdésekre korlátozódó perek* bizonyosan *hosszabb pertartammal fejezhetőek be* az új Pp. hatálya alatt, mint a régi Pp. alkalmazásával, ahol az ügy legfel-

jebb fél év alatt, egyetlen tárgyaláson elintézhető volt első fokon⁴⁵.

23. Fontosabb azonban észrevenni azt, hogy az új Pp. csak akkor tud versenyre szállni a régi Pp.-vel a pertartamot illetően, ha a perfelvételi tárgyaláson a perfelvétel lezárható és a tárgyalás érdemibe fordítható át.⁴⁶ Különben a per valószínűleg éven túlívá válik függetlenül attól, hogy a bizonyításban mutatkozik-e nehézség (pl. szakértői bizonyításra van szükség) vagy sem. Következésképpen a perfelvételi tárgyalás elhalasztása *kifejezetten negatív eljáráseseményként* ítélandó meg. Csak akkor kerülhető el, ha a bíróság hatékonyan képes élni az írásbeli előkészítés lehetőségével és képes elérni, hogy a felek a jogállításaikat, az azokat megalapozó teljes körű és releváns tényállásaikat, indítványait már itt megtegyék, védekezéseiket előterjesszék. Erre a feleket eljárástámogatási kötelezettségük [új Pp. 4. § (1) bekezdés] szorítja ugyan, végső soron azonban a bíróság az, amelynek az előtte körvonalazódó jogvita lényegét fel kell ismernie és közrehatási tevékenységével a felek érveit a lényegi kérdésekre fókuszálja, különben a per elúszhat a kezei között.

Itt érthető meg, miért lehet *fontos szerepe a keresetlevél hiánypótlásának* az új Pp. alkalmazásában is, hiszen ha a keresetlevél perfelvételre alkalmas ugyan, de érdemi elbírálását belső ellentmondásai, hiányosságai akadályozzák, akkor az ellenkérelem is ezekről a hibákról fog szólni, alaphangneme a keresettel szembeni – jogos – értetlenség lesz (ahogy ez manapság egyébként is divatos stílusa az ellenkérelmeknek). Ha a bíróság legkorábban csak a perfelvételhez kötött anyagi pervezetés keretében hat közre e hibák kiküszöbölése végett, könnyen abban a helyzetben találhatja magát, hogy akkor is kénytelen válaszirát csatolására hívni a felperest, ha az ügy egyszerűsége más, egyszerűbb perfelvételi módot, akár a perfelvételi tárgyalás mellőzését is megengedhetné. Ebben az esetben a válaszirát lényegében a keresetlevél hiánypótlását helyettesíti, ez pedig célszerűtlen alkalmazása a jogintézménynek, amely alapvetően arra szolgál, hogy a perbe újabb jogot és tényeket hozó, s ezzel a jogvita kereteit tágító anyagi jogi kifogásra a felperes kifejthesse védekezését.

24. A *per elhúzódsát* nemcsak a felek eljárástámogatási kötelezettségének mulasztása, de az is okozhatja, ha a bíróság nem jól él az új Pp. 203. § (1) bekezdése biztosította jogával, s a beadványok számának minimalizálását szem

előtt tartva – ami egyébként teljesen érthető törekvése –, nem hívja fel a felet irat csatolásra akkor, amikor az indokolt volna. Ebben az esetben a perfelvételi tárgyalás marad az a színtér, ahol a fél szóban még kifejtheti azon éveit, amelyeket a bíróság felhívása hiányában írásban nem mondhatott el, s ami a perfelvétel folytatására adhat okot. Belátható, hogy az iratkérés helyes gyakorlata a bírónak az adott jogterülettel kapcsolatos anyagi jogi szakismertétől függ, hatékonysága az anyagi jogi kifogásokat vagy akár azokat megszüntető többretegű jogi szabályozás mélységi átlátásától függ. Ennek hiányát kompenzálhatja egy olyan gyakorlat, hogy a bíróság minden iratot automatikusan nyilatkozatételi felhívással ad ki az ellenfélnek, ezzel azonban éppen az új. Pp. perkoncentráció ereje veszik el, s a preklúziós szabályok miatt várhatóan eleve terjedelmesebb beadványok halmozódásától kell tartani. Ráadásul mindahányszor újabb nyilatkozatételi lehetőséget kap a fél, annyszor újabb perfelvételi nyilatkozattal bővítheti a jogvita keretét, mellyel a perkoncentráció csak távoli idea marad. Ugyanis az új Pp. nem zárja ki rendszerszinten a jogvita kereteinek „csöpögtetési” tágításának lehetőségét a perfelvételi szakban, mindössze pénzbírsággal szankcionálja ezt. Azonban, ha az iratkérés jogával jól sáfarkodik a bíróság, akár az az *áthított helyzet* is bekövetkezhet, hogy a *perfelvételi tárgyalás pusztán formális lehet*; a feleknek az írásban előadottak fenntartására utaló nyilatkozataival, majd a perfelvétel gyors lezárásával *nyomban megkezdhető az ügy érdemi tárgyalása és a bizonyítás*.

25. Ugyanakkor a *felek maguk is tehetnek* a többretegű jogi szabályozásokból adódó *perelhúzóds ellen* úgy, hogy már előzetesen maguk hoznak fel jogot, illetve fejtenek ki ellenérveket az ellenfél részéről várható anyagi jogi kifogásokkal szemben (melyek mibenléte általában a pert megelőző levelezésből már nyilvánvaló). A magyar pereskedési kultúrában az rögzült, hogy a keresetlevélben csak az igényt erősítő, arról meggyőző jogot, tényeket és érveket szokás előadni, miközben az ellenfél ezt gyengítő jogát, jogos érdekét és ezek tényeit szokás elhallgatni. Azonban ahogy a régi, úgy az új Pp. sem tiltja, hogy a felperes keresetlevelében sorra vegye az igényét gyengítő lehetséges tényeket s jogokat is, és ezek megalapozatlanságát vagy irrelevanciáját alátámasztó tényeket adjon elő és érveket fejtsen ki. Ez nem is példa nélküli a jogérvényesítési, de még a kötelmi perekben sem, ahol pl. az igényesebb jogi képviselő az öt éven túli vagyoni igényének érvényesítését azzal kezdi, hogy bizonyítást ajánl fel az elévülés nyugvása vagy megszakadása körében. Ezek csak *feltételes jog- és tényállítások*, amelyek csak akkor „élednek fel”, ha az alperes az anyagi jogi kifogással ténylegesen él, s az új Pp. 342. § (3) bekezdése alapján nem kell attól tartani, hogy a bíróság az alperes kifogása nélkül foglalkozni fog az elévüléssel. Azonban ezzel a hozzáállással annyi legalább elérhető, hogy ha az alperes mindezek ellenére él

45 Vegyük észre, hogy a Pp. 186. § b) pontja szerinti (perfelvételi tárgyalás kitűzése írásbeli előkészítés nélkül) perfelvételi móddal legfeljebb 1-1,5 hónap nyerhető, s ennek az előnynek a nagyobb része veszik el a feleknek a perfelvételi tárgyalás mellőzésével kapcsolatos nyilatkozatásával (Pp. 197. §) a harmadik, c) pont szerinti perfelvétel úton. Tehát jelentősebb időelőny a másik két perfelvételi móddal sem nyerhető.

46 Új Pp. 196. §.

Jogalkotásunk nyomában

is az anyagi jogi kifogással, a keresetlevél és az ellenkérelem egymás pandantjai lehetnek, tehát együtt már kimerítően meghatározhatják a jogvita keretét, további iratváltás megspórolható, s akár a per valamivel gyorsabb befejezését lehetővé tevő perfelvételi mód is választható. Míg az ilyen *haladó szemléletű pereskedés* a régi Pp. alatt inkább csak passzió volt, addig az új Pp. perszerkezeti sajátosságai folytán már nagyon is racionális stratégiája lehet azoknak, akiknek érdeke a per mielőbbi befejezése.

V. Konklúziók

26. 2018. január 1-je, az új Pp. hatálybalépése óta érezhetően *visszaesett a pereskedési hajlandóság*, pedig az új Pp. sem ad kedvezőtlenebb feltételeket a jogérvényesítéshez, mindössze az érintettektől kíván a korábbihoz képest némileg más, a bíróságoktól pedig újfajta szerepfelfogást. Az új Pp.-nek a keresetlevéllel szembeni tartalmi, és a különös az érvényesíteni kívánt jog feltüntetésével kapcsolatos elvárásainak várható következménye, hogy a perek szokásos elemévé válhat a jogérvényesítés hibáinak javítása érdekében történő bírói közrehatás. Az új Pp. paradoxona, hogy a *iuria novit curia* elv tagadása *valójában a bírói szakértelmet hozza helyzetbe* és teszi szükségessé annak kiteljesedését. S ezt még csak fokozza a bírónak az eljárásban megkívánt aktív szerepe. Ahogy a régi Pp.-ben a

bíró feladata még csak a pervezetés volt, most már a jogvita kereteinek hatékony meghatározására alkalmas, tervező, prognosztizáló gondolkodást igénylő *permenedzsmen*tet kell folytatnia annak érdekében, hogy a perhatékonyosság legalább a régi Pp. szintjén legyen tartható. Enélkül az új Pp. perszerkezete akár kontraproduktív is válhat. Az új Pp. a jogérvényesítés szakmai hibáit elkerülni képes, az adott jogterületre specializált jogi képviselőket hozza előnybe, a bíróságtól pedig szakosodást igényel. Mindez az iparjogvédelemben a hagyományok és a kizárólagos illetékességi szabályoknak köszönhetően adott. Lényegesen nehezebb helyzetben van ugyanakkor a szerzői jog, ahol nincsen kizárólagos illetékességgel eljáró, így tudását erre a területre elmélyíteni képes bíróság.

Ugyanakkor felvetődik bennem, hogy mindez *menynyire csak a szellemi alkotásokkal kapcsolatos perek sajátja*. Általános tapasztalat ugyanis, hogy a joganyag bővülése bármelyik jogterületen robbanásszerű lehet, melynek gyutacsá többnyire a közösségi jog vagy annak hatásának megjelenése. Még a szokásos mértékű jogi egyetemi szintű tudással is átlátható, nagyjából a Ptk., s esetleg pár ágazati jogszabályi rendelkezés alkalmazását kívánó kötelmi perekben is megfigyelhető ilyen bővülés. Példaként elég csak a devizaszerződésekkel kapcsolatos új jogszabályokat, a bőséges kúriai joggyakorlatot és szakmai anyagot, továbbá az EUB számtalan jogértelmezését látni, melyek csak az utóbbi pár év termései, ám átlátásuk lassan szakjogi ismereteket kíván a felektől és a bíróságtól is.

A POLGÁRI PERRENDTARTÁS ÉS A KAPCSOLÓDÓ JOGSZABÁLYOK KOMMENTÁRJA I-III.

SZERKESZTŐ: **Varga István**

Könyvünk az új Pp. szabályainak magyarázatát tartalmazza első kézből, a törvény előkészítését az első pillanattól meghatározóan befolyásoló **kodifikációs téma- és munkabizottsági elnökök és tagok tollából**. A kommentárban minden témakört olyan szakértő ismertet, akinek az a szűken vett szakterülete. A szerzői csapatot **szerkesztőként Varga István tanszékvezető egyetemi tanár** (ELTE ÁJK Polgári Eljárásjogi Tanszék), ügyvéd, a Polgári Perjogi Kodifikációs Főbizottság tudományos titkára irányította.

A szerzők célja, hogy tudományosan megalapozott, de elsősorban a mindennapi gyakorlati jogalkalmazói igényeknek megfelelő kommentár szülessen. **Az első és a második kötet** szakaszonként haladva ismerteti az új Pp. szabályait. **A harmadik kötet** a Pp.-n kívüli magyar jogszabályokat (kiemelten a választottbírói eljárást), valamint a nemzetközi és uniós normákat (jogsegély-szerződéseket, joghatósági- és jogsegély-rendeleteket, valamint a sui generis európai uniós eljárásokat) dolgozza fel.

A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I-III.
és

Az új Pp. iratmintatára együttes ára: 30 000 Ft

I-III. kötet ára: 20 000 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

Mécs János PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

747 oldalnyi emberi jog – Az Emberi Jogi Enciklopédiáról*

1. A projekt

Magyarországon egyedülálló vállalkozás eredményeként 2018 nyarán a HVG-ORAC kiadásában megjelent az *Emberi Jogi Enciklopédia*. A 747 oldalas, száz két tanulmányt magában foglaló művet Lamm Vanda, az MTA JTI professor emeritája szerkesztette. A tanulmányok fél és egy ív terjedeleme között foglalnak össze emberi jogi témákat, alapjogokat, jogintézményeket. A projekt jelentőségét és nagyságrendjét mutatja, hogy a kötet megjelenését több éves munka előzte meg. Az enciklopédia *munkálatai 2010-ben kezdődtek*, a megjelenésig eltelt hosszú idő a szerzők nagy számának valamint az egyes írások mögötti kutatómunkának tudható be.

Az MTA JTI keretein belül megvalósuló projekt célja az első, második és harmadik generációs emberi jogokkal kapcsolatos *tudásanyag enciklopédikus összefoglalása* volt. A vállalkozás azért is tekinthető egyedülállónak, mert magyar nyelven korábban nem jelent meg ilyen átfogó mű az emberi jogok legfontosabb kérdéseiről. Emellett a szerzői gárda összetétele itthon még sosem látott módon fogja át az *emberi jogokkal foglalkozó szakemberek körét*. A szerzők között a magyarországi jogi karok oktatói mellett megtalálhatók a Corvinus Egyetem, az NKE, a CEU és a Semmelweis Egyetem oktatói, valamint az Országgyűlési Biztos Hivatalának és az Alkotmánybíróságnak a munkatársai, továbbá a JTI és az Országos Kriminológiai Intézet kutatói, jelenlegi és volt alkotmánybírók, továbbá a gyakorlatban dolgozó szakemberek.

A kötet az alapjogok tárgyalása mellett magában foglalja az *egyes intézmények* (Emberi Jogi Bizottság, Emberi Jogok Európai Bizottsága stb.), valamint *alapvető elméleti kategóriák* (alapjogok – emberi jogok fogalma, alapvető jogok korlátozása stb.) ismertetését. Ezzel lehetővé teszi,

hogy ne csak a jogász, hanem a tágabb közönség részére is elérhetővé tegye az egyébként elengedhetetlen emberi jogi tudást és tudatosságot.

Az egyes tanulmányok kitérnek az adott alapjog nemzetközi jogi szabályozására, valamint hazai érvényesülésére. A nemzetközi jogi és alkotmányos szabályok ismertetése mellett a tanulmányok foglalkoznak a magyar alkotmánybíróság, valamint a strasbourgi bíróság esetjogával is. A kötet kiemelkedő érdeme, hogy ezeken túl a treaty bodyk által létrehozott soft law normákra is kitér, ezek szisztematikus összegyűjtése és tudományos igényű feldolgozása szinte egyedülálló a hazai jogtudományban.

2. Kiegyenlített szerzőgárda

Az egyedülálló jelleg valamint az átfogó tartalom mellett a kötet egyik érdeme a széles körű és nemileg is kiegyenlített szerzőgárda. Ahogy fent is említettem, a száznegy tanulmányt az adott területtel foglalkozó hatvanhét szakértő írta, a kötet így a magyar jogász szakma jelentős részét felvonultatja. A szerzők között PhD-hallgatóktól nemzetközi hírű egyetemi tanároktól, tudományos és oktatói pályájuk legkülönbözőbb szakaszában működő szakemberek találhatók meg.

Emellett a szerzők között a nemi arány közel kiegyenlített; a hatvanhét szerzőből harmincegy nő (46%), ez más hasonló művekhez képest mindenképpen előrelépést jelent. A kiegyenlített nemi arány mindenképpen üdvözlendő, főként egy olyan mű esetében, amelyben külön tanulmány foglalkozik a nők jogaival.

3. Új témák

Mindezeket túl a kötetben számos olyan tanulmány szerepel, amelyeknek témái eddig nem álltak a szakirodalom érdeklődésének homlokterében, vagy legalábbis tömör össz-

* Lamm Vanda (szerk.): *Emberi Jogi Enciklopédia*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 1991, 747. oldal.

Jogirodalom, jogélet

szefoglalásukat nem találtuk meg magyar nyelven. Ilyen például az állati jogok kérdésével foglalkozó tanulmány (szerző: Majtényi Balázs), amely a kérdés filozófiai alapkérdéseinek összefoglalása mellett felvázolja az állati jogalanyisággal kapcsolatos egyes lehetséges megoldásokat. Külön tanulmány foglalkozik *a fogvatartottak jogaival* (szerző: Vókó György), amely így elkülönítve nem szokott szerepelni az egyes művekben. Ez a tanulmány jó példa arra, hogy a kötet a gyakorló jogászoknak is segítségére lehet, kiindulópontként szolgálhat egyes kérdések feltérképezésénél. Ugyancsak külön tanulmány foglalkozik *az orvosi biológiai kutatások és az emberi jogok kapcsolatával* (szerző: Dósa Ágnes), amely megint csak egy problémagócra fókuszálva adhat kiindulópontot a jogkereső közönségnek.

4. Nem csak jogértő közönségnek

Fontos megjegyezni még, hogy a kötet kiemelkedő érdeme *a közérthető nyelvezet*. Az egyes tanulmányok tudományos igénnyel készültek, kiindulópontot jelenthetnek

majd a jövőben az egyes témákkal foglalkozó tudományos munkáknak, valamint a jogászképzésben (mind graduális mind pedig PhD szinten) hasznosíthatóak lesznek. Ezért is kiemelt eredmény, hogy tanulmányok elsőprő többsége *tömör és lényegre törő*, valamint *kellően érthető* kiindulópontját adja az egyes alapjogokkal, jogintézményekkel kapcsolatos kutatómunkának. Ebből kifolyólag nemcsak a jogász végzettséggel rendelkezők számára lehet hasznos, hanem segítséget nyújthat bármilyen jogkereső állampolgárnak, illetve segítségére lehet az emberi jogokat középiskolásoknak oktató tanároknak is. Emellett a kötet tudományos hasznosíthatóságát erősíti a műben található, több száz tételt magában foglaló bibliográfia is, amely részben a tanulmányok végén, részben pedig a kötet legvégén olvasható.

Ez azért is kiemelendő, mert az emberi jogok magyarországi „kultúrája” a jogállamiság fiatal jellegéből fakadóan nem kifejtett, a társadalomban ezek az alapfogalmak nem gyökeresedtek meg, holott ez elengedhetetlen az emberi jogok megfelelő érvényesüléséhez. A kötet ennek a kultúrának a kialakulását is elősegítheti.

EMBERI JOGI ENCIKLOPÉDIA

SZERKESZTŐ:

Lamm Vanda

LEKTOROK:

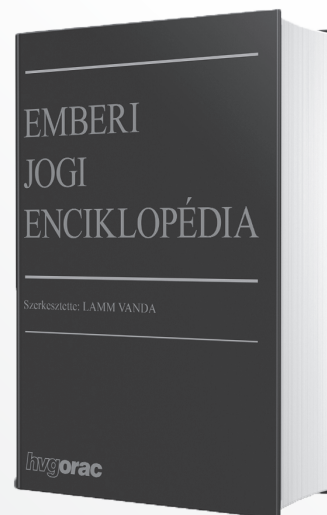
Kukorelli István, Lévy Miklós

„Az elmúlt több mint hét évtized alatt nemcsak az emberi jogokra vonatkozó belső jogi, alkotmányos és törvényi szabályok, valamint a nemzetközi jogi normaanyag nőtt meg rendkívüli mértékben, de létrejöttek a jogok védelmének és betartásának nemzetközi és államon belüli eszközei és intézményei. A fejlődés egyik legnagyobb eredménye, hogy az emberi jogok ügye többé nem tekinthető az államok belső szuverenitásába tartozó kérdésnek, és a nemzetközi közösség felé az államok felelősséggel tartoznak az emberi jogoknak állampolgáraik és a területükön tartózkodó külföldiek számára történő biztosításáért.

Kötetünk az emberi jogok témaköréből írott százket tanulmányt tartalmaz, amelyek felölelik nemcsak az első, második és harmadik generációs emberi jogokat, hanem az emberi jogok kialakulásának történetét, az eszmetörténeti előzményeket, a jogok védelmének szervezeti és intézményi kereteit, egyes kiemelkedő jelentőségű szerződéseket, dokumentumokat, továbbá az emberi jogok témaköréhez kapcsolódó jogi fogalmakat; de megtalálhatók a kötetben egyes tradicionálisnak nem minősülő jogok, illetve vitatott alapjogok, sőt olyan kérdésekről is szó van, mint az állati jogok problematikája.

Az emberi jogokkal kapcsolatban gyakran alkalmazott különféle csoportosítási szempontok helyett – az enciklopédikus feldolgozásából adódóan – a kötetben a tanulmányok ábécérendben találhatók. Az egyes jogok kapcsán az íráskor a nemzetközi normákból indulnak ki, s foglalkoznak a hazai szabályozással, a nemzetközi bírói fórumok és különféle bizottságok, továbbá az Alkotmánybíróság gyakorlatával.”

Részlet Lamm Vanda szerkesztő előszavából

Ára: 10 000 Ft

Udvary Sándor habilitált egyetemi docens, Károli Református Egyetem (Budapest)

A jövő jogáról, ma

1. Az ember mindig is vágyott a jövőbe látni, a múlt-jelen sokszor vélt bizonyosságát kivétíteni a számára és utódai számára kijelölt időre. Nem az apokaliptikus látomások miatt, inkább azért, hogy bizonyosságot lellessen: a jövőben is jó sora lesz, vagy éppen jobb világ várja valahol. Mindennapjainkban pedig éppen a tervezés az, ami lehetővé teszi nagy célok elérését: ehhez a jövő befolyásolásának, előrelátásának képessége igencsak hasznos lehet. Éppen ez vezeti a gazdasági szakembereket a trendek felkutatásában; s a jogászokat is, ha nemcsak a meglévő jogot vizsgálják, hanem *de lege ferenda* nem is egy meghatározott törvényműről, hanem a fejlődés általánosabb jogi hatásairól gondolkodnak. Ez ad okot arra, hogy e hasábon számoljunk be két kapcsolódó eseményről: egy konferenciáról, és az ott bemutatott kötetéről.

2. A Wolters Kluwer, a Dentons Récicza Ügyvédi Iroda és a Károli Gáspár Református Egyetem közös szervezésében került 2018. szeptember 27-én a „Future Law – A jövő joga” című konferencia megszervezésére, amelynek keretében neves előadók és feltörekvő szakemberek tartottak előadásokat. A konferencia vezérfonala az a robbanásszerű technológiai fejlődés és az általa kiváltott jogi hatások voltak, amelynek tanúi vagyunk, de szereplői is, akár fogyasztói, akár a joggyakorló oldaláról nézzük. A Bank Centerben rendezett konferencián – a teljesség igénye nélkül – a robotok jogi szabályozási trendjeiről, a technológiai változások munkajogra gyakorolt hatásáról, a hálózatgazdaság jogi vonatkozásairól, a cyberbiztonságról, az adatalapú gazdaság jogi kihívásairól, a közlekedési ágazat automatizálásáról lehetett a terület avatott szakértőitől, szabályozóitól, gazdasági szereplőitől előadásokat hallani. Az érdekesítő szakmai konzultációt sem mellőző ülés talán nem tudta megoldani a még alig látott kérdéseinket a jövő jogával kapcsolatban, de kiváló alkalom volt azok felvetésére. A szervezők elhivatottsága biztató és a jövőben talán várhatunk olyan konferenciákat, amelyek az említett egyes részterületeket mélyebben elemzi majd.

3. A konferencia volt a helyszíne a jelen sorokon bemutatandó könyv megjelentetésének is.¹ A technológiai kihívásokkal együtt járó jogalkotási és jogalkalmazási változások állandó kutatás alatt állnak, e kutatások egyik szereplője a Károli Református Egyetem Állam- és Jogtu-

dományi Karának Infokommunikációs Jogi Tanszéke. Tóth András tanszékvezető és Klein Tamás tanársegéd, akik szerkesztői és a könyv jelentős részének szerzői, Szabó Endre Győzővel (a NAIH elnökhelyettese) kiegészülve egy minél teljesebb lenyomatot szerettek volna adni erről az újszerű jogi területről, ami a nyugat-európai, amerikai egyetemeken, kutatóhelyeken már egyre inkább bevett.

4. A kötet három nagyobb egységre tagolódik: technológiajog, robotjog, cyberjog – a címének megfelelően. A szerzők nyilvánvalóan tudatában vannak annak, hogy ezek a jogterületek a jogági tagozódásnak még annyira sem engednek, mint az elmúlt időkben már megszokottabbá vált médiajog vagy távközlési jog: egyik sem önálló jogág, legfeljebb keresztülfekvő jogterület, amelyet a szabályozási tárgyak köt össze. Így van ez a választott három területtel is, amelyet a szerzők nem minden erőfeszítés nélkül tudnak egy kazalba tenni. Mégis a kötet – a jó szerkesztői munkának is köszönhetően – elkerüli azt a fenyegető sorsot, hogy eshetőlegesen egymásra dobált témák halmaza legyen: hasonlatom szerint inkább rendezett szénakazal, amelyben az egyes szálak a különálló, de rendezetten kapcsolódó témák, nem pedig összehányt szénarakás.

5. A technológiajog első egysége Szabó Endre Győző tollából az adatvédelmi kérdéseket elemzi. Az IoT (Internet of Things) elemzésétől a munkahelyi kémkedésen át a blockchainig terjedő vizsgálat összefoglaló következtetése figyelemre méltó: „A technológia alkalmas arra, hogy számos személyes jellemzőt feltárjon az egyénről, megfigyelje és kísérje őt, megfosztva adott esetben a magánszféra érinthetlenségének illúziójától. A technológiai fejlődés nyomában elkerülhetetlenül a privacy zsugorodása jár. A kérdés nem az, hogy meg tudjuk-e fékezni az ezzel járó folyamatokat, hanem inkább az, hogy elvi-szelhető és kezelhető szinten tartjuk-e az ezzel kapcsolatos aggodalmakat.”² Bizony a jogászok nem fékezni hivatottak a fejlődést, de éppen a jog által biztosított magánélet védelme érdekében jogi eszközökkel is fel kell lépni a magánélet Alaptörvény által éppen fokozott védelem alá helyezett védelme érdekében.

A második egység a felhőszolgáltatásokról szól, Klein Tamás tollából. A felhő által gyakorolt gazdasági hatékonyság mindennapi realitás mára, de a jogi kérdések

1 KLEIN TAMÁS – TÓTH ANDRÁS (szerk.): *Technológiajog – Robotjog – Cyberjog*, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018, 1–332.

2 *ibid.* 67.

Jogirodalom, jogélet

még csak most kezdenek jelentkezni. Az adatbiztonság, az adat feletti ellenőrzés, a vállalt szolgáltatás biztosításának és elmulasztásának kontraktuális kérdései, megfejtelve a jogviszony országhatárokon átívelő, a reálisból a virtuális világba átnyúló jellegével, mind-mind bonyolítják a vizsgálandó jogi kérdéseket. A szerző a rendelkezésre álló nemzetközi források felhasználásával elemzi és reagál ezekre a problémákra.

A technológiai jogi fejezet harmadik részét Tóth András írta és a versenyjogi kérdéseket elemzi. A szerző átfogóan gondolkodik az új technológiák versenyjogi hatásairól, amit az elemzett kérdések sokszínűsége is bizonyít. A szellemi tulajdon versenyjogi kérdéseitől a Big Data jelenségen keresztül az online platformokig terjed a vizsgálati spektrum, e sorok szerzőjének mégis talán az algoritmusokkal kapcsolatos versenyjogi kérdések elemzése a legérdekesebb ebben az egységben. Tóth András máshol is elemzi ezt a kurrens kérdést³, amely példázza azt, hogy a klasszikus versenyjogi szabályok (versenykorlátozás, erőfölénnyel való visszaélés tilalma) miként öltöznek új köntösbe az új technológiának köszönhetően. Ráadásul az elméleti vita tárgya talán egyre inkább az lesz, hogy hoznak-e minőségi újdonságot az új platformok a versenyjogi helyzetbe, vagy a helyzet kezelhető-e a klasszikus fogalmi készlettel.⁴

Külön fejezet foglalkozik a platform alapú gazdasági jogi vonatkozásaival. E fejezetben Klein Tamás és Tóth András külön alpontokban elemzi az online tartalom-szolgáltató platformok, a területalapú korlátozások peremfeltételeit, a megosztás alapú gazdaság szabályozási kihívásait. Ugyane fejezet platformszolgáltatási sajátosságainak kiemelésével elemzi az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokat, az üzleti felhasználók tekintetében biztosítandó szerződési feltételeket, és a videómegosztó platformszolgáltatások egyes kérdéseit. A platform alapú gazdaság a szolgáltatások fogyasztóvédelmi vonatkozásaival zárul.

6. A robotjogi fejezet Klein Tamás tollából származik és áttekintő jelleggel mutatja be jelenlegi ismereteinket a tárgyban.⁵ A szerző szépirodalmi példáktól sem visszariadva, olvasmányosan villantja fel a gondolkodás általános kereteit, majd olyan fajsúlyos témákat elemző mélységében, mint a robotok elektronikus személyiségének, az általuk okozott károkért való felelősségnek a kérdései. A rész jól simul rá a magyar jogirodalomban is alkotó más

szerzők álláspontjára⁶ és saját nézeteivel egészíti azokat ki a szerző, mint a robotok jogképességének és cselekvőképességének, nem kifejejtve a botránykövet: a robot állampolgárságának kérdéskörét sem.

7. A cyberjogi fejezet Tóth András és Klein Tamás részírásaiból áll össze. Az első nagyobb egység a klasszikus szólásszabadsági kérdések új hajnalát mutatja be az olvasóknak: miként reagált a jog a megsokszorozódott, anonimizált médiafelületek által okozott pozitív és negatív hatásokra. Különösen érdekes lehet az olvasó számára például a fake news kérdéskörének elemzése, amelyről a szerző kimutatja: korántsem példa nélküli a jogtörténetben ilyen visszaélés, csak az online térben a médiarendszer ellenállása csökken – éppen például a szintén elemzett szűrőbuborék hatásnak köszönhetően. A végső nagy kérdés persze, hogy az államnak van-e és indokolt-e valamilyen eszközt alkalmazni az ilyen szituációban, vagy pedig John Milton örökbecsű mondásában bízva hagyjuk az igazságot és hamisságot mérkőzni, hiszen ki látta már a hamisságot győzni szabad és nyílt küzdelemben?⁷ Persze később John Stuart Mill már korántsem volt ennyire derűlátó és ezt egyszerűen kényelmes tévedésnek nevezte⁸, nézetét magam is megfontolandónak tartottam a 2000-es évek médiajogát elemezve.⁹ Nem kizárt, hogy ilyen és kapcsolódó kérdésekben az Alkotmánybíróság fogja hazánkban göröcső alá venni a kérdést, mint ahogy tette ezt például a kommentek tekintetében.¹⁰

Helyet kapnak még a cyberjogi részben a hálózatszemlelenség, a hálózatbiztonság kérdésköréi, de az érdeklődő olvasó számára talán a cyber-crime, a kiberbűnözést elemző rész lesz a legolvasmányosabb. Az az utópisztikus elvárás, ami szerint az internet az eszköze lesz az információcserén keresztül a társadalom jobbításának, részben talán teljesült, de a visszaélések széles körére is teret ad egyben, ami ellen az állam büntető eszközökkel is védekezik: már csak ez a kérdéskör is lezárja azt a vitát, hogy az internet szabályozható terület-e avagy sem. Ebben a

3 TÓTH ANDRÁS: Algoritmusok és versenyjog, Versenytükör 2018/2. 40–50.

4 A narratívák, így a korábbi fogalmi készlet megmaradásáról és megújulásáról lásd: ZÓDI ZSOLT: Robotok, platformok és a jog, Gondolat Kiadó, Budapest, 2018, 27–72.

5 A szerző másik, a témában írt művét ld.: KLEIN TAMÁS: *Homonculum regulare necesse est*, Jogtudományi Közlöny 2018/9. 380–391.

6 Ld. ZÓDI, i. m. 183–220. UDVARY SÁNDOR: *Fémrabszolga vagy rivális életforma*, Gazdaság és Jog 2018/12. 3–9.

7 JOHN MILTON: *Areopagitica*, A szöveg angolul elérhető pl.: https://www.dartmouth.edu/~milton/reading_room/areopagitica/text.html

8 The dictum that truth always triumphs over persecution is one of the pleasant falsehoods which men repeat after one another till they pass into commonplaces, but which all experience refutes. (John Stuart Mill)

9 UDVARY SÁNDOR: *Alkotmányos médiajog*, KRE ÁJK, Budapest, 2008, 34–37.

10 GRAD-GYENGE ANIKÓ: *Commentare necesse est: néhány gondolat az Alkotmánybíróság „Komment-határozatáról”*, Glossa Iuridica 2015/2 (1-2) 122–142. és KLEIN TAMÁS: *A tárhelyszolgáltató „omnipotens” felelőssége mint alkotmányjogi problematika: A harmadik személy tartalmáért való szolgáltatói felelősség az interneten*, In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* 3, Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 349–374.

részben a jelenleg ismert tipikus elkövetési formákat és a jog által arra adott nemzetközi, illetve nemzeti válaszokat elemzi a szerző.

8. A mű szerzőgárdája a technológiai jogi kérdések avatott szakértői, egytől egyig a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Infokommunikációs Jogi Tanszékének oktatói, akik átfogó jelleggel igyekeztek bemutatni a „technológiai jog” legújabb fejleményeit. A kérdéskört mások, így a szerzők egyetemi kol-

legái is kutatják¹¹, fenntartva az érdeklődést a gyorsan fejlődő terület iránt. A Technológiai jog, robotjog és cyberjog c. kötet fontos állomás az ott elemzett részterületek szabályozásának előkészítése, megalapozása tekintetében, s bátran ajánlom azok számára, akik jó áttekintést szeretnének nyerni a technológia és a jog interakciójának jelen állapotáról.

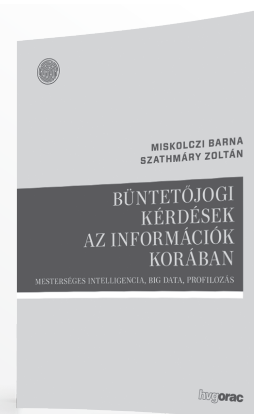
¹¹ Ld. HOMICSKÓ ÁRPÁD OLIVÉR (szerk.): *Technológiai kihívások az egyes jogterületeken*, KRE ÁJK, Budapest, 2018, 1–236.

BÜNTETŐJOGI KÉRDÉSEK AZ INFORMÁCIÓK KORÁBAN

Mesterséges intelligencia, Big Data, Profilozás

SZERZŐK: **Miskolczi Barna, Szathmáry Zoltán**

A jogtudomány több a pozitív jog normáinak a vizsgálatánál: a társadalmi jelenségeket azok összefüggéseiben is vizsgálja, s akkor tölti be jól a feladatát, ha a pozitív joggal szemben egyre magasabb elvárásokat támaszt. Így válik igazi proaktív tudománnyá. Könyvünk e szemléletben fogant, és egy új társadalmi környezet, a digitális ökoszisztéma büntetőjogi vonatkozásait vizsgálja. E környezet bizonyos jelenségeit már ismerjük (ilyen a cyberbullying). Más a helyzet azokkal a jelenségekkel, amelyek még mindig csak jóslhatók, jogágunknak azonban fel kell készülnie arra, hogy a technikai-technológiai fejlődés hirtelen éri el azt a szintet, amely esetében a szabályozatlanság immár joghézagot is jelent egyben. A mesterséges intelligencia (MI) büntetőjogi vonatkozásai esetében ez valójában már a küszöbön áll. A probléma az, hogy a büntetőjog-tudomány jelenlegi paradigmarendszerében, a hatályos dogmák mentén ez a kérdés úgy tűnik, nem igazán vizsgálható. Szemügyre kell tehát venni az MI ontológiai, filozófiai, teológiai vonatkozásait is. Ennél azonban tovább is megy a tanulmány: a szerzők nem tudtak megszabadulni kodifikátori múltjuktól, s egy jelenleg még egyedülálló gondolat kíséret erejéig e kötetben vitára szeretnék bocsátani az általuk megalkotott modelljogot is.

Ára: 4000 Ft

A szerzők

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

SUMMARY

PÉTER MISKOLCZI-BODNÁR:

Application Scope of the Common Rules of Liability for Damages

The author reviews the wide range of liability rules and analyzes them, aiming at revealing the common regulations of the liability for damages. He examines the location, titles, content of the rules and looks for the conclusion regarding the scope of „common regulations“. He also reviews other rules whether they refer to the common regulations. The analysis' final goal is to answer whether the common regulations apply to the damages from the breach of contract.

HENRIETT RAB:

Safety Net or a Cage? The Transformation of the Right to Work From the Perspective of the Labour Market and Social Rights

The transformation of the labour law regime brought upon by the developments in information technology deeply affects not only the employment rules, but also

the labour market itself and through it, the system of social rights and their legal guarantees. The evolution of technology created the platform economy and such groups of workers who are on the border of the classical form of employment and self-employment. While it means a great challenge to the legislator as to how the conditions of the workers in the platform economy shall be regulated and whether a regulation is needed at all, companies started to establish new employment rules through soft law methods as a reaction to the new trends in the market, which may result in the erosion of the classical employment regime and the guarantees of social rights. Analyzing these trends is the main object of my paper.

CSABA SZILOVICS:

Public Construction Works and Public Money in the Republican Rome

Antique Romans tried with remarkable resolve to create a transparent and controllable public fiscal system. Works of antique authors and archeological fragments preserved rather numerous data and information from

this important area of public law. This overview covers the public constructions from the urban design to the management of actual construction. To show these activities, we also must take the Etruscan kings and the principate into consideration.

TAMÁS CSÓTI:

Effect of the New Civil Procedure on the Litigation Regarding Breach of Intellectual Property Rights

This essay deals with the effects of the new civil procedure in terms of speediness and efficiency in comparison with the old procedural rules with respect to the medium-hard specialized litigation of intellectual property rights that require special legal knowledge and are motivated by economic interests. The author points out the strict standards of pleading, especially the factual and legal allegations and their potential consequences, the attitude of courts and more challenges posed by the new split system of trial. Practical solutions are sought in the essay both for parties and courts.

ZUSAMMENFASSUNG

PÉTER MISKOLCZI-BODNÁR:

Anwendungsbereich der gemeinsamen Regeln der Schadenersatzpflicht

Der Autor analysiert die Vorschriften der Haftungsregeln im weiteren Sinne, mit dem Ziel zur gemeinsamen Regeln der Schadenersatzpflicht zu kommen. Es wird untersucht, welcher Schluss hinsichtlich der Umfang der gemeinsamen Regeln aus dem Titel, der Platzierung und dem Inhalt der Normengruppe gezogen werden kann, bzw. ob andere Normen auf diese Regeln verweisen. Ziel der Untersuchung ist es, die Frage zu beantworten, ob die gemeinsamen Regeln als Ganzes für die durch Vertragsverletzung verursachten Schäden angewendet werden können.

HENRIETT RAB:

Schutznetz oder Käfig? Die Veränderungen des Rechts auf Arbeit aus der Sicht des Arbeitsmarktes und der sozialen Rechte

Einer der Ausgangspunkte der Umwälzung des heutigen Arbeitsrechts ist die Veränderung des informationstechnischen Umfeldes, die nicht nur in den arbeitsrechtlichen Normen erscheint, sondern auch das Funktionieren des Arbeitsmarktes und dadurch auch die Garantieregime der sozialen Rechte beeinflusst. Die Entwicklung der Technologie rief die Möglichkeit der Plattformarbeit ins Leben, sie trug sowie zur Herausbildung solcher Arbeitnehmergruppen und Ar-

beitsorganisationsformen bei, die an der Grenze von Beschäftigung im Sinne des klassischen Arbeitsrechts (Arbeitsvertrag) und von Selbstbeschäftigung stehen. Diese Vorgänge fordern ernsthaft den Gesetzgeber heraus, denn sie machen die Neuinterpretation des Begriffes „Arbeitnehmer“ unumgänglich, besonders wenn man bestrebt sein will, auch solche unter den Schutz des Arbeitsrechts zu nehmen, die eine Plattformarbeit verrichten. Als Antwort auf die Probleme reagierte der Arbeitsmarkt durch verschiedene Soft Law-Lösungen, welche aber die Erosion der klassischen Kultur des Arbeitsrechts und der Grundrechtsschutz der sozialen Garantien verursachten. In der Studie werden die skizzierten Grundprobleme und – durch die Analyse der Entscheidungen des ungarischen Verfassungsgerichts – die bisherigen Lösungsversuche dargelegt.

CSABA SZILOVICS:

Öffentliche Bauarbeiten und öffentliche Gelder im republikanischen Rom

Die alten Römer versuchten mit einer beeindruckenden Entschlossenheit ein transparentes und überprüfbares öffentliches Finanzsystem einzurichten. Die Werke der Schreiber der antiken Welt und die archäologischen Bruchstücke enthalten relativ viel Information über dieses wichtige Gebiet des öffentlichen Rechts. Die Studie gibt einen Überblick über den öffentlichen Bausektor im republikanischen Rom – von der Stadtplanung bis zur Durchführung der Bauarbei-

ten. Zur genauen Darstellung dieser Vorgänge braucht man manchmal auch auf die Zeit der etruskischen Könige und des Prinzipats zurückzugreifen.

TAMÁS CSÓTI:

Möglichen Auswirkungen der neuen Zivilprozessordnung auf Prozesse bezüglich Verletzung von Rechten des geistigen Eigentums

Die Studie erstellt aufgrund der neuen Zivilprozessordnung und im Vergleich zur alten Zivilprozessordnung eine vorläufige Berechnung bezüglich Schnelligkeit und Effizienz von Rechtsverletzungsprozessen – darunter speziell von Prozessen bezüglich Verletzung von Rechten des geistigen Eigentums – dar, die als mittelschwer/schwer eingestuft sind, die mit vielen Rechtsvorschriften in Zusammenhang stehen, die ein spezielles Rechtswissen benötigen bzw. die durch wirtschaftliches Interesse motiviert sind. Es werden einerseits auf mögliche Auswirkungen der strengen Anforderungen bezüglich Klageschrift, Erklärungen über Tatsachen, Rechtsaussagen und Klageantrag, andererseits auf die erwartete Veränderung der Haltung der Gerichte in Bezug auf diese Anforderungen, bzw. auf die durch die geteilte Prozessstruktur verursachten Herausforderungen hingewiesen. Die Studie zielt darauf ab, sowohl für die Parteien, als auch für die Richter praktische Lösungen zu suchen.

A JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉS

A joggal való visszaélés elmélete, bírói gyakorlata és munkajogi jelentősége

SZERZŐ: **Tercsák Tamás**

Tercsák Tamás könyve a joggal való visszaélés intézményének monografikus feldolgozását adja. Érvényes ez a megállapítás az elméleti alapok feltárására éppúgy, mint a bírói gyakorlat kritikai bemutatására. Az elméleti kérdések tárgyalását Szerző az alanyi jog fogalmi határainak megvonásával kezdi, hogy az alanyi jog fogalmának szilárdan megépített alapjára építhesse fel a joggal való visszaélés dogmatikáját. Ez a tárgyalási mód feltétlenül indokolt, mivel magánjogunkban a joggal való visszaélés tilalma általános jelentőségűvé vált. A Polgári Törvénykönyv ugyanis az alapelvi rendelkezések között helyezi el a tilalmi szabályt, ahogy azt már – az 1912-ben hatályba lépett svájci Zivildgesetzbuch mintáját követve – az 1959-es kódex is tette. Ez a kiemelt rendszertani pozíció pedig azzal a következménnyel jár, hogy elvben bármely alanyi jog visszaélésszerű gyakorlása a tilalomba ütközhet. A magyar magánjog tudatosan vállalja az általános tilalom módszerét, annak ellenére, hogy az egyes alanyi jogok és a velük való visszaélés módjai jelentősen különbözhetnek egymástól. Külön ki kell emelni, hogy Tercsák elemzései túlterjeszkednek a szorosabban felfogott polgári jogon, és behatóan foglalkoznak a joggal való visszaélés munkajogi kérdéseivel. Ez a széles feldolgozási horizont önmagában is egyedülálló jelentőségűvé teszi a könyvet, amely jogirodalmunkban elsőként ad összefoglaló képet a munkajogi jogviszonyokban lehetséges visszaélési helyzetekről és azok jogi megítéléséről. A mű másik feltétlenül kiemelendő érdemét a bírói gyakorlat szinte teljes körű feldolgozása jelenti. Nincs ma a magánjognak még egy olyan területe, amelynek teljes mértékadó jogalkalmazási praxisát egyetlen könyvben találhatja meg az alaposan dolgozó jogász. Ez a monográfia több mint félévszázad alatt, az 1959-es Ptk. hatálybalépése óta alakuló ítélkezési gyakorlatot kritikailag dolgozza fel és mutatja be áttekinthetően szerkesztett, az olvasó által könnyen követhető rendszerben. Melegen ajánlom Tercsák Tamás könyvét a hivatásukat igényesen gyakorolni kívánó magyar jogászoknak.

Vékás Lajos
professzor emeritus, akadémikus

Ára: 8000 Ft

A GDPR MAGYARÁZATA

SZERZŐK: **Jóri András, Soós Andrea Klára, Bártfai Zsolt, Hári Anita**

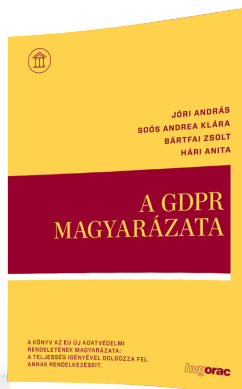
SZERKESZTŐ: **Jóri András**

2018 májusától kell alkalmazni az EU új adatvédelmi rendeletét, amely a nemzeti adatvédelmi jogokat felváltva immár az EU egész területén közvetlenül alkalmazandó joganyag. A szerzők célja e könyvvel az, hogy segítsék az adatkezelőket a GDPR mindennapi alkalmazásában. A kötet a GDPR magyarázata: a teljesség igényével dolgozza fel annak rendelkezéseit, az illetékes EU-testületektől és a nemzeti hatóságtól származó iránymutatásokkal együtt.

A szerzők nagyvállalati implementációs tapasztalattal rendelkeznek, könyvük a piaci szférában működő adatkezelők gyakorlatban felmerülő problémáit tárgyalja.

A kötet szerkesztője Magyarország korábbi adatvédelmi biztos, Dr. Jóri András, aki több évig volt az EU legfelsőbb adatvédelmi szakértői testületének a tagja, jelenleg ügyvéd. Dr. Soós Andrea Klára ügyvéd másfél évtizedes, multinacionális ügyvédi irodáknál szerzett gyakorlattal rendelkezik, valamint jelentős tapasztalattal adatvédelmi és személyiségi jogi perekben. Dr. Bártfai Zsolt, aki korábban az adatvédelmi biztosok munkatársa volt, 2017–2018-ban részt vett egy hazai nagyvállalat GDPR-nak való megfelelésre történő felkészítésében. Dr. Hári Anita húsz éve infokommunikációs, villamos-energia- és elektronikus hírközlési joggal foglalkozik jogtanácsosként, egy hazai energetikai vállalatcsoport GDPR-felkészülési projektjének vezető adatvédelmi szakértője volt.

A kötetet kiegészítő gdpr.hvgorac.hu weboldalon a releváns iránymutatások és más kapcsolódó anyagok mellett a jogalkalmazást segítő minták kerülnek közzéadásra.

Ára: 9800 Ft